

Jiří Kopčil
Historie VI. ročník
Filosofická fakulta University Karlovy

Kancléř Willy Brandt (1969–1974)

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Kancléř Willy Brandt (1969-1974) vypracoval samostatně. V závěru předkládám seznam pramenů a literatury.

Za odbornou pomoc bych rád poděkoval svému vedoucímu Prof. Ph.Dr Vladimíru Nálevkovi, CSc.

Wili Kapsil

.....
V Brandýse nad Labem 24. srpna 2006

Obsah

Úvod.....	4
1. Dětství a mládí (1913-33).....	7
2. Emigrace ve Skandinávii (1933-45).....	12
3. Berlín (1946-66).....	18
4. Ministr zahraničí (1966-69).....	32
5. Kancléř (1969-74).....	44
5.1 Volby 1969.....	44
5.2 Setkání v Erfurtu a Kasselu.....	52
5.3 Moskevská smlouva.....	55
5.4 Varšavská smlouva.....	59
5.5 Čtyřstranná dohoda o Berlíně.....	62
5.6 Setkání s Brežněvem na Oreandě.....	64
5.7 Udělení Nobelovy ceny míru.....	66
5.8 Konstruktivní hlasování o důvěře.....	67
5.9 Dopravní smlouva.....	71
5.10 Předčasné volby.....	72
5.11 Vznik 2. Brandtovy vlády.....	75
5.12 Smlouva o zásadách vztahů mezi SRN a NDR.....	76
5.13 Brežněvova návštěva v Bonnu.....	77
5.14 Vstup SRN a NDR do OSN.....	80
5.15 Smlouva mezi SRN a Československem.....	81
5.16 Kancléř v krizi.....	83
6. Závěrečné období (1976-92).....	90
Závěr.....	99
Resumé.....	102
Seznam pramenů a literatury.....	104
Seznam zkratk.....	106
Willy Brandt-základní biografické údaje.....	107
Přílohy.....	109

Úvod

V současné době se historikové často vracejí k životopisům velkých osobností minulosti, jak dokládá značný počet vyšlých biografí; v uplynulých letech vyšly například životopisy W. Churchilla, K. Adenauera, N. S. Chruščova a v letošním roce práce o 35. americkém prezidentovi J. F. Kennedym. Tyto životopisy mě inspirovaly k tomu, abych i já napsal práci věnovanou jedné velmi významné osobnosti, jež zanechala výrazné stopy v evropských a světových dějinách.

Mezi celou řadou skutečných osobností 20. století mě nejvíce zaujal životní příběh Willyho Brandta, který patří k nejvýznamnějším politikům moderních německých dějin. Přestože tento politik ovlivnil výrazným způsobem dějiny své země, věnovala mu česká historiografie dosud jen málo pozornosti. Tento dluh, jaký má česká historiografie vůči této osobnosti, jsem se pokusil splatit svou prací; jedná se o životopis, jehož největší část je věnována Brandtovu kancléřskému období, trvajícimu od podzimu 1969 do května 1974. Menší pozornost je věnována rovněž jeho politickým začátkům, exilovému období, dále politické kariéře v rozděleném Berlíně přes stanutí v čele SPD až na post ministra zahraničí, na nějž usedl v době vlády velké koalice. Dotýkám se také Brandtova období po odchodu z kancléřské funkce, kdy zůstal až do osmdesátých let předsedou sociální demokracie a rovněž stanul v čele Socialistické internacionály, význačné organizace sociálnědemokratických a socialistických stran. V této době stál Brandt na krátkou dobu v čele mezinárodní komise OSN Sever-Jih.

Protože dosud nevyšla v českém jazyce Brandtova biografie, byl jsem nucen čerpat převážně z cizojazyčné literatury.

Jednou ze základních německy psaných prací o Brandtově osobě je jeho stručný životopis z pera Caroly Sternové, jenž vyšel r. 1988 v Reinbeku u Hamburku. Tato práce nám podává stručný přehled o jeho životě od narození až do r. 1988, kdy Brandt oslavil své 75. narozeniny. Je to spíše jakýsi úvod do problematiky jeho životního příběhu a podává nám pouze základní informace o jeho

životě; navíc, jak dokládá rok vydání, neobsahuje celý Brandtův život. Přesto mohou tento pramen doporučit jako významný zdroj základních faktů.

Druhá základní práce o Brandtovi pochází od Petera Kocha a vyšla ve stejném roce. Její název zní Willy Brandt. Eine politische Biographie. Svým charakterem se jedná o rozsáhlejší dílo, než je výše zmíněná práce. Podobně jako v případě Sternové zde nejsou zachycena závěrečná léta Brandtova života. Nejrozsáhlejší částí této knihy je kapitola věnovaná kancléřskému období a rovněž létům předcházejícím toto období. Z práce je patrné, že ji psal novinář, což je zvláště poznat z jeho stručného, přesného vyjadřování.; nicméně ani tento zdroj nám neodpoví na všechny otázky týkající se Brandtova života, neboť k tomu je zapotřebí dalších, novějších prací.

Jednou z nich je dílo profesora univerzity v Erlangenu Gregora Schöllgena, jež patří k nejnovějším pracím o W. Brandtovi. Na rozdíl od dvou předchozích děl zde můžeme nalézt kapitoly zabývající se závěrečným obdobím jeho života. Přestože je v porovnání s Kochovou prací stručnější, podává nám Schöllgenova monografie srozumitelný a přesný obraz života tohoto státníka. Nevětší pozornost autor věnuje opět kancléřskému období; ostatní kapitoly z jeho života jsou zastoupeny stručněji. Navzdory tomu mohou tento životopis doporučit všem zájemcům nejen o Brandtovu osobu, ale o německé dějiny vůbec.

K nejrozsáhlejším Brandtovým životopisům patří čtyři roky stará monografie od Petera Merseburgera, jež nám poskytuje podrobný pohled na jeho život. Jedná se o nejpodrobnější životopis současné doby. Je třeba uvést, že tento odborný text se vzhledem ke svému rozsahu a značné náročnosti je poněkud obtížnější na překlad.

Součástí mnohosvazkových dějin SRN, jež mapují její historii od doby kancléře Adenauera až do roku 1982 je svazek od kolektivu autorů pod vedením K. Brachera Geschichte der BRD. Republik im Wandel 1969–1974. Ära Brandt popisující hospodářské, politické, ale i kulturní dějiny Spolkové republiky v době vlády kancléře Brandta. Můžeme zde nalézt nejen podrobné kapitoly líčící vztahy západního Německa k Sovětskému svazu a dalším socialistickým zemím, ale i vztahy Německa ke svým západoevropským spojencům a ke Spojeným státům. Velký důraz je kladen na vnitropolitické dění Německa. Tuto práci považují za jednu z nejdůležitějších pro Brandtovo kancléřské období. Spolu

s Merseburgerovou prací patří bezesporu k nejpodrobnějším monografiím o kancléřském období tohoto státníka.

České práce pojednávající o Brandtovi a jeho východní politice jsou prakticky zastoupeny pouze J. Plškovou a její Východní politikou Brandtovy vlády 1969–1974. Autorka popisuje nejen vztahy SRN k Sovětskému svazu a ostatním zemím sovětského bloku, ale seznámí nás rovněž s počátky východní politiky, které bychom mohli nalézt již r. 1955 během Adenauerovy návštěvy Sovětského svazu, kdy také došlo k navázání diplomatických styků mezi oběma zeměmi. Velký důraz je kladen na vztahy SRN a tehdejšího Československa; můžeme zde nalézt jejich stručný vývoj od počátku padesátých let a velká pozornost je věnována průběhu jednání o Čs.-německé smlouvě o vzájemných vztazích a problematice neplatnosti mnichovské dohody. Za velice pozitivní považuji přílohu obsahující texty východních smluv a také prameny a literaturu k danému období.

Čs.-německé smlouvě se věnuje rovněž R. Břach, který se ve stejnojmenné práci zabývá nejen postavením Československa v Brandtově východní politice, ale i jednáním o smlouvě mezi ČSSR a SRN.

Z překladové literatury bych mohl dále uvést Dějiny Německa od Helmuta Müllera z roku 1995, kde najdeme základní informace z dějin SRN a také z Brandtova života. Neměli bychom opominout ani Adenauerovy životopisy z per Ch. Williamse či M. Nováka, které nám poskytují informace z počátečního období Spolkové republiky.

Z pamětí bych jmenoval především dvoje Brandtovy paměti: Erinnerungen (anglicky vyšly pod názvem My Life in Politics) a Begnungen und Einsichtungen (People and Politics). Dále stojí za povšimnutí i vzpomínky H. Schmidta či R.von Weizsäckera.

1. Dětství a mládí (1913–1933)

Willy Brandt se narodil v hanzovním městě Lübecku 18. prosince 1913. Jeho rodné jméno znělo Herbert Ernest Karl Frahm. Jeho matkou byla Martha Frahmová, která se živila jako prodavačka ve zdejším konzumu. Otec chlapce byl neznámý, a tak chlapec přijal příjmení po svém dědečkovi Ludwigu Frahmovi. Ludwig Frahm pocházel z Meklenburska, kde se živil jako zemědělec. Na počátku 20. století byl Ludwig Frahm stejně jako většina dělníků z Meklenburska povolán do Lübecku.¹

Dříve než se Ludwig Frahm přestěhoval do Lübecku, oženil se. Jeho žena Vilemína s sebou do Lübecku vzala Marthu narozenou roku 1894, jež byla její nemanželskou dcerou. Tato tříčlenná rodina obývala dvoupokojový byt, který se nacházel v Meierově ulici na lübeckém předměstí Svatý Lorenz. Ludwig Frahm pracoval nejprve jako dělník, ale později se živil jako řidič nákladního auta. Svými politickými názory měl nejbližší k sociální demokracii, jejímž aktivním členem se za krátkou dobu stal. Mezitím Martha, které bylo v té době devatenáct, otěhotněla, a 18. prosince 1913 přivedla na svět chlapce. Chlapeček zdědil po své matce hnědé oči, tmavě blondáté vlasy a vystouplé lícní kosti.

V horkém létě roku 1914 však byl Ludwig Frahm nucen narukovat do německé armády. Když se navrátil z války, Herbertovi již bylo pět let. Ludwig Frahm se domů dostavil ve špinavé uniformě; na jeho příchod malý Herbert zareagoval výkřikem „papá!“. V roce 1919 se Ludwig Frahm opět oženil. Jeho druhou manželkou se stala třiatřicetiletá Dorothea Suhlmanová. Po svém návratu pracoval opět jako řidič nákladního vozu. Ludwig našel nový byt opět na lübeckém dělnickém předměstí St. Lorenz. V tomto bytě našel své útočiště také malý Herbert. Nová Ludwigova manželka se však nechtěla stát Herbertovou pěstounkou, proto se k ní Herbert choval velmi odmítavě a odtažitě.²

¹ P. Koch: Willy Brandt. Eine Politische Biographie. Ullstein 1988, s. 24.

² P. Koch: Willy Brandt. Eine Politische Biographie. Ullstein 1988, s. 26.

V té době již začal Herbert chodit do školy. První školou, kterou začal chlapec navštěvovat, se stala základní škola na předměstí St. Lorenz. Do této školy chodily nejen děti z měšťanských, nýbrž i z dělnických rodin. Obě tyto skupiny od sebe udržovaly určitý odstup. Výchovné metody tehdejší doby rozhodně nebyly tak demokratické a liberální jako nyní a velice často také přicházela ke slovu rákoska. Od roku 1927 do roku 1928 Herbert navštěvoval liberální reálné gymnázium v Grossheimischi. Později díky programu „podpory talentů“ měl možnost studovat na reformním reálném lübeckém gymnáziu Johanneum, které patřilo k nejstarším ve městě. Toto gymnázium, nacházející se v jedné z nejstarších částí Lübecku, bylo do té doby určeno pouze pro děti z měšťanských rodin.³

V této době rovněž ovlivňoval Herbertův pohled na svět jeho dědeček. Ten mu zakázal, aby do čtrnácti let navštěvoval náboženskou školu. Ludwig Frahm se tak po skončení své práce mohl plně věnovat svému vnukovi. Mezi hrdiny dědečkových vyprávění však nepatřily postavy z románů Karla Maye, Tom Sawyer a jiní, nýbrž Karel Marx a August Bebel.

Studium na gymnáziu Johanneum bylo jednou z nejdůležitějších etap Herbertova života. Chlapec se tak poprvé ocitl v cizím světě. Od většiny svých spolužáků se odlišoval nejen svými zájmy, ale i původem. O mnoho let později se o tom Brandt zmínil: „Byla to důležitá etapa mého života, především protože jsem se ocitl když ne v nepřátelském, tak přesto v cizím světě.“⁴ Poměr chlapce k ostatním žákům neovlivňovaly ani tak politické protiklady jako spíše neschopnost navázat blízké vztahy s ostatními lidmi. Sám Frahm nám ve svých pamětech podává svědectví o tom, že měl sice mnoho přátel, ale v podstatě žádný z jeho spolužáků mu nebyl opravdu blízký. Brzy se Herbert dostal mezi nejlepší žáky ve třídě. Mezi jeho největší koníčky patřila němčina a dějepis. Ve své maturitní slohové práci napsal článek o Augustu Bebelovi, za který obdržel v závěrečném vysvědčení výbornou známku.

Ale nejen škola udávala styl Herbertova života, protože mladý Frahm vstoupil také do mládežnických organizací, jako byla například Roten-Falken-

³ P. Koch: Willy Brandt. Eine Politische Biographie. Ulstein 1988, s. 29.

⁴ C. Stern: Willy Brandt. Rowolt. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 10.

Gruppe nebo SAJ. Nakonec se v sedmnácti letech rozhodl vstoupit do Sociálnědemokratické strany Německa (SPD). Mezi stejně smýšlejícími lidmi již nebyl tak ostýchavý jako ve škole. Zde se naučil základům rétoriky a později se vypracoval na jednoho z nejlepších řečníků mezi mladými sociálními demokraty. Rovněž jeho písemné projevy byly lepší než u většiny ostatních členů. Již ve věku patnácti let napsal článek pro lübecké sociálnědemokratické noviny „Lübecker Volksboten“⁵

Mladý Herbert tak opustil sen svého dětství, kdy toužil po tom stát se námořníkem, a vydal se směrem k žurnalistice. Na rozdíl od většiny levicově orientovaných mladých lidí však Herbert Frahm neuvažoval o marxismu pouze v teoretické rovině, nýbrž, jak sám později řekl, považoval se za politika, nikoli teoretika. V lübecké sociální demokracii, skandinávské emigraci a později i v poválečném období našel své politické vychovatele a duchovní otce, ke kterým patřili například Julius Leber, Jakob Walcher a Ernst Reuter.

Julius Leber, který byl roditelým Alsasanem, se dobrovolně účastnil první světové války a jako třicetiletý přišel roku 1921 do Lübecku, aby zde převzal místo redaktora sociálnědemokratického listu Lübecker Volksboten. Již o tři roky později zastupoval své sociálnědemokratické voliče v Reichstagu. Tuto funkci pak zastával až do roku 1933. Když Frahm vstoupil roku 1929 do SAJ a o rok později do SPD, byl Leber jejím předsedou v Lübecku. Leber patřil mezi velice silné osobnosti a většina členů SPD k němu vzhlížela se značným obdivem. Uvnitř strany se přikláněl spíše k jejímu pravému křídlu. Nepatřil tedy k žádným vyznavačům třídního boje, nýbrž k radikálním demokratům. Nebyl to internacionálně smýšlející člověk, ale patriot. Stojí rovněž za zmínku, že antimilitarismus většiny sociálních demokratů považoval za krátkozraký a naivní.⁶

V této době byla německá sociální demokracie zasažena těžkými vnitrostranickými boji. Krácení mezd spolu s přibývajícím nezaměstnaností v čase nastávající hospodářské krize mělo za následek radikalizaci mas. Tím získávalo na síle levé křídlo strany. To bylo posilováno rovněž tolerantní politikou vedení sociální demokracie a stranické frakce v Říšském sněmu vůči konzervativnímu

⁵ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek Hamburg 1988, s. 11.

⁶ Tamtéž, s. 13

kabinetu Heinricha Brüninga. Levé křídlo SPD, zvláště pak jeho příznivci mezi mladými členy strany, vytýkalo svému stranickému vedení nejen kompromisní politiku, ale i kompromisy s pravým křídlem, což podle nich znamenalo vzdalování se od vlastního cíle strany, kterým bylo nastolení socialismu. Na konferenci SPD v Lipsku, která se konala na podzim 1931, opustila Organizace mladých sociálních demokratů SPD a vyhlásila samostatnost SAJ na SPD.

Také v Lübecku se velice vyostřily poměry. Starší členové SPD se postavili na Leberovu stranu, jenž ztotožnil své stanovisko se stanoviskem vedení. Herbert Frahm se postavil na stranu levého křídla a jeho stanovisko se tak odlišovalo od Leberova. Obě dvě soupeřící křídla si myslela, že právo stojí na jejich straně. Staří členové trvali na svých kompromisech, které pramenily ze starostí o republiku. Na druhé straně se mladí členové ve svém radikalismu strachovali o osud socialismu. Mladý Frahm a jiní členové SAJ se odhodlali k připojení k levicové opozici uvnitř SPD, jež na počátku října 1931 založila Socialistickou dělnickou stranu (SAP); byla to revoluční, třídní strana zahrnující obzvláště levicově orientované mladé lidi a intelektuály. V říjnu 1931 se v lübeckém domě odborů sešlo vedení SPD a rebelové, v jejichž čele stáli student Emil Peters a žák Herbert Frahm. Obě strany se poté navzájem obvinily ze zrady. Julius Leber se ještě pokoušel svého chráněnce Frahma přesvědčit, aby setrval v SPD. Ten se však rozhodl její řady opustit.⁷

Z SPD odešlo k SAP pouze přibližně 2,5 % jejich původních členů, což činilo zhruba 25 000 lidí. Kromě nich z SPD nikdo další neodešel. Jednalo se tedy o zlomek členů tehdejší SPD. V Lübecku opustila SPD asi osmina z jejich původních členů. Avšak pod Frahmovým vlivem odešla čtvrtina někdejších členů z lübecké SAJ; odešla do nově vytvořeného Sociálnědemokratického svazu mládeže (SJV), což byla mládežnická organizace SAP v Lübecku. Frahm se stal jejím předsedou. O pár měsíců později poprvé kandidoval za SAP ve volbách do Říšského sněmu, jež se konaly v červenci 1932. Poprvé také kandidoval za SAP v Lübecku. Strana však získala ve volbách pouze 200 hlasů (asi 2 %). Nejsilnější stranou se v Lübecku s 36 000 hlasy (41,2 %) stala NSDAP. Během pouhých dvou let se počet jejich

⁷ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 14.

voličů více než zdvojnásobil. O 6 měsíců později se stal říšským kancléřem Adolf Hitler.⁸

Krátce po 30. lednu 1933 se Herbert spolu se svým přítelem Emilem Petersem rozhodli, že budou vydávat ilegální letáky. Peters si vzpomněl, že jistá paní je přes značné nebezpečí ochotna jim dovolit, aby v jejím domě vydávali opoziční letáky.

Již během února a března 1933 byli lůbečtí členové SAP zatčeni. Peters se jako referent Lidového soudu dozvěděl, že Frahm je podezřelý z autorství ilegálních letáků. Herbert Frahm se tedy rozhodl, že odejde ze země. V noci na 1. dubna 1933 jej převezl rybář z Travenmünde přes Baltské moře na území Dánska. Po několika dnech pokračoval Frahm dále ve své cestě do Norska. Sem dorazil, prchaje s několika košilemi v kufříku, s prvním svazkem Marxova Kapitálu, stovkou říšských marek a s novým jménem. Od svých devatenácti let totiž začal používat svůj pseudonym Willy Brandt.

Když v únoru 1933 cestoval přes Berlín do Drážďan, aby se zde zúčastnil ilegální konference své strany na drážďanském předměstí, poprvé se ukrýval pod jménem Willy Brandt. Pod tímto pseudonymem sepsal v emigraci některé knihy a rovněž značné množství článků. Na rozdíl od jiných lidí, kteří se navrátili z emigrace, používal tento svůj pseudonym i po roce 1945. Jméno Willy Brandt již bylo po druhé světové válce známé, zatímco jméno Herbert Frahm už znal málokdo.

9

⁸ Tamtéž, s. 16.

⁹ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 17.

2. Emigrace ve Skandinávii (1933–1945)

Podobně jako žádný německý uprchlík, ani Brandt tehdy netušil, jak dlouho bude Hitler u moci. Stejně jako většina lidí ve 20. a 30. letech žil Brandt ve dvou světech: ve světě německých emigrantů a ve světě skandinávském, zvláště ve světě norské sociální demokracie. Brandt se v exilu začal učit norský a přes jistou obtížnost tohoto jazyka byl schopen brzy plynule mluvit norský. Žil mezi NAP (Norská dělnická strana) a SAP. Mezi reformou a revolucí. Avšak rozhodující pro jeho poválečnou politiku zůstávaly jeho zkušenosti z Norska. Norský Willy Brandt byl již sociálnědemokratickým reformátorem, zatímco „německý“ Willy Brandt zůstával ještě revolučním socialistou.

Jak se tyto světy od sebe odlišovaly? Norská a švédská sociálnědemokratická strana byly vítěznými stranami. Emigranti ovšem neznali žádné vítězství, protože okusili pouze větší či menší politické a osobní porážky. Jako mnozí jiní političtí uprchlíci dříve nebo později, žila také většina z nich mezi nadějí a rezignací, pasivitou a iluzí a rovněž často také honbou za životním minimem, postelí, jídlem a penězi.¹⁰

Všude, kde se setkali, docházelo k diskusím. Tyto diskuse byly pro mnoho z nich určitou formou, v níž měli možnost vyjádřit svou politickou existenci. Brandt později ve svých pamětech uvedl, že tyto diskuse byly velice hašteřivé a nepraktické. Ve skupině SAP v Oslu se nacházelo 12 členů, kteří byli rozděleni do dvou frakcí. Jedna z nich byla „brandtovská“ a druhá „protibrandtovská“.

Pár stovek členů SAP v emigraci doufalo v protihitlerovskou revoluci v Německu, po jejímž zakončení měla následovat další, tentokrát socialistická revoluce. Norská dělnická strana se nacházela ve zcela odlišné situaci. Po volbách, které se konaly v září 1934, byla norská sociálnědemokratická strana jako nejsilnější strana pověřena králem sestavením vlády. Tato strana však byla nucena vést realistickou politiku. Také ve Skandinávii vedla světová hospodářská krize

¹⁰ Tamtéž, s. 18.

k nárůstu vysoké nezaměstnanosti, poklesu průmyslové výroby a k dalším potížím. Podobně jako švédská demokracie, jež v roce 1932 zvítězila ve volbách s konstruktivním programem na překonání hospodářské krize, musela nyní také norská sociální demokracie pomocí přesvědčivé reformní politiky rozšířit svou většinu v parlamentu. Zde Brandt zažil, jak levicově orientovaná socialistická strana, která se ve 20. letech nacházela na prostřední pozici mezi sociální demokracií a komunistickou stranou, musela v zájmu své vládní zodpovědnosti utiřit svůj třídní boj a revoluci. Přísně marxistický program tak musel být revidován na základě většinových a pragmatických potřeb.¹¹

Brandt se v Norsku podivuhodně rychle zapojil do práce. Již pár měsíců po svém příjezdu do země začal psát články pro odborářské a stranické noviny. Jako vedoucí SAP v cizině si zadal dva úkoly. Prvním úkolem bylo navázat spojení uvnitř německého odboje.

V Kodani se setkával se „soudruhy“, kteří utekli z říše. Druhým úkolem, který si Brandt stanovil, bylo navázání kontaktů mezi NAP a jejími mládežnickými organizacemi, což bylo velmi důležité, protože SAP byla odkázána na finanční podporu norské sociální demokracie. Na počátku však byl Brandt vůči politickému vývoji uvnitř NAP zcela skepticky zaměřen. Se svým přítelem od „Mot Dag“, který byl levicově orientovaným intelektuálem, diskutoval o tom, jak má vypadat opravdový socialismus a kam musí vést revoluční cesta.

Brandt se dostal do konfliktu s vedením mládežnického svazu NAP, protože zde stál na straně levicové opozice, jež byla poražena. Brandt také podle většiny představitelů vedení pracoval příliš horlivě, což mělo zachovávat revoluční kurz spolku. Marně se zástupci této opozice pokoušeli pro svého německého přítele zajistit statut delegáta hosta a také právo vystoupit na kongresu mládežnického spolku konaném v roce 1934. Vedení mládežnické organizace NAP vědělo, že by tím bylo posíleno levé křídlo, čemuž se snažili všemožně zabránit. Zatímco předseda NAP obvinil Brandta, že je příliš radikální, jeho soukmenovci z SAP jej obvinili, že na norskou vládu vedenou NAP pohlíží příliš pozitivně a nekriticky. Vedoucí sekretář zahraničního vedení SAP v Paříži Jacob Walcher poslal Brandtovi zpět jeho článek pro list SAP „Neues Front“ a poučil jej: „Úkoly, které si vláda

¹¹ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 20.

stanovila, to jest dosažení socialismu, mají v zásadě jiný charakter, než jak se zdá. Věřím se, že v rámci kapitalistického hospodářství a pouze s parlamentním středem je dnes možná taková reformní politika? Žijeme v úpadku kapitalistického hospodářství, v němž již nemůžeme jít více kupředu, nýbrž pouze zpět... Prosím Tě, abys v příštím čísle napsal nový článek, který má být postaven zásadně na jiné půdě.“¹²

Jako člen v Německu ilegální SAP Brandt procestoval celou západní Evropu. Během svých cest tak přišel do styku s mnoha lidmi, kteří později hráli významnou roli v poválečných dějinách Evropy. Krátce po svém útěku Brandt založil spolu s ostatními mladými funkcionáři internacionální mládežnické hnutí, které se muselo odlišovat od již existujících hnutí tohoto typu. Od sociálnědemokratického se odlišovalo větším radikalismem, od komunistického nezávislostí na Moskvě. Především musela být založena kancelář tohoto nového mezinárodního mládežnického hnutí. Avšak stejně jako mnoho podobných pokusů v historii dělnického hnutí, jež měly vytvořit hnutí, které by se nacházelo na středové pozici mezi sociálními demokraty a komunisty, i tento pokus ztroskotal. Tak často jako v minulosti a současnosti se „nezávislí socialisté“ pokoušeli nalézt správnou cestu k socialismu, i když i zde tento pokus nepřekročil úroveň teorie.

Se značným nebezpečím byl spojen Brandtův pokus vrátit se na pár měsíců do Německa, aby zde podpořil ilegální činnost SAP. Čtyři týdny po svém návratu z Berlína cestoval Brandt do Španělska.¹³ Zde zůstal od února do července 1937. Odtud Brandt pravidelně posílal zprávy svým politickým přátelům v Paříži a skandinávským dělnickým a odborářským časopisům. Informoval rovněž norský výbor ve Španělsku o pomoci, které se dostalo civilnímu obyvatelstvu. Sám se však bojových akcí nezúčastnil.¹⁴

V odporu proti Frankovi a sborům, které mu poslali Hitler s Mussolinim, tehdy viděli socialisté celého světa první otevřený boj proti mezinárodnímu fašismu a předobraz nevyhnutelně nastávajícího světového boje mezi pokrokem a reakcí, mezi fašismem a socialismem. Ze všech stran směřovali do Španělska dobrovolníci,

¹² C. Stern: Willy Brandt. Rowolt Taschenbuch. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 22.

¹³ více o španělské občanské válce; R. Cílek: Krvavá předehra. Španělsko, 1936-39. Občanská válka a zahraniční intervence. Praha 2004.

¹⁴ C. Stern: Willy Brandt. Rowolt Taschenbuch. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 24.

aby zde bojovali za vítězství lidové fronty. Zatímco západní velmoci prováděly politiku neintervence, Sovětský svaz vojensky podporoval lidovou frontu, byť tomu tak nebylo bez výhrad. K temné kapitole této války ovšem patřil také teror, jehož se dopouštěly orgány NKVD proti velkému počtu anarchistů, trockistů a jiných socialistů, kteří se nechtěli podrobit komunistickému vojenskému a politickému systému. K těmto zatčeným patřili rovněž i členové POUM, což byla strana přátelsky nakloněná SAP, jež hrála velkou roli obzvláště v Katalánsku.¹⁵

Mnozí členové SAP posuzovali politiku POUM pozitivně a naopak kriticky hodnotili politiku komunistů; mezi ně patřil i Willy Brandt. Jako skutečné se nám jeví názory, že Brandt byl velice silně ovlivněn postoji svého přítele a učitele Jakoba Walchera, jenž byl hlavním sekretářem zahraničního vedení SAP v Paříži. Brandt byl mezi členy SAP považován za představitele Walcherova křídla. Na mladé socialisty udělal někdejší spolubojovník Rosy Luxemburgové, který se v již v politice pohyboval třicet let a disponoval bohatými zkušenostmi, velký dojem. Walcher si svou energickou povahou spojenou s organizačními schopnosti dokázal získat velký obdiv nejen u svých přátel. Walcher podporoval Brandta, těšil se z jeho novinářských úspěchů a povzbuzoval jej, když byla zklamána jeho ctižádost.

V letech mezi svým návratem ze Španělska a německým přepadením Norska 9. dubna 1940 pracoval Brandt jako novinář v Oslu. Jeho láska Gertruda Meyerová, kterou znal již z dob v členství lübeckých mládežnických spolků a která jej následovala do Osla, se v té době v té době s Brandtem rozešla, ačkoliv ji to velice mrzelo. Její souputníci si ji velice vážili a oceňovali její práci pro stranu. V roce 1939 odešla Trudel, jak ji nazývali její kolegové, do Ameriky. V témže roce se Brandt seznámil se svou první manželkou Norkou Carlotou Thorkildsenovou.¹⁶

Během Velikonoc 1940 Brandt napsal svou první knihu, která nesla název „Die Kriegsziele der Grossmächte und das neue Europa“ (Válečné cíle velmocí a nová Evropa), a spolu s Carlotou se vypravil na několikadenní dovolenou do Bergenu. Po svém návratu promluvil na shromáždění německých a rakouských uprchlíků. Byl právě večer 8. dubna 1940. Brandt přišel domů pozdě, neboť se na

¹⁵ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 24.

¹⁶ Tamtéž, s. 25.

schůzi dlouho diskutovalo o tom, zda nyní nehrozí nebezpečí německé invaze. Krátce po jeho příchodu domů nastal letecký poplach. Během tohoto poplachu sdělila Carlota Brandtovi, že s ním čeká dítě.

Dne 9. dubna 1940 provedla německá armáda útok na Norsko. Tři týdny po zahájení invaze Norsko kapitulovalo. V té době se Brandt nacházel v jednom údolí severně od města Andalsnesu. Co by se asi stalo s člověkem, pokud by se dostal do rukou svých krajanů, a zejména gestapa? Za této situace Brandtovi pomohl jeho starý známý Paul Gauguin, kterého znal ze Španělska a jenž byl vnukem slavného malíře. Gauguin dal Brandtovi svou norskou vojenskou uniformu. Ten byl nyní oblečen jako norský voják a ocitl se tak ve válečném zajetí. Jako Němec tedy zůstal nepoznán a v červenci 1940 byl propuštěn na svobodu. Po svém propuštění v červenci 1940 se Brandt rozhodl, že odejde do Stockholmu. O půl roku později dorazil do švédského hlavního města další německý emigrant, jehož jméno znělo Herbert Wehner. Oba pozdější vedoucí politikové SPD se spolu poprvé setkali v pozdním létě roku 1946 v Hamburku.¹⁷

Brandt žil se svou ženou a malou dcerkou Ninjou v norské čtvrti ve Stockholmu. V této době napsal četné články o Norsku, aby se tak pokusil vyjádřit vděk zemi, jež jej přijala jako uprchlíka a jejímž občanem se nyní stal. Jak se blížil konec války, odhodlala se polovina členů SAP ve Švédsku, mezi nimiž byl i Willy Brandt, že s vrátí zpět do SPD. Věděli, že jejich malá strana bude mít na poválečném dění v Německu malý vliv. Ve svých odůvodněních napsali, že obtížné německé poválečné problémy mohou být vyřešeny pouze tím, jestliže se již od počátku podaří zamezit roztržité sociální demokracie. Mělo dojít k vytvoření pouze jediné sociálnědemokratické strany a jednotného odborového hnutí.

Od léta 1942 začal Brandt spolupracovat se sociálními demokraty ze všech zemí, jež byly obsazeny nacistickým Německem, na vzniku mezinárodního dělnického kroužku, kterému se ve Stockholmu začalo říkat „malá internacionála“. Zde se kromě dvou budoucích spolkových kancléřů Willyho Brandta a Bruna Kreiskyho setkali rovněž lidé jako pozdější švédský ministr zahraničí Torsten Nilsson, Havland Lange z Norska či známý manželský pár Eva a Gunnar Myrdalovi. K německým účastníkům patřil například starý vůdce odborů Fritz Tarnow, který

¹⁷ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 30.

byl známý svým výrokem, že sociální demokracie je lékař na smrtelné posteli nemocného kapitalismu. S Brandtem, jenž byl sekretářem tohoto dělnického spolku, jej spojovalo vřelé přátelství. Díky Tarnowi se tak Brandt dostal do spojení s muži 20. července a získal rovněž kontakty na Julia Lebera.¹⁸

Jako výsledek své práce předložil mezinárodní dělnický kroužek mimo jiné například „Rezoluci o válečných cílech demokratického socialismu“, na jejímž vypracování měl obzvláště výrazný podíl také Brandt. „Jeho výkon byl pozoruhodný“, jak později napsal Bruno Kreisky. „Vytvářel dokumenty a návrhy s technickou zručností, jakou jsme později poznali pouze na mezinárodních kongresech a organizacích, a činil tak s neuvěřitelnou pečlivostí.“¹⁹

Jak Brandta hodnotili jeho přátelé z doby exilu? Všichni se shodovali v tom, že vypadal velice dobře a měl rovněž úspěchy u žen. Byla vyzdvihována jeho schopnost vycházet s lidmi, obratné vystupování v průběhu politických jednání a také schopnost získat si důvěru u starších členů. Irmgard Enderleová si vzpomíná, že „byl vždy posedlý politikou a vše pro něj byla práce v politice. Avšak mezi svými přáteli dokázal být mimořádně veselý, často poslouchal a vyprávěl vtipy a byl rovněž ochotný svým přátelům pomoci.“²⁰

Během druhé světové války většina německých emigrantů doufala, že v Německu dojde k povstání proti Hitlerovi a Němcům samotným se tak podaří osvobodit se od nacismu a v budoucnu nastolí nový politický řád. Brandt i jeho političtí spojenci se dívali na země protihitlerovské koalice skepticky. Politické zkušenosti a ideologické výhrady ovlivnily nejen jejich vztahy k západním mocnostem, ale i k Sovětskému svazu. Proti Sovětům působil jejich pakt s nacistickým Německem a přepadení Finska na podzim 1939. Ideologické obavy vyplývaly z toho, že Sovětský svaz nebyl ve skutečnosti socialistický a západní mocnosti byly chápány jako kapitalistické státy. Z toho pramenil názor, že to bude mít pro Německo po válce velmi negativní důsledky.

¹⁸ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 30.

¹⁹ Tamtéž, s. 30-31.

3. Berlín (1946–1966)

Několik měsíců po skončení druhé světové války, v říjnu 1945, spatřil Willy Brandt znovu Lübeck. Jeho rodné město se nyní nacházelo na hranici, neboť na jeho východním předměstí již začínala sovětská okupační zóna. V této době sem směřovaly proudy uprchlíků z východu, kteří se zde střetávali s proudem těch, kteří přicházeli ze západu. Těmito lidmi byli Poláci, kteří byli v době války zavlčeni do Německa a nyní se vraceli do své vlasti.

Jako většina lidí, kteří znali Lübeck z dřívější doby, jej také Brandt nyní nemohl poznat, neboť starý Lübeck již prakticky neexistoval. Také Willy Brandt teď viděl zaniklé dřívější siluety „sedmi věží“ Britské bombardéry zničily většinu starých kostelů a mnoho obchodních domů. Brandt v této době dostal nabídku, aby se stal starostou svého rodného města. On ji však odmítl.²¹

V pozdním létě 1945 Brandt pendloval mezi Stockholmem a Oslem. To, že se zdržoval v norském hlavním městě, mělo co dělat s jeho novou perspektivou v osobním životě: v době, kdy byl ještě ženatý s Carlotou, se Brandt seznámil s Rut Bergaustovou. Rut Bergaustová, která byla o osm let mladší než Brandt, pocházela ze skromných poměrů. Její otec, který se živil jako kočí, zemřel, když jí byly tři roky. Od té doby musela Rut spolu se svými třemi sourozenci pracovat v mlékárně. Když jí bylo šestnáct let, začala se angažovat v dělnickém hnutí. Také pro ni byl 9. duben 1940 šokem a rovněž ona bojovala proti německé invazi. Po okupaci své rodné země musela Rut svou vlast opustit a stejně jako Brandt našla útočiště v neutrálním Švédsku.²²

Když se s ní Brandt poprvé setkal, pracovala u tiskového oddělení norského velvyslanectví ve Stockholmu. Podle jejich vzpomínek se s Willym Brandtem pravidelně scházela od léta 1944. Obvykle si spolu zašli na večeri a potom si šli zatancovat. Stojí za pozornost, že ačkoli byli oba dva spojeni manželskými svazky, zasnoubili se a nijak se tím netajili. Poté, co Rutin manžel Ole

²⁰ Tamtéž, s. 30-31.

²¹ C. Stern: Willy Brandt. Rowolt Taschenbuch. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 38.

²² G. Schöllgen: Willy Brandt. Die Biographie. Berlin 2001, s. 73-74.

Bergaust (norský odbojář) zemřel a Brandt se únoru 1948 rozvedl se svou dosavadní manželkou Carloutou Frahmovou, již nic nestálo jejímu manželství v cestě. Ani jeden ze snoubenců netušil, že je čeká více než třicet let dlouhá doba společného života.²³

V listopadu 1945 se Brandtovi znovu naskytla šance cestovat do Německa. Měl jako korespondent podávat zprávy z mezinárodního tribunálu pro válečné zločince v Norimberku, který byl zahájen 20. listopadu 1945. Brandt se do Norimberku vydal o jeden a půl týdne dříve před zahájením tribunálu; chtěl se totiž ještě zastavit v Lübecku u své matky, kterou již deset let nespátřil.

Od Vánoc roku 1945 až do února 1946 pobýval Brandt v Norimberku, kam se znovu na několik let vrátil v květnu téhož roku. K hrstce Němců, kteří se norimberského procesu zúčastnili jako pozorovatelé, patřila kromě Brandta také dcera Thomase Manna Erika. Během svého pobytu v Norimberku začal psát Brandt knihu, která vyšla v Oslu pod názvem „Verbrecher und andere Deutsche“.²⁴

Během své návštěvy v Německu se Brandt začal zabývat otázkou, která se týkala jeho povolání a politické činnosti. Dosud pracoval jako novinář, a to převážně ve skandinávských novinách. Za pomoci svého přítele Harvarda Langese, který se po válce stal ministrem zahraničí, nastoupil Brandt na místo tiskového atašé norské vojenské mise v Berlíně. Zde byl vystaven Brandtův průkaz, který svého třiatřicetiletého majitele popisoval takto: barva očí – hnědá, výška – 179 centimetrů, tvar obličeje oválný atd. Brandt, který dorazil do města na Sprévě v hodnosti majora norské armády, musel nosit také norskou uniformu. Podle vzpomínek Rut nečinil tak s velkou hrdostí.²⁵

Brandt brzy poznal, že v této pozici nemůže působit v oblasti německé politiky, a vyhlídka na vedoucí funkci SPD v Berlíně jej vedla k tomu, že již na počátku listopadu 1947 informoval Langese o tom, že hodlá vojenskou misi opustit a zapojit se do poválečného německého politického života. Z těchto důvodů rovněž odmítl návrh svého přítele z dob švédského exilu Gunnara Myrdala, aby se stal

²³ G. Schöllgen: Willy Brandt. Die Biographie. Berlin 2001, s. 74.

²⁴ Tamtéž, s. 74.

²⁵ Tamtéž, s. 74.

členem Hospodářské komise OSN. Nyní bylo jasné, že se Brandt chce vrátit zpět do strany, jež byla spojena s jeho politickými začátky, tedy SPD.²⁶

Po skončení druhé světové války vznikla na německém území dvě centra obnovené sociální demokracie: prvním bylo tzv. Hannoverské byro, v jehož čele stál Kurt Schumacher²⁷, druhým centrem byl Berlín, kde získala převahu socialistická levice soustředěná okolo Otto Grotewohla a Fridricha Eberta. Odtud vzešla v červnu 1945 tzv. Berlínská iniciativa, na jejímž základě mělo být ustanoveno prozatímní vedení SPD s celoněmeckou působností. Berlínské centrum rovněž usilovalo o sloučení sociální demokracie s komunisty, proti čemuž se velmi energicky postavila Schumacherova skupina, a na konferenci strany ve Wennigsenu v říjnu 1945 byla kompetence berlínského ústředí omezena pouze na Sověty okupovanou zónu. SPD v západních zónách se tak na rozdíl od své sesterské strany na Východě, která se v dubnu 1946 spojila s komunisty v Jednotnou socialistickou stranu, podařilo uchovat si samostatnost.²⁸

Brandt se s Schumacherem seznámil v únoru 1946, kdy byl Schumacher ještě předsedou SPD v Hannoveru. Nejpozději od Schumacherovy volby předsedou SPD bylo jasné, že Brandt nemůže ve své kariéře vést žádnou cestu stranou Schumachera. To se ukázalo ve chvíli, kdy byl Brandt zástupcem předsedy strany Erichem Ollenhauerem²⁹ navržen na post vyjednavče mezi předsedou SPD a čtyřmi vítěznými mocnostmi v Berlíně. Teprve po týdenním odkladu mohl 1. února 1948 Brandt nastoupit do nového úřadu.³⁰

K tomu, aby se mohl intenzivně zapojit do politického života, potřeboval Brandt znovu získat německé občanství. Protože Lübeck podléhal správě zemské vlády v Kielu, obdržel odtud Brandt 1. července 1948 listinu o znovuzískání státního občanství. Téměř rok po svém opětovném získání německého občanství podal konečně na konci května 1949 Brandt, který v Německu vystupoval pod svým původním jménem Herbert Ernest Karl Frahm, žádost na změnu svého jména;

²⁶ Tamtéž s. 74.

²⁷ Kurt Schumacher (1895-1952) – právník, člen SPD, za první světové války přišel o ruku. 1930-33 poslanec Říšského sněmu. Aktivní odpůrce nacistického režimu. 1943-44 vězněn. Roku 1946 zvolen předsedou SPD. Vášnivý odpůrce Konrada Adenauera.

²⁸ V. Nálevka: Světová politika ve 20. století I. Praha 2000, s. 247-248.

²⁹ Erich Ollenhauer (1901-1963) 1933-1945 člen exilového vedení SPD v Londýně. 1946-52 místopředseda SPD. 1952-1963 předseda SPD a její poslancecké frakce v Bundestagu

³⁰ G. Schöllgen: Willy Brandt. Die Biographie. Berlin 2001, s. 78-79.

ostatně se jménem Brandt byla spojena jeho činnost novináře, řečníka a autora knih. Naproti tomu s jeho původním jménem byly spojeny pouze jeho zážitky z dětství. 11. srpna 1949 byl Brandtův návrh na změnu jména schválen, a tak Brandt a celá jeho rodina nyní nesla oficiální jméno, jež si o šestnáct let dříve vytvořil jako přezdívku.

Když se Rut Bergaustová, rozená Hansenová provdala 4. září 1948 za Willyho Brandta, o několik týdnů později, 4. října 1948, přivedla v berlínské klinice na svět jejich prvního syna Petera; tehdy se ještě jmenovala Rut Frahmová. Se založením nové rodiny skončilo pro Brandta nepříznivé období jeho života. Až do počátku roku 1947, kdy se Rut konečně přestěhovala za ním do Berlína, žil Brandt ve městě na Spréevě velice osamělým životem. Brandtova matka, otcím a jeho nevlastní bratr žili i nadále v Lübecku; jeho žena Carlota spolu s jejich dcerou Ninjou žily v Oslu. Brandt tehdy poslal do Osla celou sérii dopisů, jejichž počet dosahoval několika set. Adresáty těchto dopisů byly Ninja, Carlota a Rut; Rut však, coby budoucí manželce, psal téměř každodenně. Carloty se pln účasti ptal na její situaci v této obtížné době a vyprávěl jí o svém životě a poprosil ji, aby mu dcera Ninja nakreslila alespoň nějaký obrázek.

Je velice zajímavé, že tyto tři ženy – Carlota, Ninja a Rut – zůstaly po celý život ve vzájemném kontaktu. Centrem tohoto pozoruhodného vztahu bylo Oslo a až do roku 1978, kdy došlo k definitivnímu odloučení Brandta od Rut, se zde každoročně celá rodina pravidelně setkávala. Toto město i celá země – Norsko zůstávaly i nadále Brandtovou druhou vlastí a zejména v kontaktu se všemi jemu blízkými ženami mluvil plynule norsky.

Nikoho tedy nemůže překvapit, že zejména Carlota Franková to neměla z počátku vůbec lehké. Ale už brzy byla s Rut v písemné kontaktu, jenž se vyvinul v přátelský vztah, který trval až do Carlotiny smrti. Velice úzké spojení vzniklo také mezi Rut a Ninjou. Carlotina dcera byla do jisté míry čtvrtým dítětem Brandtovy rodiny. Když se Rut v létě 1949 vracela se svým desetiměsíčním synem Peterem z rodinné návštěvy v Norsku, cestovala s nimi také Ninja, aby v Berlíně navštívila svého otce.

S funkcí důvěrníka předsedy SPD v Berlíně, do níž byl Brandt jmenován 8. 2. 1948, byl rovněž spojen malý byt se zahradou, jenž se nacházel na Trabaner

Strasse č. 74, auto se šoférem a domovnicí, již byla Martha Litzelová zvaná „Litty“, která u Brandtových pracovala po celou dobu jejich berlínského pobytu. Meinke, který byl zahradníkem, podle vzpomínek Rut Brandtové sklízel fazole, mrkev, jablka, švestky a broskve. Brandtovi měli rovněž psa jménem Blackie a ve skříni ložnice bylo uloženo 6000 cigaret, které si Willy a Rut Brandtovi šetřily ještě z dob působení v norské vojenské misi.³¹

Pouze několik měsíců po porážce společného nepřítele se v protihitlerovské koalici začaly objevovat trhliny, jejichž jádrem byly protiklady mezi sovětským komunismem na straně jedné a třemi západními demokraciemi na straně druhé (USA, Francií a Británií). Uprostřed tohoto ohniska napětí ležel rovněž Berlín, což znamenalo, že toto rozdělené město bude v následujících desetiletích patřit k ohniskům napětí studené války. Když 16. června 1948 opustil sovětský zástupce spojenecké velitelství v Berlíně, podobně jako již v březnu na celoněmecké úrovni ochromil společnou správu pro „velký“ Berlín, zdálo se, město zažije těžké chvíle. A skutečně – 24. června 1948 zahájili Sověti jako reakci na měnovou reformu provedenou v západních sektorech Berlína blokádu pozemních a vodních cest do západní části Berlína, která trvala až do 12. května 1949. Je nutné poznamenat, že bez leteckého mostu, jenž do města denně dopravoval přes 8 milionů tun zásob, by izolovaná západní část Berlína mohla jen stěží přežít.³²

V čele berlínské sociální demokracie stál Franz Neumann, který se brzy stal Brandtovým rivalem. Předseda berlínské SPD podporoval kurz Kurta Schumachera, jenž se stavěl proti integraci Spolkové republiky do západoevropských a euroatlantických struktur, což podle Schumachera bránilo německému znovusjednocení. Jiný vztah měl Brandt k dalšímu významnému sociálnědemokratickému politikovi v Berlíně – Ernstu Reuterovi. Reuter zastával v letech 1948–1953 až do své smrti (1953) nejprve post primátora a později starosty Západního Berlína. Můžeme s jistotou říci, že Ernst Reuter měl až do své předčasné smrti na Brandta stejně velký vliv jako dříve Julius Leber či Jacob Walcher.³³

Tak se stal Willy Brandt v berlínské SPD Reuterovým spojencem a po jeho smrti jedním z hlavních politických odpůrců Franze Neumanna. V boji proti

³¹ G. Schöllgen: Willy Brandt. Die Biographie. Berlin 2001, s. 85.

³² Tamtéž, s. 86.

³³ Tamtéž, s. 86.

Neumannovi používal Brandt svou nejsilnější zbraň – pero. Někdejší exulant byl totiž nyní stejně jako v minulosti činný také jako novinář. V této době již navíc nepsal pro skandinávské noviny, nýbrž od 1. února 1950 působil jako šéfredaktor stranických novin Berliner Stadtblatt, jež byly až do roku 1951 insolventní. Pouze za rok 1950 v Berliner Tagblattu vyšlo bezmála 300 Brandtových článků. Kromě psaní článků se však v této době věnoval Brandt stále velmi intenzivně rovněž lokální berlínské politice: od konce roku 1949 působil jako krajský předseda v okrsku Wilmersdorf. O rok později v prosinci 1950 se stal členem berlínské Poslanecké sněmovny. Podle Rut Brandtové nejpozději nyní nastal mezi Willym Brandtem a Franzem Neumannem boj o moc.³⁴

V dubnu 1952 kandidoval Brandt poprvé na post předsedy SPD v Berlíně. Jeho první pokus o zvolení předsedou berlínské SPD však neskončil úspěšně: Brandt získal pouhých 96 hlasů, zatímco pro jeho soupeře, stávajícího předsedu SPD v Berlíně Franze Neumanna, hlasovalo 193 delegátů. O třicet let později označil Brandt tento neúspěšný pokus stát se předsedou berlínské sociální demokracie za svou první politickou porážku. Brandt se však nenechal tímto neúspěchem odradit a v květnu 1954 znovu kandidoval na post předsedy SPD v Berlíně. Ačkoli se mu nepodařilo uspět ani napodruhé, prohrál tentokrát o pouhé dva hlasy. Určitou satisfakcí pro něj bylo to, že byl nakonec zvolen zástupcem předsedy SPD v Berlíně. Po druhé neúspěšné volbě předsedou berlínské SPD se Brandt poučil a chtěl se o tento post ucházet pouze v případě, že si mohl být svým zvolením jist. Rok 1954 byl rovněž důležitý tím, že se na jeho konci konaly volby do berlínské Poslanecké sněmovny. Ačkoli se berlínské sociální demokracii podařilo překonat debakl z voleb v roce 1950 (tehdy v tradičně levicovém Berlíně získala pouhých 44 % hlasů) a po volbách roku 1954 se stala nejsilnější stranou berlínské Poslanecké sněmovny, neměla dost hlasů na to, aby mohla vládnout sama, a rozhodla se, že vytvoří koalici s CDU. Ve této společné vládě připadl sociální demokracii post starosty Západního Berlína.³⁵

Berlín však nebyl jediným místem, kde se Brandt politicky angažoval, neboť od roku 1949 až do roku 1957, kdy byl zvolen starostou Západního Berlína,

³⁴ G. Schöllgen: Willy Brandt. Die Biographie. Berlin 2001, s. 89.

³⁵ Tamtéž, s. 90.

působil Brandt jako sociálnědemokratický poslanec v Bundestagu. Zkušenosti ze spolkové politiky (mimo jiné i členství v zahraničním výboru Bundestagu) se Brandtovi později jako západoberlínskému starostovi velice hodily. Kvůli svému přijetí na kandidátku poslanců za SPD do Bundestagu se Brandt dostal do sporu s Ernstem Reuterem, neboť Reuter se snažil udržet Brandta v Berlíně, a proto mu nabízel post vedoucího referenta dopravního odboru na berlínském magistrátu. Ve městě na Rýně začala také první Brandtova milostná dobrodružství, kterých prodělal za svou politickou kariéru velmi mnoho. V průběhu roku 1950 se například seznámil s třiatřicetiletou Susanne Sieversovou, která byla matkou dvou dětí.

V čase Brandtova vstupu do bonnské politiky neměla SPD v rukou příliš silné karty: mezi léty 1947 až 1952 opustilo SPD asi 25 % jejích členů (zvláště mladí lidé), při prvních volbách do Bundestagu dosáhli sice sociální demokraté 29,3 % hlasů; to bylo více, než získali jejich rivalové z CDU, avšak křesťanští demokraté dosáhli převahy díky podpoře své sesterské strany CSU, jež působila na území Bavorska. Sám Willy Brandt byl tímto výsledkem velice zklamán. Avšak v dalších volbách do Bundestagu, jež se konaly roku 1953 (což bylo rok po smrti Kurta Schumachera), byl výsledek SPD ještě horší.³⁶

Nyní, v první polovině padesátých let, kdy SPD ztratila své tradiční bašty v Sasku a Durynsku, se jasně ukázalo, že SPD nemohla najít žádného koaličního partnera, protože se pevně držela svých zásad levicové dělnické strany, která nebyla schopna vytvořit koalici s ostatními politickými stranami. Na druhé straně se vládní koalice složená z CDU/CSU, FDP a Deutsche Partei mohla vykázat pozoruhodnými výsledky na poli hospodářské politiky. Teprve ve třetích volbách do Bundestagu, konajících se 15. září 1957, překročila SPD třicetiprocentní hranici; to bylo způsobeno také tím, že KPD (Komunistická strana Německa) byla na základě rozhodnutí Spolkového ústavního soudu z roku 1956 zakázána a řada jejích voličů proto dala svůj hlas sociální demokracii. Avšak hlavní konkurenti sociální demokracie CDU/ CSU rovněž posílili a v následujících čtyřech letech mohli díky nadpoloviční většině vládnout sami. Teprve po těchto volbách došlo v SPD k programovým změnám, kterými se budeme zabývat později.³⁷

³⁶ G. Schöllgen: Willy Brandt. Die Biographie. Berlin 2001, s. 92.

³⁷ Tamtéž, s. 92.

Pozoruhodné výsledky křesťanských a relativní neúspěchy sociálních demokratů v průběhu padesátých let měly samozřejmě své důvody, jež spočívaly v programech a osobnostech stojících v čele obou velkých stran. V čele SPD stál do roku 1952 Kurt Schumacher, jenž stranu spíše polarizoval, poté Erich Ollenhauer, který byl jako předseda strany a rovněž frakce SPD v Bundestagu velice zaměstnán a nepěstoval si ve straně žádného nástupce. CDU měla ve svém čele úspěšného kancléře Konrada Adenauera.

Willy Brandt sledoval s velkou skepsí kurz své strany, stejně jako jeho přátelé Ernst Reuter a Otto Suhr, který byl v letech 1950–53 a znovu v letech 1955–57 starostou Západního Berlína. Všichni tři věděli, že svoboda Západního Berlína nemůže být uhájena bez podpory západních mocností. Věděli však, že takováto podpora nemůže být zadarmo: SRN se měla zapojit do západoevropských hospodářských a vojenských společenství a tím se aktivně podílet na obraně svobodného světa. V tomto smyslu se již Brandt roku 1950 na konferenci strany vyslovil pro vstup Spolkové republiky do Evropské rady.

Smrt J. V. Stalina slibovala především v satelitních zemích naděje na změnu systému: kromě sociálních požadavků, jako bylo zajištění dostatku potravin či zvýšení mezd, se očekávalo rovněž uvolnění komunistické totality. Toto volání bylo patrné zejména v NDR, kde se velice rychle šířila nespokojenost se špatnými životními podmínkám³⁸. V zemi také kolovaly fámy o odchodu dogmatického generálního tajemníka SED Waltera Ulbrichta. Za této situace vyhlásila v květnu 1953 vláda NDR zvýšení pracovních norem; odpovědí byly stávky dělníků, jež 13. 6. 1953 vyvolaly rozsáhlé povstání na celém území NDR.³⁹ Kromě asi dvou set padesáti východoněmeckých měst vyšli lidé do ulic rovněž ve východním Berlíně. Hlasitě zde zaznívaly jednak požadavky čistě ekonomické, jako bylo odvolání vyšších norem, jednak se v nemalé míře objevily také požadavky politické: odstoupení vlády, odchod Waltera Ulbrichta a vyhlášení svobodných voleb.⁴⁰

Protože vedení SED nebylo schopno rozjitřenou situaci v zemi zvládnout, muselo být povstání potlačeno jednotkami sovětské armády. Počet mrtvých dosáhl 50–300 a jen do 1. července 1953 bylo zatčeno 800 lidí. Kromě toho došlo

³⁸ V. Nálevka: Světová politika ve 20. století. II. Praha 2000, s. 21.

³⁹ H. Müller: Dějiny Německa..Praha 1995, s. 356-357.

⁴⁰ Tamtéž, s. 357.

k posílení pozic Waltera Ulbrichta, který zůstal i nadále prokonzulem Moskvy v NDR. Pod dojmem potlačení červnových nepokojů sovětskými tanky získalo stále více lidí v SRN přesvědčení, že je nutná rychlá integrace Spolkové republiky do západoevropských struktur.⁴¹

Dalším rokem bohatým na dramatické události byl rok 1956: nejen pokud šlo o XX. sjezd KSSS, na němž byly odhaleny Stalinovy zločiny, významné byly i podzimní události v Maďarsku. Zde došlo na konci října k povstání, které vedlo k vytvoření vlády reformních komunistů pod vedením Imreho Nagye. Avšak pokus Maďarů o vymanění se ze sovětské zájmové sféry byl znemožněn sovětskou intervencí. Události v dalekém Maďarsku měly dopad i na situaci v Západním Berlíně: při vzpomínce na události ve východním Berlíně uspořádali 17. června 1953 západoberlínští občané manifestaci před Schöneberskou radnicí, jež byla sídlem starosty Západního Berlína.

Během této manifestace se většině obyvatelům oživily vzpomínky na berlínské povstání z června 1953 a znovu se tak otevřely stěží zahojené rány. Před Schöneberskou radnicí se shromáždilo asi 100 000 lidí. Rovněž Brandt se zúčastnil této manifestace. Nabádal však lidi ke zdrženlivosti a snažil se je přesvědčit, aby upustili od záměru vpochodovat do sovětského sektoru Berlína, protože si dokázal představit dalekosáhlé následky takového činu. Místo toho vyzval lidi, aby se s ním vydali na Steinplatz, kde se měli všichni shromáždít před památníkem obětí stalinismu. „Mnozí lidé mě následovali. Jiní se rozhodli jít domů. Tím bylo dosaženo prvního úspěchu. Poté však přišly hroživé zvěsti: několik tisíc převážně mladých lidí se vydalo směrem k Braniborské bráně. Rychle jsem se tam vydal autem, abych zabránil nejhoršímu. U Braniborské brány jsem vyšplhal na střechem auta a snažil se přesvědčit lidi, aby se uklidnili. Potom jsem se postavil do čela menšího zástupu demonstrantů a odvedl je od Braniborské brány.“⁴²

Po tomto listopadovém vystoupení zaznamenala Brandtova kariéra strmý vzestup. Zároveň to znamenalo politický debakl pro Franze Neumanna, který v té době choval vůči Brandtovi otevřené nepřátelství. V následujícím roce zaznamenala Brandtova kariéra výrazný vzestup, když byl 3. října 1957 po smrti Otty Suhra

⁴¹ G. Schöllgen: Willy Brandt. Die Biographie. 2001, s. 95.

⁴² W. Brandt: Erinnerungen. Frankfurt am Main 1989, s. 31-32.

zvolen starostou Západního Berlína. V lednu následujícího roku se Brandtovi rovněž splnil jeho dlouholetý sen – byl zvolen poměrem 163 : 124 hlasům předsedou berlínské SPD a zvítězil tak nad svým dlouholetým vnitrostranickým soupeřem Franzem Neumannem.

Téměř deset let po svém návratu z exilu začala Brandtova strategie přinášet své plody: boj předcházejících let vedený vůči vnitrostranickým soupeřům tedy nakonec přinesl své ovoce. Brandt, kterému bylo nyní 45 let, toho mohl v politice ještě mnoho dokázat. Berlín pro něj byl pouze odrazovým můstkem pro vyšší politický post – kancléřský úřad. Nejdříve však musel jako čerstvě zvolený starosta prokázat, že je pro svou stranu tou správnou volbou, což se mu podařilo senzačním způsobem: ve volbách do berlínské Poslanecké sněmovny, jež se konaly 7. prosince 1958 při devadesátiprocentní účasti, zvýšila SPD svůj z 44,6 % na 52,6 %. Ačkoli nyní sociální demokracie disponovala absolutní většinou, a mohla tedy vládnout sama bez koaličních partnerů, nabídl Brandt poraženým křesťanským demokratům, aby spolu s vítěznou SPD vytvořili vládu velké koalice. Měl k tomu ostatně své pádné důvody, neboť berlínské volby se konaly za neustále se zostrující mezinárodní situace: 27. listopadu 1958 Sovětský svaz požadoval od západních mocností, aby jejich vojska odešla z Berlína, a rovněž mělo být zahájeno jednání novém o statutu Západního Berlína jako demilitarizovaného a svobodného města⁴³. Tímto sovětským ultimátem, jež bylo vázáno lhůtou šesti měsíců, začala 2. berlínská krize.⁴⁴

V této téměř čtyři roky trvající krizové situaci Brandt obstál. Kromě toho jemu a rovněž jeho straně pomohlo i to, že uprostřed volebního období nešlo vyměnit starostu Západního Berlína. Mezitím došlo k programové změně uvnitř samotné SPD. K takovéto změně mohlo dojít až po smrti Kurta Schumachera, kterého roku 1952 v čele strany nahradil Erich Ollenhauer. S Ollenhauerovým nástupem do čela SPD byla spojena pozvolná změna jejího programu, která našla svůj vrchol na programové konferenci v Bad Godesbergu na konci roku 1959. Zatímco ještě v únoru 1955 hlasovala sociální demokracie v Bundestagu proti vstupu Spolkové republiky do NATO a Západoevropské unie, o dva roky později

⁴³ G. Schöllgen: Willy Brandt. Die Biographie. Berlin 2001, s. 101-102.

⁴⁴ Více o 2. berlínské krizi; V. Horčíčka: Druhá berlínská krize a politika SRN. In: Historický obzor 2000, 9-10. dále M. Lemke: Die Berlinkrise 1958 bis 1963. Berlin 1995.

na počátku července 1957 podpořila vstup SRN do EHS a EURATOMU. Na sjezdu SPD ve Stuttgartu v květnu 1958 se Brandtovi podařilo dostat na třetí pokus do celostátního vedení SPD: získal 268 z 383 hlasů, což sice nebyl oslňující výsledek, ale v každém případě byl mnohem lepší než předchozí dva na sjezdech v Berlíně a v Mnichově, kde se podruhé ucházel o křeslo ve vedení strany, a opět prohrál.

Brandt nebyl jediným bývalým emigrantem, kterému se ve Stuttgartu podařilo dostat se do vedení SPD, neboť během volby místopředsedů uspěl také další někdejší emigrant – Herbert Wehner.⁴⁵ Volba Willyho Brandta, Herberta Wehnera, ale také Gustava Heinemanna⁴⁶, Alexe Möllera a Helmuta Schmidta⁴⁷ do předsednictva SPD byla součástí reformního procesu, kterým sociální demokraté reagovali na porážku 3. voleb do Bundestagu v září předchozího roku. V průběhu konání stuttgartského sjezdu, jenž se konal v průběhu roku 1958, rovněž zesílily diskuse o změně programu strany: dosud totiž v SPD platil heidelberský program z roku 1925, jenž byl pouze doplňován krátkodobými volebními a akčními programy. Koncem ledna 1959 předsednictvo SPD rozhodlo, že na listopad téhož roku má být do Bad Godesbergu svolán mimořádný programový sjezd strany, v jehož průběhu měl být projednán a schválen nový program.⁴⁸

Na godesberském mimořádném sjezdu, konaném 15. listopadu 1959, byl v poměru 324 k šestnácti hlasům schválen nový program, kterým se SPD rozloučila s marxismem⁴⁹. Marxistická východiska byla nahrazena svobodou, spravedlností a novými cíli, o něž měla strana usilovat. V oblasti zahraniční politiky vyjádřil godesberský program souhlas s členstvím SRN v Severoatlantické alianci a vyslovil také podporu evropské politice realizované kancléřem Adenauerem. Tímto novým programem opustila německá sociální demokracie rozpor mezi marxistickou teorií a spíše sociálněreformní praxí. SPD se tak z původně dělnické strany stala stranou

⁴⁵ Herbert Wehner (1906-1990) - komunist a sociální demokrat. 1927-1942 člen KPD. 1942 vyloučen. Za druhé světové války emigrace ve Švédsku. Od roku 1946 člen SPD. 1949-1983 poslanec Bundestagu. 1958-1973 předseda SPD.

⁴⁶ Gustav Heinemann (1899- 1976) – nejprve člen CDU pak SPD. 1966-1969 ministr spravedlnosti. 1969-1974 spolkový prezident.

⁴⁷ Helmut Schmidt (1918) - od roku 1946 člen SPD. 1953-1962 a 1965-1987 poslanec Bundestagu. 1961-1965 senátor v Hamburku. 1958 1984 místopředseda SPD. 1969-1972 ministr obrany. 1972-1974 ministr financí a hospodářství. Spolkový kancléř 1974-1982. Představitel pravého křídla v SPD.

⁴⁸ H. Müller: Dějiny Německa. Praha 1995, s. 371.

⁴⁹ G. Schöllgen: Willy Brandt. Die Biographie. Berlin 2001, s. 183.

širších vrstev, do níž začali vstupovat i vzdělanci a intelektuálové. Celkově je možno říci, že godesberský program znamenal pro SPD výrazný posun vpřed a strana nyní byla schopna na politické šachovnici získat i partnery do případné vládní koalice.⁵⁰

Velký podíl na schválení nového sociálnědemokratického programu měl Herbert Wehner. Tento politik patřil po dobu následujících dvacet let k nejlivnějším politikům SPD. Wehner byl natolik inteligentní, aby věděl, že jeho předešlá politická kariéra (dřívější členství v KPD) mu brání v tom, aby se dostal do čela SPD. Nasadil proto své pozoruhodné taktické a intrikářské schopnosti, aby přivedl na špici SPD někoho jiného a tím si zajistil rozhodující vliv. Ostatně za svůj politický vzestup mohl Brandt do značné míry vděčit právě Wehnerovi, jenž se v listopadu 1960 na sjezdu SPD v Hannoveru zasadil o Brandtovu kandidaturu na post spolkového kancléře v nadcházejících volbách do Bundestagu.⁵¹

Na konci 50. let již Brandt nebyl známý pouze v samotném Německu, nýbrž i ve světě. V roce 1959 se například setkal s prezidentem USA Eisenhowerem, dále s francouzským prezidentem Charlesem de Gaullem, indickým premiérem Néhrúem, japonským císařem, norským králem a lucemburským velkovévodou a v neposlední řadě také s ministry zahraničí J. F. Dullesem a Couve de Mourvillem. Kromě toho se setkal s vůdci odborů a sociálnědemokratických stran Evropy, Ameriky, Asie a Afriky.

V noci z 12. na 13. srpen 1961 uzavřeli příslušníci východoněmecké Národní lidové armády hranice mezi sovětským a třemi západními sektory Berlína. Během několika dní byla postavena zeď, která se po dobu následujících osmnácti let stala symbolem studené války. Jak konstatoval Brandt ve svém prohlášení: V následujících měsících a letech se východoněmecké území kvůli drátěným zátarasům, betonovým zdím, minovými poli a s příkazem střílet na každého, kdo by se pokusil o přechod státní hranice, stalo takřka koncentračním táborem. Brandt byl v těchto srpnových dnech zasažen nejen opatřením východoněmeckého režimu, ale i postojem západních mocností.⁵² Americký prezident John F. Kennedy, který obdržel od západoberlínského starosty velice kritický dopis, nakonec vyslal do

⁵⁰ H. Müller: Dějiny Německa. Praha 1995, s. 372.

⁵¹ G. Schöllgen: Willy Brandt. Die Biographie. Berlin 2001, s. 105-106.

Západního Berlína viceprezidenta Johnsona a generála Claye. Kromě toho nařídil, aby byla americká posádka nacházející se v Západním Berlíně posílena o 1500 mužů.⁵³

Na rozdíl od kancléře Adenauera, který rozdělený Berlín navštívil teprve 16. srpna 1961 v rámci své volební kampaně, za což v zářijových volbách pravděpodobně zaplatil ztrátou absolutní většiny hlasů, Brandt zůstal v Berlíně. Lidé toto Brandtovo jednání ocenili, jak ostatně potvrdily čtvrté volby do Bundestagu 17. září 1961: SPD posílila o 4,4 % hlasů a dosáhla tak 36,2 % hlasů, což byl velice dobrý výsledek; nebylo to však dost na to, aby mohla převzít vládní zodpovědnost ve Spolkové republice. Vládní CDU/ CSU získala 45,3 %. Herbert Wehner přesto Brandtovi pogrataloval: „Náskok CDU/ CSU se oproti předešlým volbám snížil na polovinu.“⁵⁴ Ačkoli CDU/ CSU ztratila absolutní většinu, díky liberální FDP, která ve volbách získala 12,8%, disponovala křesťansko-liberální koalice v Bundestagu pohodlnou většinou.

Třebaže byla SPD ve volbách do Bundestagu poražena, výsledky voleb do berlínské Poslanecké sněmovny, které se konaly 17. února 1963, zmírnily Brandtovo zklamání: SPD získala 61,9 %, tedy bezmála dvě třetiny hlasů, sám Brandt získal ve svém volebním obvodu 75 % hlasů – takového výsledku nikdy dříve ani později již nedosáhl.⁵⁵

O několik měsíců později, na konci června 1963, přiletěl na návštěvu do Západního Berlína americký prezident John F. Kennedy. Cílem Kennedyho návštěvy bylo zlepšit napjaté americko-západoněmecké vztahy po stavbě berlínské zdi. Je ovšem nutno říci, že toto zhoršení bylo pouze krátkodobé. Do paměti Berličanů se zapsal prezidentův působivý výstup před Schöneberskou radnicí, v jehož závěru se Kennedy představil jako „Berličan“. Brandt amerického prezidenta velice obdivoval a vážil si ho. O tři roky dříve, roku 1960, kdy Kennedy kandidoval na amerického prezidenta, vyslal Brandt do Spojených států zvláštní tým, který měl sledovat Kennedyho volební kampaň, aby určité prvky této kampaně mohly být přejaty i pro volební kampaně ve Spolkové republice. Brandt byl také

⁵² Tamtéž, s. 113.

⁵³ V. Nálečka: Světová politika ve 20. století II. Praha 2000, s. 198.

⁵⁴ P. Koch: Willy Brandt. Eine Politische Biographie. Ullstein 1988, s. 245.

⁵⁵ Tamtéž, s. 115-116.

často s Kennedym srovnáván a díky osobnímu kouzlu a charizmatickému vystupování, které měl s americkým prezidentem společné, si vysloužil přezdívku „německý Kennedy.“ Po atentátu na Kennedyho v texaském Dallasu 22. listopadu 1963 odletěl Brandt do Washingtonu, aby se zde zúčastnil Kennedyho pohřbu. Při příležitosti této tragické události bylo náměstí před Schöneberskou radnicí pojmenováno náměstím Johna F. Kennedyho.⁵⁶

Rok 1964 se pro Willyho Brandta stal rokem osudovým: po smrti předsedy SPD Ericha Ollenhauera byl Brandt na jejím mimořádném sjezdu 15.–16. února 1964 zvolen novým předsedou strany. Pro Brandta hlasovalo 314 delegátů, zatímco proti němu pouhých 10. Byl to tedy přesvědčivý triumf a jeden z nejvýznamnějších bodů Brandovy dosavadní kariéry. Kromě toho, že byl zvolen předsedou strany, se Brandt stal kandidátem na kancléře pro nadcházející volby do Bundestagu.⁵⁷

Tyto v pořadí již 5. volby do Bundestagu se konaly 9. září 1965. V těchto volbách se Brandtovým soupeřem stal kancléř Ludwig Erhard⁵⁸ považovaný za otce německého hospodářského zázraku, jenž na podzim 1963 nahradil odstoupivšího Konrada Adenauera. Záříjové volby přinesly pozoruhodný výsledek: vládní strany CDU/ CSU dosáhly zatím svého druhého nejlepšího výsledku 47,6 % – k absolutní většině jim chyběly necelá 3 % , SPD s 39,3 % sice dosáhla taktéž vynikajícího výsledku, avšak nedosáhla svého cíle stát se největší frakcí v Bundestagu a převzít vládní zodpovědnost.⁵⁹ Pokračovala tak vláda dosavadní křesťansko-liberální koalice, která disponovala v Bundestagu pohodlnou většinou. Volby samy o sobě přinesly Brandtovi porážku. 22. září 1965 prohlásil poražený kancléřský kandidát že již nechce kandidovat na spolkového kancléře a hodlá zůstat pouze předsedou SPD a zůstat starostou Západního Berlína. Nemáme žádný důvod pochybovat o tom, že by Brandt zůstal při tomto svém rozhodnutí, pokud by vývoj ve Spolkové republice nevedl k tomu, že se více než rok po své porážce ocitl Brandt na Rýně jako vicekancléř a ministr zahraničí velké koalice.

⁵⁶ G. Schöllgen: Willy Brandt. Die Biographie. Berlin 2001, 116-117

⁵⁷ Tamtéž, s. 116-117

⁵⁸ Ludwig Erhard (1897- 1977) 1945-46 bavorský ministr hospodářství. 1948 připravil měnovou reformu v trizonii. 1949- 1963 spolkový ministr hospodářství. 1963-66 spolkový kancléř.

4. Ministr zahraničí (1966–1969)

Když 6. prosince 1966 převzal Brandt po Gerhardu Schröderovi ministerstvo zahraničí, vtipně ujistil své spolupracovníky o tom, že léta poznamenaná jeho netrpělivostí jsou již dávno pryč. Převzetí úřadu ministra zahraničí nastalo v okamžiku, kdy mohl oklikou prokázat své dovednosti státnického formátu. Tato oklika, která měla vést přes bludnou cestu ekonomické krize, byla většinou sociální demokracie spatřována jako realizovatelná za předpokladu získání ministerského postu.

„Víte, tohoto člověka ještě uvidíme bez kalhot!“ Tímto svérázným způsobem předpověděl v zimě roku 1965 Herbert Wehner pád Erhardovy vlády.⁶⁰ O rok a půl později, v létě roku 1966, Willy Brandt konstatoval: „Jiní už nemohou, my ještě nemůžeme – taková je současná situace.“⁶¹ Wehnerova prorocství se na podzim 1966 naplnila, protože v té době došlo k rozpadu Erhardovy koaliční vlády, jenž byl způsoben odchodem liberálů kvůli stále rostoucím daním. Coby východisko z tehdejší politické a vládní krize bylo shledáno jako nejlepší řešení vytvoření velké koalice CDU/CSU a SPD.

Sociální demokracie a její vedení o toto spojení usilovala; uvnitř vedení strany byl tomuto řešení nejvíce nakloněn již výše zmíněný Herbert Wehner. Toto spojení mohlo být realizováno až po odchodu Ludwiga Erharda z postu spolkového kancléře v listopadu roku 1966. Mezi příčiny nutnosti Erhardova odchodu patřila nejen hospodářská recese, ale i vnitropolitické a zahraničněpolitické neúspěchy jeho vlády.

10. listopadu 1966 nominovala spolková frakce CDU/CSU bádensko-württemberského ministerského předsedu Kurta Georga Kiesingera⁶² jako svého

⁵⁹ P. Koch: Willy Brandt. Eine Politische Biographie. Ullstein 1988, s. 279.

⁶⁰ C. Stern: Willy Brandt. Rowolt Taschenbuch. Reinbek bei Hamburg. 1988, s. 76.

⁶¹ Tamtéž, s. 76

⁶² Kurt Georg Kiesinger (1904-1988) vystudoval práva, filosofii a historii. 1933 vstoupil do NSDAP. Po válce internován Američany a denacifikován. 1949-1958 a 1969-1980 poslanec Bundestagu za CDU. 1958-1966 předseda vlády Bádenska- Württemberska. 1966-1969 spolkový kancléř vlády velké koalice.

kandidáta na post spolkového kancléře. Dne 15. listopadu byla sestavena vyjednávací komise ze zástupců CDU/CSU a SPD, která měla vyjednat obsazení nové vlády. V sociální demokracii vykonali největší podíl práce na vzniku této koalice obzvláště Herbert Wehner a Helmut Schmidt. Oba tito politikové se však shodovali v názoru, že slib uzavřený FDP vládnout společně se sociálními demokraty ještě není možné považovat za dostačující, a není tedy dostatečnou zárukou, že FDP bude skutečně ochotna spolupracovat. Kromě toho bylo známo, že mezi SPD a FDP panovaly neshody ohledně hospodářské a finanční politiky.⁶³

K tomu, aby se SPD mohla dostat k moci, zbývala pouze jediná cesta, kterou bylo vytvoření koalice s unionistickými stranami. Brandt, který jako šéf někdejší koalice sociálních a křesťanských demokratů v Západním Berlíně měl velice bohaté zkušenosti ze spolupráce s CDU, zůstával podivuhodně nezúčastněný. Podle tvrzení Egona Bahra neprobíhaly sice první rozhovory přímo proti Brandtově vůli, ale spíše „mimo něj“ – stavěl se totiž k velké koalici velice skepticky. Podle Helmuta Schmidta si Brandt velkou koalici nezvolil „za vlastní“, nýbrž sem byl spíše jen vtažen. (Již od března 1963 vládl Brandt v Berlíně spolu s liberály a je nutno říci, že měl více manévrovacího prostoru než v předchozí vládě s CDU. Především na základě této zkušenosti viděl, že pokud by to bylo možné, vládl by raději s liberály. Tehdy však ještě věděl, že to není možné.).⁶⁴

K tomu se přidal odpor, který Brandt očekával ve vlastní straně, jenž byl namířený proti myšlence podílet se na vládě spolu s unionistickými stranami vedené bývalým nacistou Kurtem Georgem Kiesingerem. Brandt si proto sám položil otázku, zda se má sám podílet na této vládě. Wehner a Schmidt však trvali na tom, že by bylo správné, aby se Brandt jako předseda na této vládě podílel. Když se Brandt poprvé setkal s designovaným kancléřem Kiesingerem, který se jej dotázal, jaký post by rád v nové vládě zastával, odpověděl, že by jej zajímalo ministerstvo pro výzkum. Je nutné říci, že podobné úvahy probíhaly již od voleb v roce 1965. Pokud by výsledek voleb skončil patem a jedinou možností, jak vytvořit většinovou vládu by bylo sestavení velké koalice, Brandt a jeho přátelé se vyslovili pro to, aby jako předseda SPD převzal takové ministerstvo, ve kterém by mohl názorně

⁶³ C. Stern: Willy Brandt. Rowolt Taschenbuch Verlag. Reibek bei Hamburg 1988, s. 77.

⁶⁴ Tamtéž, s. 77.

prokázat reformní politiku sociální demokracie, a byl by mu zároveň ponechán čas, aby se staral o vlastní stranu.

Během jednání na podzim 1966 Brandt rovněž dočasně uvažoval o převzetí postu ministra pro celoněmecké záležitosti. Nakonec se však na radu členů sociálnědemokratické vyjednávací komise rozhodl, že v následující vládě převezme post ministra zahraničí a vicekancléře. Nový kabinet, jenž se prezentoval jako „kabinet požadavků“, tvořily velice odlišné strany. Přes veškeré proklamace o pospolitosti však v SPD existoval velký odpor proti předsedovi bavorské strany CSU Franzi Josefu Straussovi,⁶⁵ který měl ve vládě převzít post ministra financí. Sám Brandt již v listopadu na toto téma prohlásil, „že o spolupráci se Straussem se nebude debatovat.“⁶⁶ Nyní však musel Brandt navzdory svým osobním antipatiím spolupracovat nejen se Straussem, ale i s ministrem pro záležitosti vyhnanců Hasselem, který byl znám svými podlými útoky, s nimiž často vystupoval na Brandtovu adresu. Na druhou stranu připadalo příznivcům CDU obzvláště obtížné to, že se museli smířit se vznikem vlády, v níž zasedli exkomunista Herbert Wehner či někdejší člen CDU Gustav Heinemann.

Vláda velké koalice byla rovněž zajímavá tím, že ke dvěma jejím nejvyšším představitelům náleželi lidé s velmi odlišnými životními osudy, neboť na jedné straně zde jako kancléř figuroval někdejší člen NSDAP Kurt Georg Kiesinger a na straně druhé jako vicekancléř a ministr zahraničí bývalý emigrant Willy Brandt. Každá z obou těchto osobností se musela zaručit svou poctivostí. Je nutno poznamenat, že u někdejšího člena NSDAP a nynějšího kancléře by snad člověk nečekal žádné politické rozpaky.⁶⁷

Když se Kiesinger stal kancléřem, vyjádřil se, že je mu bližší spíše zahraniční než vnitřní politika. Je nutno uvést, že ačkoli se velké koalici podařilo dosáhnout řady úspěchů především v hospodářské politice, na svém počátku nebyla mezi širšími vrstvami obyvatel přijata příliš kladně. Mezi její největší odpůrce patřili

⁶⁵ Franz Josef Strauss (1915-1988) spoluzakladatel CSU v Bavorsku. 1949-1961 místopředseda CSU. 1961-1988 předseda. 1956-1962 ministr obrany v Adenauerově vládě. Vedl výstavbu Bundeswehru a usiloval o přístup německé armády k atomovým zbraním. Po aféře kolem časopisu Spiegel podal demisi. 1966-1969 ministr financí. 1978-1988 předseda bavorské vlády. Dobrý řečník, ale vzteklý a výbušný.

⁶⁶ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburk 1988, s. 78.

⁶⁷ Tamtéž, s. 79.

hlavně novináři a intelektuálové, kteří se nejen obávali úpadku demokratické kontroly a kritiky, ale i zmenšení významu parlamentu. Mezi obhájce takovéto vlády patřil na druhé straně Brandt, který se snažil rozptýlit obavy těchto kritiků svým komentářem slovy, že „nikde v ústavě není nic psáno o tom, že opozice má v Bundestagu sestávat z více než dvouset poslanců, a navíc ji sociální demokracie vždy představovala.“⁶⁸

K hlavním Brandtovým argumentům, proč má být velká koalice vytvořena, patřila především jeho zodpovědnost vůči státu. Abychom pochopili jeho obavy, je nutné si představit situaci, jaká v tehdejší Spolkové republice panovala. Na podzim 1966 již bylo v Německu více než 700 000 lidí bez práce a navíc se pozvolna začal vzmáhat zejména pravicový radikalismus, jak dokládá prudký nárůst podpory NPD (Nacionálnědemokratická strana Německa), která se dostala do řady zemských sněmů, jak tomu bylo například v Hesensku či Bavorsku. Zabývat se podobnými problémy bylo nutné, neboť pokud by se nepodařilo situaci uklidnit, mohla by vedle hospodářské krize nastat ve Spolkové republice také krize politická. Za to, že byla tato hrozící hospodářská krize zažehnána, vděčí Spolková republika již zmíněné aktivní a moderní hospodářské politice ministrů financí Strausse a hospodářství Schillera⁶⁹.

Důležitou pozornost věnovala vláda také oblasti zahraniční politiky, kde se aktivně zasazovala zejména o to, aby se západní spojenci nevzdalovali od Bonnu. Pro dosažení pružnějšího kurzu v oblasti zahraniční politiky však bylo zapotřebí dosáhnout minimálního konsensu mezi CDU/ CSU a SPD. Nakonec se před argumenty sociálnědemokratických přímluvců koalice, kteří hlásali, že opožděná změna kurzu zahraniční politiky nové vlády vyžaduje krytí zad ze strany CDU, museli sklonit i dosavadní skeptici.⁷⁰

Jak již bylo několikrát výše uvedeno, post ministra zahraničí byl ve vládě určen sociálním demokratům a konkrétně jejich předsedovi, který rovněž vykonával úřad vicekancléře. Je tedy zřejmé, že není zapotřebí mnoha slov k tomu, aby se dokázalo, že Brandt je pro křeslo ministra zahraničí vhodným kandidátem. Brandt

⁶⁸ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 79

⁶⁹ Karl Schiller (1911-1994) - profesor ekonomie, člen SPD, 1961-1965 senátor Berlína. 1966-1972 ministr hospodářství

⁷⁰ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988, s.80.

totiž ve svém dosavadním životě procestoval mnoho cizích zemí a znal jednání i zvyky jejich obyvatel. Navíc je třeba dodat, že měl velmi slušné jazykové vybavení, poněvadž v té době rozuměl a četl francouzsky a italsky, dále mluvil perfektně anglicky a norsky. (Je ostatně známo, že norština byla jeho druhou mateřštinou). Již více než třicet let se intenzívně zabýval mezinárodním děním a ze svých studií na universitě v Oslu si rovněž odnesl podrobné znalosti světových dějin. Brandt přinesl do Bonnu smysl a nadání pro zahraniční politiku a také spolu s ním přišli do úřadu ministra zahraničí rovněž i jeho spolupracovníci jako například Egon Bahr⁷¹ či Klaus Schütz, kteří později sehráli výraznou úlohu na poli Ostpolitik.

Co se týče Brandtova pracovního nasazení, osvědčil se jako pilný a snaživý ministr. Zřídka opouštěl svou pracovnu na ministerstvu zahraničí před 23. hodinou a zpravidla si i potom ještě nesl nějakou práci domů. Jak se sám zmínil: „Člověk potřebuje rok k tomu, aby se zaučil.“⁷²

Již pár dní poté, co převzal ministerský úřad, vypravil se do Paříže, aby se zde zúčastnil zasedání ministerské rady NATO. Zde stejně jako kdekoli jinde v cizině mu prospělo to, čeho doma často lítoval – totiž jeho minulost uprchlíka před nacistickým režimem. Nyní přišel, aby pomohl odstranit stále ještě existující nedůvěru, která ještě v té době vůči poválečnému Německu v Evropě panovala. Mezi spojenci se rovněž vědělo, že nový německý ministr zahraničí je již dlouhou dobu přesvědčeným Evropanem, jenž po Hitlerově pokusu o germanizaci Evropy chtěl již v roce 1946 europeizovat Německo. Nynější ministr zahraničí byl znám také jako člověk, který coby starosta Západního Berlína, úzce spolupracoval se západními mocnostmi.

V roce 1967 přicházelo na pořad jednání západoevropských vlád jako aktuální téma rozšíření EHS o Velkou Británii, což byl cíl, pro nějž se Brandt dříve mnohokrát vyslovoval, ale jehož se nepodařilo dosáhnout pro odpor Francie. Je třeba v rámci úplnosti uvést, že Británie podala první žádost o vstup do EHS již léte 1961. 14. ledna 1963 však francouzský prezident Charles de Gaulle během tiskové

⁷¹ Egon Bahr (1922) novinář a sociálnědemokratický politik, jeden z nejužších Brandtových spolupracovníků. 1960-1966 tiskový mluvčí berlínského senátu. 1966-1969 šéf plánovacího odboru na ministerstvu zahraničí. 1969-1972 státní sekretář v Úřadu spolkového kancléře. 1972-1974 ministr pro zvláštní záležitosti.

⁷² C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 80.

konference vetoval britskou žádost s poukazem na „zvláštní postavení žadatelské země“⁷³

10. května 1967 podala Británie svou druhou oficiální žádost. V té době již došlo ke změně struktury západoevropské integrace; v červenci 1967 došlo ke spojení dosud samostatných organizací – Montánní unie, EURATOMU a Evropského hospodářského společenství – do Evropských společenství.

V listopadu 1967 však francouzský prezident znovu britskou žádost zamítl, tentokrát ovšem s poukazem na to, že „hospodářství Spojeného království není ani nadále se společným trhem slučitelné.“⁷⁴ Británie se tak nakonec spolu s Irskem a Dánskem stala členskou zemí ES až od 1. ledna 1973.

De Gaullovým druhým vetem se bonnská vláda ocitla ve velice obtížné situaci, protože na straně jedné Spolková republika vstup Británie do ES podporovala, avšak na straně druhé Kiesinger s Brandtem pamatovali na to, že je třeba zlepšit již tak dost ochlazené vztahy s Francií. K tomu došlo za úřadování kancléře Ludwiga Erharda a jeho ministra zahraničí Gerharda Schrödera.⁷⁵

Co se týče Brandtových osobních vztahů k tehdejším vedoucím politikům západního světa, je velmi zajímavé, že ačkoli měl Brandt k britskému labouristickému premiérovi Haroldu Wilsonovi co týče politického přesvědčení mnohem blíže než ke „konzervativnímu“ de Gaullovi (jak Brandt, tak Wilson byli přece sociální demokraté), vztahy mezi vedoucími politiky nepřekročily meze běžné kolegiality. Na druhé straně vůči francouzskému prezidentovi choval velký respekt a shodoval se s ním v názoru, že Evropa nemá viset na „cípu kabátu“ Američanů. Jako by se tím znovu vytvořil Brandtův koncept Evropy z prvních poválečných let, kdy většina evropské levice pociťovala vůči Spojeným státům velkou skepsi. S de Gaullem Brandta rovněž spojovalo „myšlení v národních kategoriích“ a určitá skepse vůči západním spojencům, ovlivněná zejména jejich chováním v dobách 2. berlínské krize. Brandt si například mnohokrát stěžoval na jejich zameškání a politickou pasivitu, kterou podle něj západní mocnosti projevíly v době, jež bezprostředně následovala po Stalinově smrti. Až do 13. srpna 1961

⁷³ V. Nálevka: Světová politika ve 20. století II. . Praha 2000, s. 209.

⁷⁴ V. Nálevka: Světová politika ve 20. století II. . Praha 2000, s. 209.

⁷⁵ Gerhard Schröder (1910- 1989) politik CDU. 1953- 61 ministr vnitra. 1961- 66 ministr zahraničí. Autor pružnější politiky vůči Východu

Brandt stejně jako de Gaulle nenavštívil velitelské budovy spojeneckých sil umístěných na území Západního Berlína.⁷⁶

Brandt v průběhu 60. let tvrdil, že účinek změny kurzu americké zahraniční politiky a její přechod od konfrontace ke vzájemné koexistenci byl také jeho názorem. V té době rovněž litoval, že Bonn v oblasti zahraniční politiky neprojevuje dostatek své vlastní iniciativy. V tomto ohledu se zcela shodoval s názory německých spojenců. Jak se sám na počátku 60. let vyjádřil: „Úplný příspěvek Spolkové republiky pro Západ může být plodný teprve tehdy, až se Bonn přestane lekat vlastní iniciativy.“⁷⁷

To bylo v roce 1960. V průběhu volební kampaně roku 1965 zněl jeho požadavek téměř gaullisticky, když 14. srpna téhož roku v dortmundské Westfalenhalle prohlásil: „Zatímco po ekonomické stránce je Spolková republika téměř obrem, po stránce vojenské se chová jako trpaslík. Musíme tyto překážky odstranit. Už se nebudeme chovat jako vzorný žák, který hned kývne, když si americký prezident odkašle a francouzský generál v Paříži začne kašlat. Náš lid je již svéprávný k tomu, aby se choval jako spolehlivý partner a spojenec a aby naše země mohla se sebedůvěrou a hrdostí vykonávat svůj příspěvek k zachování míru.“⁷⁸

Trvalý předpoklad pro Brandtovu samostatnou politiku uvolňování ve směru na východ byl od počátku spjatý ve spojení se Západem, bezpečnostní zárukou v Severoatlantické alianci a politickou solidaritou ES. K jejím perspektivám patřilo například plnoprávné partnerství Spolkové republiky v oblasti vojenství, dosažení většího vlivu na mezinárodní dění a zmenšení závislosti Německa na velmocích.

Avšak ani Brandt, ani další sociálnědemokratičtí ministři vlády velké koalice nepřišli do této vlády s nějakým hotovým konceptem pro východní či „německou“ politiku. Pouze se vědělo, že se již nedá pokračovat tak jako doposud, že během

⁷⁶ C.Stern: Willy Brandt. Rowolt Taschenbuch Verlag. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 83.

⁷⁷ C. Stern: Willy Brandt. Rowolt Taschenbuch Verlag. Reinbek bei Hamburg 1988. s. 85

⁷⁸ Rede anlässlich des IV. Deutschland-Treffens der SPD in der Dortmunder Westfalenhalle am 14. August 1965

uplynulých dvaceti let došlo v Evropě k vytvoření takové skutečnosti, o které se ve světě nedalo lehce diskutovat, a že je zapotřebí říci pravdu, i když je někdy nepříjemná. K takovému úsudku dospěli sociální demokraté po dlouhých vnitřních bojích na svém celostátním kongresu v Dortmundu konaném v červnu 1966.

V konceptu Ostpolitiky, který později získal svou podobu v Kiesingerových vládních prohlášeních či v mnoha Brandtových projevech, byly národní a celoevropské zájmy označovány jako identické. Smyslem Ostpolitiky bylo vytvoření trvalého mírového uspořádání v Evropě, které znamenalo také vyřešení německé otázky. K logickým důsledkům tohoto mírového uspořádání patřila potřeba vycházet ze statutu quo ve střední a východní Evropě a nalézt shodu nejen se SSSR, ale i s ostatními „lidovými demokraciemi“ včetně NDR. Na konci tohoto dlouhodobého cíle mělo být vytvoření nového evropského mírového uspořádání, na jehož počátku se má dosáhnout posílení hospodářských, vědeckých a kulturních styků, a pokud to bude možné, tedy rovněž politické spolupráce se státy střední a východní Evropy. Podle ujištění spolkového kancléře neměl Bonn svými výhradami zatěžovat politiku uvolnění v Evropě. Mírová nota Kiesingerovy vlády, která navazovala na mírovou notu Erhardovy vlády z března 1966, nabízela východoevropským zemím výměnu smluv o vzájemném zřeknutí se násilí a souhlasila s názorem, že mnichovská dohoda, jež byla uskutečněna pod hrozbou násilí, je již neplatná a vyjádřila své porozumění pro polskou touhu žít ve státě se zajištěnými hranicemi.

V prvních měsících Brandtova působení v úřadu ministra zahraničí se zdálo, že východní politika bude mít úspěch: v roce 1967 došlo k navázání diplomatických styků s Rumunskem. V roce 1969 byly opět navázány diplomatické styky mezi SRN a Titovou Jugoslávií, jež byly přerušeny roku 1957 v důsledku toho, že Bělehrad uznal existenci NDR.⁷⁹ Toto znovunavázání diplomatických styků s Jugoslávií vedlo k rozmíškám mezi koaličními partnery, během kterých se Brandtovi pouze s vynaložením veškeré energie podařilo prosadit své stanovisko, že nová politika nemá ztroskotat na starých dogmatech.⁸⁰

⁷⁹ P. Koch: Willy Brandt. Eine Politische Biographie. Ullstein 1988, s. 298- 299

⁸⁰ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 86.

Na počátcích své „německé politiky“ bylo obzvláště zřejmé, že ministr zahraničí a jeho nejbližší spolupracovníci navázali na své zkušenosti z Berlína. Přinesli si na ministerstvo zahraničí poznání, že berlínská zeď sice ještě nemůže být odstraněna, ale může být učiněna propustnou, z čehož pro celé Německo vyplývá, že pokud nemůže být v krátké době odstraněno rozdělení Německa, je třeba učinit alespoň takový krok, jenž by východním Němcům umožnil vytvořit alespoň trochu snesitelné poměry. „Koho omrzela stará slova, ten musí učinit alespoň malé kroky ve směru zlepšení kontaktů a ulehčit tak úděly lidí žijících za železnou oponou.“⁸¹

Politika malých kroků, jež byla poprvé praktikována během jednání mezi západním a východním Berlínem v prosinci 1963, nabídla, že se již nebudou odmítat jednání s NDR, která rovněž neměla být „obcházena.“ Ačkoli byly východoněmeckému vedení nabídnuty rozhovory o spolupráci v nejrůznějších oblastech, zůstalo však i nadále u toho, že ani v tu dobu nebylo možno hovořit o mezinárodněprávní existenci druhého německého státu.

Co se týče Ostpolitiky, zde šlo především o to, že nejprve musí být vytvořeno důvěrné klima a že východní politika bude potřebovat „dlouhý dech“. Celkem brzy se prokázalo, že Moskva a východní Berlín, místo toho aby na novou politiku reagovala s úlevou, reagovala spíše se strachem a nedůvěrou, obzvláště poté, když se ukázalo, že Rumunsko spolu s Jugoslávií se rozhodly pro zlepšení svých vztahů s Bonnem. Na konferenci komunistických stran konající se na jaře 1967 v Karlových Varech Walter Ulbricht⁸² požadoval, aby k navázání diplomatických styků mezi Spolkovou republikou Německo a státy sovětského bloku došlo teprve poté, až by Bonn uznal NDR. Na karlovarské konferenci se rovněž zúčastněné komunistické strany shodly na seznamu požadavků, které měly zabránit tomu, aby Bonnu podařilo dosáhnout narušení soudržnosti mezi zeměmi sovětského bloku: patřilo sem uznání hranice na Odře a Nise, prohlášení neplatnosti mnichovské dohody od samého počátku, zřeknutí se přístupu SRN k jaderným zbraním, prohlášení Západního Berlína jako samostatné politické jednotky a svolání Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Státy Varšavského paktu se tehdy

⁸¹ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 86- 87

⁸² Walter Ulbricht (1893- 1973)- původně člen SPD. Od roku 1919 v KPD. Za druhé světové války v moskevském exilu. Po válce znovu založil KPD. 1950- 1971 první tajemník SED. 1960- 1973 předseda Státní rady NDR. Dogmatický stalinista.

směrem k Bonnu neotevíraly, bylo tomu spíše naopak. Takovéto požadavky mohly znamenat konec v nyní nastoupené cestě východní politiky.

Velkou zkouškou pro Ostpolitik byla invaze pěti zemí Varšavské smlouvy do Československa 21. srpna 1968, které se pokoušely tento násilný čin odůvodnit „útočnými zájmy západoněmeckých imperialistů“. Pod dojmem toho, co se stalo v Československu, došlo uvnitř konzervativních stran CDU/ CSU výraznému posílení skeptických názorů na adresu východní politiky. Navzdory tomu Brandt doporučil, aby se i nadále pokračovalo v nastoupené cestě, neboť podle jeho názoru československá krize sice znamenala přerušení politiky zmírňování mezinárodního napětí, ale i přesto bylo nutno v této započaté linii pokračovat. Vůči politice mírového vyrovnání v Evropě neexistovala v té době žádná jiná alternativa. Ostatně v té době francouzský ministerský předseda Michel Debré označil okupaci Československa jeho vlastními spojenci za „dopravní nehodu na cestě k détente“.⁸³ Je třeba zmínit, že odlišné závěry, které oba koaliční partneři vyvodili ze srpnových událostí roku 1968, výrazně zhoršily klima v koalici a silně zatížily vztahy mezi Brandtem a Kiesingerem.

Když na počátku roku 1969 Kambodža uznala NDR, došlo uvnitř velké koalice k značným diferencím v názorech na to, zda má Bonn na tento krok zareagovat tvrdě, anebo smířlivě. Kiesinger se pokoušel Brandta vmanévrovat do velice nepříjemné a zřejmě neakceptovatelné situace; spekuloval totiž o Brandtově případném odchodu, což by vzhledem k nastávajícím volbám do Spolkového sněmu bylo pro CDU/CSU velice výhodné. Nakonec došlo v kambodžském problému ke kompromisu, jenž znamenal, že s touto zemí nebyly přerušeny diplomatické styky, ale došlo pouze k jakémusi ochlazení vzájemných vztahů.

Volby do Spolkového sněmu, naplánované na podzim téhož roku, nebyly jedinými volbami, které se měly konat ve Spolkové republice, protože na jaře měl být zvolen nástupce dosavadního spolkového prezidenta Heinricha Lübkeho. Jak CDU/CSU, tak SPD se rozhodly, že nabídnou své vlastní kandidáty. Kandidátem sociální demokracie na tento post se stal dosavadní ministr spravedlnosti a někdejší člen CDU Gustav Heinemann. Konzervativní strany se rozhodovaly mezi bývalým ministrem zahraničí Erhardovy vlády Gerhardem Schröderem a tehdy

⁸³ V. Nálevka: Světová politika ve 20. století II. Praha 2000, s. 179.

devětačtyřicetiletým prezidentem Německého evangelického církevního sněmu a pozdějším spolkovým prezidentem Richardem von Weizsäckerem⁸⁴. Nakonec však volební grémium složené z vedení obou unionistických stran a rovněž z vedení společné frakce CDU/CSU ve Spolkovém sněmu dalo na podzim roku 1968 přednost Gerhardu Schröderovi.⁸⁵

Ve velice obtížném postavení se tehdy ocitla nejmenší parlamentní strana FDP, protože v důsledku vzniku velké koalice se tato jediná a zároveň malá opoziční strana prakticky dostala ve Spolkovém sněmu na vedlejší kolej, a navíc německá veřejnost nevěnovala svou pozornost jí, nýbrž mimoparlamentní opozici (tedy oné revoltě mladých FDP se během svého pobytu v opozici zabývala otázkou, zda se po skončení velké koalice přidá k CDU/CSU, či k sociální demokracii. Odpověď na tuto otázku přinesl lednový sjezd svobodných demokratů z roku 1968, kdy Ericha Mendeho na postu předsedy FDP vystřídal Walter Scheel.⁸⁶

Nově zvolený předseda liberálů pochopil, že jejich dosavadní lavírování mezi unionisty a sociálními demokraty FDP jen škodí, a rozhodl se, že po volbách plánovaných na podzim roku 1969 bude usilovat o změnu na postu spolkového kancléře a spojí se s SPD. Je nutno přiznat, že k tomuto rozhodnutí bylo zapotřebí mnoho odvahy. Tuto odvahu Scheel prokázal tím, že se v souboji o prezidentský úřad rozhodl podpořit kandidáta SPD (tedy Gustava Heinemanna), což mělo být dokladem ochoty liberálů k vytvoření budoucí vlády se sociálními demokraty. FDP tak mj. mohla rozhodnout o tom, kdo nahradí Heinricha Lübkeho. Stojí za zmínku, že pro Gustava Heinemanna se FDP rozhodla až den před konáním prezidentských voleb, které se měly konat 5. března 1969 v Ostpreussenhalle v Západním Berlíně. Ve třetím kole byl nakonec poměrem 512:506 zvolen Gustav Heinemann. Ačkoliv byl Heinemann zvolen velice těsnou většinou, přispěly k tomu rovněž hlasy FDP, která tak potvrdila svou ochotu o budoucí spolupráci s SPD.⁸⁷

⁸⁴ Richard von Weizsäcker (1920) křesťanskodemokratický politik. 1972-1974 předseda frakce CDU/CSU v Bundestagu. 1981- 84 starosta Západního Berlína. 1984- 1994 spolkový prezident.

⁸⁵ Richard von Weizsäcker: Čtvero zastavení. Vzpomínky politika. Praha 2000. s. 156-157.

⁸⁶ Walter Scheel (1919) roku 1946 vstoupil do FDP. 1953- 1974 poslanec Spolkového sněmu. 1969-1974 ministr zahraničí. 1974-1979 spolkový prezident. Patřil k nejbližším Brandtovým spolupracovníkům na poli Ostpolitik.

⁸⁷ J. Plšková: Ostpolitik za Erharda a Kiesingera. Mezinárodní vztahy 4/ 96, s. 68-69

Pod dojmem zmíněných okolností a v důsledku špatných osobních vztahů mezi Brandtem na straně jedné a vůdci unionistických stran na straně druhé začal v té době sám Brandt uvažovat o tom, že pokud v nadcházejících volbách získá SPD spolu s liberály většinu, byl by ochoten s nimi vytvořit společnou vládu i za cenu, že by tato vláda měla většinu pouze jediného hlasu. Ze zahraniční politiky, jež byla původně považována za „porodní asistentku“ velké koalice, se tak paradoxně stal důvod případného rozchodu tohoto uskupení politických sil.

Willy Brandt revidoval mínění mnoha občanů SRN, že doménou SPD je pouze vnitřní politika a realizace zahraniční politiky by měla být přenechána konzervativním stranám. Pozdější ministři obrany sociálně-liberální koalice Helmut Schmidt a Georg Leber také vyvrátili dosud existující předsudky většiny západoněmeckých občanů, že bezpečnostní politika má být pouze v rukou křesťanských stran. Co se týče hodnocení vlády velké koalice, nebyla, jak ji označovali kritici z CDU/ CSU a SPD, ztraceným časem, ale přípravou Spolkové republiky na její přechod do 70. let. Pokud si znovu představíme problémy, před nimiž na konci roku 1966 stála Spolková republika (hrozba hospodářské recese, schodek rozpočtu či strach z krize), neznamenaly pro stát ani pro západoněmeckou demokracii nebezpečí, nýbrž dočasné problémy, jež sloužily jako nástroj urychlující vytvoření velké koalice, s níž počítalo již od 1. poloviny 60. let.

Na závěr Brandtova působení ve funkci ministra zahraničí je třeba zdůraznit, že jeho zahraniční politika ve vztazích k západním spojencům SRN zažehnala nebezpečí izolace a znovu tak zajistila Bonnu spojení s jeho dosavadními partnery. Zlepšily se tak vztahy Spolkové republiky s USA, Británií a Francií. Co se týče vztahů k Východu, v tomto ohledu velká koalice příliš daleko nepostoupila, zůstala v zajetí právních sporů, nedůslednosti a polovičatosti. Pro další pokračování Ostpolitiky bylo zapotřebí změny dosavadních koaličních partnerů.⁸⁸

⁸⁸ J. Plšková: Ostpolitik za Erharda a Kiesingera. Mezinárodní vztahy 4/ 96. s. 69.

5. Kancléř (1969–1974)

5.1 Volby roku 1969

Na 28. září 1969 byly vypsané šesté volby do Spolkového sněmu. Šlo o volby, které později nejen občané Spolkové republiky, ale i zahraniční pozorovatelé označili za historický mezník v historii SRN. Po dvaceti letech tak došlo k prvnímu střídání vlády, kdy dosud obě vládnoucí unionistické strany odešly do opozice a vládní otěže převzali sociální demokraté spolu s liberály.

Toho dne se z Bonnu začaly hlásit první předběžné výsledky. V bonnské centrále CDU již bylo připraveno dobře vychlazené šampaňské, kterým mělo být zapito očekávané volební vítězství. „Těším se na to,“ dal se slyšet Kiesinger, „až křesťanské strany dosáhnou velkolepého vítězství.“⁸⁹ Franz Josef Strauss byl přesvědčen o tom, „že bez nás nemůže být vytvořena žádná koalice.“ „Souhlasíte, pane Scheele, s tím,“ otázal se ve dvacet hodin novinář předsedy Svobodné demokratické strany Waltera Scheela, „že se již dá věřit možnosti sestavit koalici mezi SPD a FDP?“ „Ano,“ odpověděl, „z výsledků to vypadá tak, jako by to bylo možné.“⁹⁰ Walter Scheel měl nepochybně mnoho důvodů k nespokojenosti, neboť podle předběžných výsledků jeho strana sotva překročila hranici 5 %, což byl jeden z nejhorších výsledků v její dosavadní historii. Uvnitř vedení FDP v bonnském Talwegu tedy panovala ponurá nálada. Většina členů vedení se rozhodla odejít do svého soukromí nebo kanceláří. Při odchodu domů ještě prohlásil velmi skleslý Scheel novinářům: „Jsem osoba, která prohrála volby.“

O pár hodin později došlo ke zveřejnění konečných volebních výsledků: křesťanští a sociální demokraté (CDU/ CSU) získali 46,1 %, což činilo 242 křesel ve Spolkovém sněmu. K dosažení absolutní většiny jim zbývalo pouhých 7 mandátů. Na druhém místě se umístili sociální demokraté se svými 42,7 %, čímž získali 224 křesel. Na posledním místě se ocitli liberálové (FDP) s 5,8 % hlasy a

⁸⁹ C. Stern: Willy Brandt. Rowolt Taschenbuch. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 90.

získali tak 30 křesel. Bylo velice zajímavé, že sociální demokraté spolu s liberály získali dohromady 254 křesel, čímž získali většinu nad křesťanskými demokraty. Extrémně pravicová NPD získala pouhých 4,3 % hlasů, což znamenalo, že se nedostala do parlamentu.⁹¹ Sociálním demokratům se sice podařilo překročit hranici 40 %, avšak nebylo to dostatečné množství hlasů, aby mohli sami utvořit většinovou vládu. Naproti tomu křesťanskodemokratické strany dosáhly vítězství, a americký prezident Richard Nixon⁹² pogratuloval Kiesingerovi k volebnímu vítězství.⁹³

Po zveřejnění konečných výsledků začala dlouhá a někdy i únavná jednání o podobě budoucí vlády. Z dnešního pohledu to možná příliš nevyznívá, ale koalice sociálních a svobodných demokratů ještě nebyla samozřejmostí. V SPD se nacházeli stoupenci vlády dosavadní velké koalice, mezi které patřil například Helmut Schmidt. Tuto možnost však vylučovaly rozdíly obou velkých stran v názorech na zahraniční politiku. Ani případná koalice mezi CDU/CSU spolu s FDP nebyla úplně vyloučena, třebaže se nové vedení liberálů, v jehož čele stál od roku 1968 Walter Scheel, stále více začalo sblížovat s SPD. Pro koalici s FDP mluvily stejné názory obou stran na zahraniční politiku a zvláště na Hallsteinovu doktrínu. Pro sociální demokraty rovněž nebylo příjemné, aby skončili na čtyři roky v opozici, když se již předtím osvědčili ve vládě velké koalice.

Ještě téhož večera byla svolána schůze vedení SPD. V zasedací místnosti, již osvětlovaly pouze dvě polokruhové lampy, se kolem mohutného stolu usadili členové vedení strany. Přítomní byli Carlo Schmidt, Helmut Schmidt, dále Herbert Wehner, Hans-Jürgen Wischnewski, Alfred Nau, Alex Möller, Heinz Kühn a Willy Brandt. Zpočátku v místnosti panovala stísněná nálada. Möller oznámil, že SPD zaplatila za velkou koalici příliš velkou cenu. Ve 22.30 se Willy Brandt odhodlal k tomu, aby zatelefonoval Walterovi Scheelovi. Vyjádřil se, že má v úmyslu vládnout společně se svobodnými demokraty. Ještě konsternovaný předseda FDP si byl nyní vědom své klíčové role. Se znovunabytím své duševní rovnováhy dal

⁹⁰ Tamtéž, s. 90-91.

⁹¹ K. D. Bracher a kol: Geschichte BRD. Republik im Wandel 1969-1974. Die Ära Brandt. Stuttgart 1986, s. 13.

⁹² Richard Nixon (1913-1994) republikán. 1953-1961 viceprezident. 1969-1974 prezident USA. Odstoupil kvůli aféře Watergate.

⁹³ J. Plšková: Východní politika Brandtovy vlády. Praha 1999, s. 11.

Scheel Brandtovi najevo, že sdílí jeho názor, ačkoliv svobodní demokraté museli přijmout těžkou porážku. Scheel poté prohlásil, že je ochoten za prosazení tohoto záměru svést ve své straně těžké boje.⁹⁴

Nyní se vraťme zpět do zasedací místnosti. Willy Brandt zde připravuje koncept svého televizního projevu. Má zde dva spojence – ministerského předsedu spolkové země Severní Porýní-Vestfálsko Heinze Kühna a Alexe Möllera. Oba dva se také neochvějně zasazovali pro spojenectví s liberály. Všichni tři odešli zadním vchodem z „baráku“, jak se mezi lidmi říkalo sídlu SPD, a vydali se do Möllera bytu, jenž se nacházel v Bundeshaus-Viertel. Odtud později zatelefonoval Kühn svému koaličnímu partnerovi šéfovi düsseldorfských svobodných demokratů Willymu Weyerovi, který mu vyjádřil svou podporu.

Ve 23.45 předstoupil Brandt před televizní kamery. Jakýsi mladík v tuto chvíli zvolal: „Přichází příští spolkový kancléř!“ Mezitím velké množství lidí na ulicích Bonnu oslavovalo vítěze voleb. Poněkud chraplavým hlasem Willy Brandt promluvil do mikrofону před televizními kamerami. Nyní měla začít třináct let dlouhá éra vlády sociálně-liberální koalice. „Jako předseda své strany chci říci, že toto je nejlepší výsledek, jakého jsme mohli dosáhnout. SPD je největší strana, pro niž se vyslovilo více než 100 000 voličů. SPD je nejsilnější stranou, zatímco CDU je druhá největší strana. Ano, takový je výsledek...“⁹⁵

Je však nutno poznamenat, že na obou stranách panovala k nové vládní koalici sociálních a svobodných demokratů nedůvěra. Například Herbert Wehner se obával křehké většiny, kterou by sociálně-liberální vláda disponovala ve Spolkovém sněmu, a také možnosti Brandtovy porážky v kancléřské volbě. Chtěl tak pokračovat v dosavadní vládě velké koalice mezi CDU/CSU a SPD. Wehner si nedokázal představit společnou vládu SPD a FDP, jejíž kancléř by závisel na hlasech FDP. Ta pro něj byla „hloučkem nezodpovědných vojáků“. Po zveřejnění prvních výsledků, které ještě předpovídaly absolutní vítězství stran CDU/CSU,

⁹⁴ P. Koch: Willy Brandt. Eine politische Biografie. Hamburg 1988, s. 330

⁹⁵ Tamtéž, s. 331-332

Wehner nazval liberály pendlující stranou, která by se ještě měla sama politicky rozhodnout.⁹⁶

Během noci z 28. na 29. září 1969 zatelefonoval Brandt potřetí Scheelovi z nočního jednání vedení SPD. Po skončení rozhovorů se již velice unavený předseda SPD rozhodl, že se vydá na cestu k domovu. Ještě jednou se vyjádřil, že existuje riziko v podobě křehké vládní většiny. A pak řekl klidně, jako by již byl spolkovým kancléřem: „Uděláme to.“⁹⁷ Všichni, kteří byli touto dobou přítomni v místnosti věděli, že Brandt chce vytvořením nové koalice dosáhnout výměny vlády v Bonnu. Skeptici uvnitř sociální demokracie se nakonec s touto skutečností smířili.

Více než deset let byli svobodní demokraté koaličním partnerem unionistických stran. Jak již bylo jednou zmíněno, teprve v březnu 1969 během volby Gustava Heinemanna spolkovým prezidentem hlasovali spolu s SPD. Sám Walter Scheel se již před zářijovými volbami roku 1969 zasazoval o spojenectví s liberály, když 25. září 1969 v televizním pořadu „Novináři se ptají a politikové odpovídají“, jehož se zúčastnili předsedové čtyř parlamentních stran (tj. Brandt, Kiesinger, Strauss a Scheel), na otázku moderátora Reinharda Appela jednoznačně odpověděl, že pokud to umožní volební výsledky, bude usilovat o vytvoření vlády se sociálními demokraty: „Úkolem FDP v nadcházejících volbách bude dostat CDU do opozice.“⁹⁸ Ve stejný den, kdy Kiesinger Scheelovi doručil písemnou nabídku ke vzniku společné koaliční vlády, již SPD spolu s liberály ratifikovali koaliční smlouvu. Již 30. září 1969 Scheel na spolkovém předsednictvu a spolkové frakci FDP ve Spolkovém sněmu prosadil, že se bude nejdříve vyjednávat s SPD a CDU/CSU o tom bude pouze informována. Jednání začala již téhož dne večer přinesla dalekosáhlé dohody v mnoha zásadních otázkách. Vypracovaná koaliční smlouva byla přijata v poměru 20 : 0 : 2 hlasům na úrovni spolkového předsednictva a 27 : 0 : 3 hlasům na úrovni poslanecké frakce v Bundestagu. Byla naopak odmítnuta jednání s CDU/CSU, čímž se velice zúžil okruh odpůrců koalice s SPD, kteří byli seskupeni kolem bývalého předsedy FDP Ericha Mendeho. Během konečného

⁹⁶ K. D. Bracher a kol: Geschichte BRD. Republik im Wandel 1969-74. Die Ära Brandt. Stuttgart 1986, s. 14.

⁹⁷ C. Stern: Willy Brandt. Rowolt Taschenbuch Verlag. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 92.

hlasování v předsednictvu a frakci nehlasovali Mendeho příznivci „ne“, nýbrž se pouze zdrželi hlasování.⁹⁹

Zatímco unionističtí vedoucí představitelé stále ještě doufali v možnost vytvoření koaliční vlády spolu s liberály, Brandt se Scheelem již byli u spolkového prezidenta Gustava Heinemanna. „pane spolkový prezidente“, jak jej oslovil Brandt 3. října, „SPD a FDP jsou jednotné v tom, že chtějí spolu vládnout.“ Sám Heinemann Brandta k tomuto kroku povzbudil ještě během volební noci 28. září.¹⁰⁰ Již sedmnáct dní poté, co proběhly volby do Spolkového sněmu, byla ukončena vyjednávání o koalici.¹⁰¹

Tím, že liberálové odmítli Kiesingerovu nabídku ke vstupu do společné vlády, vztahy mezi nimi a CDU/ CSU ochladly na dlouhou dobu dopředu. Sám Kiesinger s ohledem na budoucí volby do šesti zemských sněmů pohrozil, že může FDP, jež se nyní uplatňovala jako klíčová politická síla v SRN, vystrnadit ze čtyř zemských sněmů.

Vraťme se tedy ještě zpět k vytváření koaliční vlády mezi SPD a FDP. Tato jednání probíhala celkem úspěšně, ačkoli jak Helmut Schmidt informoval své přátele ve straně, nepanovala během nich tak jednoznačná shoda. Charakteristické bylo, že během jednání nebyla uzavřena žádná konkrétní koaliční smlouva, jak tomu bylo například mezi CDU/ CSU a FDP roku 1961. Za vlastní koaliční smlouvu muselo být považováno vládní prohlášení, před jehož vypracováním byly koaliční rozhovory 15. října 1969 prohlášeny za ukončené. Teprve poté, 18. října 1969, doručil Conrad Ahlers, jenž se později stal ředitelem tiskového a informačního úřadu, předsedovi FDP Scheelovi, na Brandtův osobní příkaz první předběžnou verzi vládního prohlášení.

Během mezistranických rozhovorů se diskutovalo také o rozdělení ministerstev v nové vládě. FDP jako menší koaliční straně měla připadnout tři ministerská křesla: ministerstvo zahraničí, ministerstvo vnitra a ministerstvo zemědělství. Ačkoli byl Brandt ochoten jednat s liberály o obsazení ještě čtvrtého

⁹⁸ Tamtéž, s. 92.

⁹⁹ K. D. Bracher a kol: Geschichte BRD. Republik im Wandel 1969-74. Die Ära Brandt. Stuttgart 1986, s. 18-19.

¹⁰⁰ K. D. Bracher a kol: Geschichte der BRD. Republik im Wandel 1969-74. Die Ära Brandt. Stuttgart 1986, s. 19-20.

¹⁰¹ C. Stern: Willy Brandt. Rowolt Tashenbuch Verlag. Reinbek bei Hamburg 1988, s.92.

ministerstva, Scheel se však nakonec spokojil s tím, že ministerstvo pro vzdělání a hospodářství připadlo nestraníkovi a Brandtovým státním sekretářem by se stal člen FDP. Co se týkalo ministerstva zahraničí, mělo být obsazeno Waltrem Scheelem, který se v nové vládě stal také vicekancléřem. Křeslo ministra vnitra mělo připadnout místopředsedovi FDP a šéfu obchodu spolkové frakce FDP v Bundestagu Hansi-Dietrichu Genscherovi.¹⁰² Jako ministra zemědělství navrhl Brandt bavorského poslance za FDP Josefa Ertla, jenž byl absolventem vysoké zemědělské školy a budoucím vrchním zemědělským radou. Ertl byl uvnitř strany považován za představitele jejího pravého křídla., tedy k oné frontě kolem bývalého předsedy FDP Ericha Mendeho, jež se negativně stavěla ke koalici mezi SPD a FDP.¹⁰³

Sociální demokracii jako větší straně měla připadnout většina ministerských postů. Bylo jasné, že ti ministři, kteří působili ve vládě velké koalice, dále zastávali svůj úřad. Karl Schiller tak zůstal ministrem hospodářství, Georg Leber ministrem dopravy, Käthe Stobelová ministriní zdravotnictví, mládeže a rodiny, Lauritz Lauritzen ministrem pro městskou výstavbu a Eduard Epolet ministrem pro hospodářskou spolupráci. Post ministerstva obrany převzal Helmut Schmidt. Carlo Schmidt, který od roku 1966 zastával post ministra pro záležitosti Spolkové rady a spolkových zemí, odešel z vlády. Zástupce předsedy frakce Alex Möller, kterému jeho osobní důvody bránily ke vstupu do vlády, musel být Brandtem a Wehnerem ke vstupu do vlády přemluven a stal se nakonec ministrem financí.¹⁰⁴

Horst Ehmke¹⁰⁵, který se po zvolení Gustava Heinemanna spolkovým prezidentem stal jeho následovníkem na postu ministra spravedlnosti, se nyní stal ministrem pro zvláštní záležitosti. Obtížnější však vypadalo obsazení dalších ministerských postů. Jako rozhodnutí budící spíše rozpaky bylo několikrát na veřejnosti interpretováno jmenování Gerharda Jahna ministrem spravedlnosti. Dlouholetý expert SPD na sociální problematiku Ernst Schnellenberg musel jako

¹⁰² Hans-Dietrich Genscher (1927) politik FDP. 1969-1974 ministr vnitra. 1974-92 ministr zahraničí ve Schmidtově i Kohlově vládě.

¹⁰³ K. D. Bracher a kol: Geschichte BRD. Republik im Wandel 1969-74. Die Ära Brandt. Stuttgart 1986, s. 18-19.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 22.

¹⁰⁵ Horst Ehmke (1927) - 1969-1972 ministr pro zvláštní záležitosti a šéf kancléřského úřadu.

kandidát na post ministra práce ustoupit odboráři Walteru Arendtovi. Ministrem pro celoněmecké otázky byl jmenován Egon Franke.¹⁰⁶

Avšak důležitější než jmenování ministrů je pro každého kancléře správné obsazení tiskového a informačního úřadu spolkové vlády. Brandt se rozhodl pro Conrada Ahlerse. Tento někdejší zástupce šéfredaktora časopisu Spiegel sloužil již v době vlády velké koalice jako zástupce mluvčího vlády. Je však nutné uvést, že se Ahlers s SPD názorově ztotožnil teprve v roce 1968.

K tomu, aby se Brandt stal spolkovým kancléřem, potřeboval získat nejméně 249 hlasů. Přestože měla nová vládní koalice většinu dvanácti křesel, Erich Mende veřejně prohlásil, že Brandt nebude zvolen spolkovým kancléřem. Později se k němu připojili i další svobodní demokraté, jako například poslanci Zoglmann a Starke. S 251 hlasy z celkem 495 poslanců, což bylo, jak Brandt poznamenal, o 2 hlasy více, než si mohl Adenauer rezervovat, nakonec Bundestag 21. října 1969 zvolil Willyho Brandta čtvrtým kancléřem Spolkové republiky Německo. Proti Brandtově zvolení hlasovalo 235 poslanců a 5 se jich hlasování zdrželo.¹⁰⁷ Poprvé téměř po čtyřiceti letech, jež uběhly od doby vlády Hermanna Müllera, znovu nastoupil v Německu sociálnědemokratický kancléř. Již den po Brandtově zvolení spolkovým kancléřem složili nově jmenovaní ministři svou přísahu.

28. října 1969 pronesl Brandt své první vládní prohlášení. Těžkosti se objevovaly jen minimálně. Velkou důležitost ve svém prohlášení Brandt kladl na vnitřní politiku. Přislíbil, že nová vláda bude směřovat k dosažení širší demokracie. Měl tím na mysli více spolurozhodování a spoluzodpovědnosti v různých oblastech společnosti. „Element plebiscitu musí vstoupit do naší politiky. Nejsme na konci demokracie, nyní teprve začínáme. Všichni občané budou vyburcováni k tomu, aby se spoluúčastnili plánů nové koaliční vlády dalekosáhle reformovat stát a společnost. Trvalou záruku vyspělé společnosti mohou přinést pouze změny.“¹⁰⁸

Brandt uváděl postupně návrhy reforem, kterých mělo být dosaženo. Mezi tyto reformy patřila například daňová reforma, správní reforma, reforma veřejných služeb, manželských práv, vzdělání atd. Stěží bychom našli jedinou oblast, která by

¹⁰⁶ K. D. Bracher a kol: Geschichte der BRD. Republik im Wandel 1969-74. Die Ära Brandt. Stuttgart 1986, s. 22.

¹⁰⁷ K. D. Bracher a kol: Geschichte BRD. Republik im Wandel 1969- 74. Die Ära Brandt. Stuttgart 1986 s. 22.

se vydělovala z reformního úsilí nebo programu. Odkud brala vláda chuť ke svému reformnímu programu? Jak ukázala kancléřská volba, koalice si nemohla být jista svou křehkou většinou.¹⁰⁹

Kam se ovšem v té době člověk podíval, ať už se jednalo o vysoké školy, ochranu životního prostředí, sociální politiku a dopravu, všechny tyto zmíněné oblasti byly již značně zastaralé a vyžadovaly nutnou modernizaci. Struktury společnosti již neodpovídaly změněným podmínkám a požadavkům. „Naše reformy,“ jak prohlásil Brandt 24. března 1971 v Bundestagu, „jsou tyto následující cíle: více humanity v naší společnosti, stejné životní šance, větší sociální spravedlnost, větší svoboda pro jednotlivce, bezpečí v zahraniční i vnitřní politice a větší spolupráce s našimi spoluobčany.“¹¹⁰ Obzvláště trvali sociální demokraté na tom, že moc je založena na morálce a právním státě, který se měl podle představ sociální demokracie dále vyvíjet. Spolková republika se podle nich měla stát jakýmsi modelovým státem Evropského společenství, jenž se měl ještě v 70. letech stát pokrokovým státem. Již pár měsíců, které uběhly od nástupu nové vlády, se ukázalo, že v popředí zájmu neleží vnitřní, nýbrž zahraniční politika. Avšak v průběhu několika let rozličné skutečnosti vládu donutily, aby zrevidovala svůj reformní program.

Pokud jde o zahraniční politiku nové vlády, měla navazovat na Erhardovu mírovou nótu z března roku 1966 a na Kiesingerovo vládní prohlášení z prosince téhož roku. Brandtova vláda chtěla pokračovat v rozvíjení vztahů se zeměmi střední a východní Evropy. Nová spolková vláda vyjádřila svou ochotu udržovat diplomatické vztahy se všemi státy světa. Ve vztazích k NDR bylo uvedeno, že německá otázka může být vyřešena pouze v rámci evropského mírového uspořádání. Mělo znovu dojít k obnovení jednání s NDR na vládní úrovni a bez diskriminace, jež by měla vést ke smluvně stanovené spolupráci. Brandtova vláda však zamítla zrovnoprávnění NDR s poukazem na skutečnost, že přestože existují v Německu dva státy, nejsou si navzájem cizinou, avšak jejich vztahy mají zvláštní charakter.¹¹¹

¹⁰⁸ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 95.

¹⁰⁹ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 95.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 95.

¹¹¹ J. Pišková: Východní politika Brandtovy vlády. Praha 1999, s. 17-18.

Ve vládním prohlášení z 28. října 1969 byl rovněž kladen důraz na spolupráci s rozvojovými zeměmi, úsilí o omezení zbrojení a snaha více spolupracovat v rámci Organizace spojených národů. Velký důraz byl pokládán zejména na úzké vztahy mezi Spolkovou republikou a Spojenými státy, kterým věnovala Brandtova vláda velkou pozornost. Tyto úzké vztahy a členství SRN v NATO zůstaly i nadále nejen garantem bezpečnosti Spolkové republiky, ale i předpokladem pro uvolnění v Evropě. V oblasti evropské integrace kladla spolková vláda důraz na shodu mezi SRN a Francií a podporovala rozšíření Evropských společenství o Velkou Británii a ostatní zájemce.¹¹²

5. 2 Setkání v Erfurtu a Kasselu

Dva měsíce po vzniku nové vládní koalice v Bonnu v prosinci 1969 zaslal předseda Státní rady NDR Walter Ulbricht spolkovému prezidentovi Gustavu Heinemannovi návrh smlouvy o navázání rovnoprávných vztahů mezi oběma německými státy. Jednání o této smlouvě se za NDR měli zúčastnit předseda vlády Willi Stoph¹¹³ a ministr zahraničí Otto Winzer. Je třeba říci, že v této době již existovala nejen reálná naděje na odpověď, ale i na jednání o této otázce. Ačkoli na Ulbrichtův návrh odpověď nedošla, Brandt na počátku následujícího roku vládě NDR na její podněty odpověděl návrhem vést jednání o zřeknutí se síly a výměny názorů o úpravě všech otázek „ve vztazích mezi oběma našimi státy, které zůstávají nevyřešené, mezi nimi i rovnoprávné vztahy.“¹¹⁴ Vedením těchto rozhovorů byl pověřen spolkový ministr pro meziněmecké otázky Egon Franke. Vláda NDR na tento návrh zareagovala pozváním spolkového kancléře k rozhovorům se svým východoněmeckým protějškem Willim Stophem a ministrem zahraničí Winzerem.

Brandt tuto nabídku přijal. Po další výměně dopisů mezi Brandtem a Stophem bylo dohodnuto, že k prvnímu vzájemnému setkání obou předsedů vlád má dojít 19. března 1970 v durynském hlavním městě Erfurtu, zatímco druhá schůzka se měla uskutečnit o necelé dva měsíce později 21. května v hesenském

¹¹² J. Plšková: Východní politika Brandtovy vlády 1969-74. Praha 1999, s. 17-18.

¹¹³ Willi Stoph (1914-1999) východoněmecký politik. 1964-1973 a 1976-1989 předseda vlády NDR.

¹¹⁴ J. Plšková: Východní politika Brandtovy vlády. Praha 1999, s. 17-18.

Kasselu.¹¹⁵ Obou těchto setkání se kromě předsedů vlád měli zúčastnit rovněž již zmíněný ministr zahraničí NDR Otto Winzer a za Spolkovou republiku ministr pro meziněmecké otázky Egon Franke. Stojí za zmínku, že setkání mezi oběma předsedy vlád bylo vážně ohroženo, což bylo způsobeno tím, že první kolo rozhovorů se mělo konat ve východním Berlíně a druhé v Bonnu. Willy Brandt totiž považoval za nevhodné, aby během návštěvy východního Berlína nenavštívil také západní část rozděleného města, což bylo na druhou stranu nepřijatelné pro východoněmecké vedení. Proto se tedy našla kompromisní řešení v podobě východoněmeckého Erfurtu a západoněmeckého Kasselu.¹¹⁶

19. března 1970 se poprvé po více než dvaceti letech, jež uběhly od jejich založení, setkali předsedové vlád obou německých států.¹¹⁷ Již Brandtův příjezd do města vyvolat mezi občany bouřlivé emoce. Během erfurtské návštěvy si Brandt uvědomil, že není vhodné, aby otevřeně podporoval spontánní projevy souhlasu a obdivu se svou zahraniční politikou, protože nejen obyvatelům samotné NDR, ale i vztahům mezi oběma německými státy by nijak neprospěl pokus o stabilizaci režimu v NDR. Ačkoliv chápal nadšení východoněmeckých občanů, které ho nepochybně potěšilo, omezil se pouze na uklidňující gesta, kterým lidé rozuměli.¹¹⁸

Během prvních kontaktů mezi oběma předsedy vlád se podařilo překonat dosud existující uměle vytvořené bariéry. To však ještě neznamenal, že by jednání probíhala pouze hladce, protože se zákonitě musela projevit nedorozumění, jež byla zapříčiněna neexistencí vztahů v minulosti. Navzdory těmto nedorozuměním se však přece jen našly oblasti, kde měly obě strany totožné zájmy: například obchod, pošty a komunikace. Jak NDR, tak SRN se shodli na tom, z německého území již nikdy nesmí vzejít žádná válka, a proto se oba státy zavázaly, že budou usilovat o odzbrojení a zřeknou biologických, chemických a jaderných zbraní.¹¹⁹

¹¹⁵ H. Müller: Dějiny Německa. Praha, 1995, s. 398.

¹¹⁶ J. Pišková: Východní politika Brandtovy vlády. 1969-1974. Praha 1999, s. 21.

¹¹⁷ P. Merseburger: Willy Brandt 1913- 1992. Visionär und Realist. Stuttgart 2001, s. 591.

¹¹⁸ J. Pišková: Východní politika Brandtovy vlády 1969-1974. Praha 1999, s. 20.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 20.

V rámci úplnosti je nutno shrnout postoje obou stran:

1. stanoviska NDR:

- normalizace vztahů se neobejde bez vzájemného uznání podle mezinárodního práva, je to součástí reality vytvořené po druhé světové válce. Nesouhlasí s tím, že by velmoci měly ještě nějaká práva v Německu a Berlíně
- dva suverénní německé státy nelze sjednotit, což je způsobeno vzájemnými odlišnostmi společenských zřízení obou zemí
- Západní Berlín nepatří Spolkové republice, je pouze zvláštní politickou jednotkou uprostřed NDR
- je nutné, aby se oba německé státy staly co nejdříve členy Organizace spojených národů

2. stanoviska SRN:

- SRN a NDR jsou státy, které si navzájem nejsou cizí, čímž mají jejich vzájemné vztahy zvláštní charakter, z tohoto důvodu nepřipadá v úvahu, aby došlo k mezinárodněprávnímu uznání NDR
- práva a povinnosti čtyř vítězných velmocí, jež jsou za Německo odpovědné, jsou platná na základě mezinárodně právních smluv a dohod
- ke sjednocení obou částí Německa by nemělo dojít pod hrozbou síly ani násilí (k tomu nemá žádný německý stát právo ani možnost)
- je zapotřebí zkvalitnit život lidí v rozdělené zemi
- snaha o normalizaci ve střední Evropě je pro spolkovou vládu neodmyslitelně spojená s uvolněním a normalizací kolem Berlína
- existence zvláštní vazby Západního Berlína na Spolkovou republiku (společná měna, právní řád, politické a společenské uspořádání)

Protože v průběhu erfurtské schůzky nedošlo ke sblížení vzájemných stanovisek, obsahovalo závěrečné komuniké pouze shodu ohledně příštího setkání, jež, jak již bylo výše zmíněno, bylo plánováno na 21. květen 1970. Je zajímavé, že obě strany toto první setkání hodnotily rozdílně: zatímco Brandt přes vědomí o názorových rozdílech jej hodnotil kladně, jeho východoněmecký protějšek byl velice zdrženlivý.

Druhé setkání na nejvyšší úrovni proběhlo 21. května 1970 v hesenském Kasselu. Toto setkání však nebylo doprovázeno tak přátelskou atmosférou jako to první. V davu se dokonce ozývaly hlasy typu „zrádci německého národa (tj. Brandt a Stoph) jdou ruku v ruce.“¹²⁰ Brandt v průběhu kasselského setkání předložil jako předmět smluvního ujednání „Zásady a body smlouvy o úpravě rovnoprávných vztahů“ obsahující 20 bodů, které vycházely z jednoty národa, rovnoprávnosti obou německých států, zřeknutí se hrozby silou a použití síly, nedotknutelnosti hranic a odpovědnosti čtyř velmocí za Německo jako celek. Naproti tomu východoněmecká delegace přijela do Kasselu s nabídkou téže smlouvy, již nabídl Walter Ulbricht Gustavu Heinemannovi v prosinci minulého roku. Protože žádná strana nechtěla ustoupit ze svých požadavků, kasselská schůzka skončila bez výraznějších výsledků. Obě strany se nakonec dohodly, že další jednání odloží na neurčito.¹²¹

Třebaže se nepodařilo po této schůzce bezprostředně zahájit jednání o společné smlouvě, obě strany již zůstaly ve vzájemném kontaktu, což bylo pro další průběh jednání velmi důležité. Tuto skutečnost dokládá další německo-německý dialog, jenž v prosinci 1970 vedl státní tajemník Egon Bahr spolu se svým východoněmeckým kolegou Michaellem Kohlem.

5.3 Moskevská smlouva

Ačkoliv měla setkání mezi oběma německými předsedy vlád velký význam pro další zlepšování vzájemných vztahů, klíč k uvolnění se zeměmi střední a východní Evropy ležel v Moskvě. Spolková republika navázala diplomatické styky se Sovětským svazem již roku 1955. SSSR tak byl jedinou zemí východního bloku, s níž SRN udržovala diplomatické styky. V jejím zájmu totiž bylo udržovat diplomatické styky se všemi vítěznými mocnostmi.¹²² Navzdory tomu se vztahy mezi oběma zeměmi příliš nerozvíjely, což bylo způsobeno zejména odlišnými postoji obou zemí k otázce NDR a Berlína: hlavním cílem německé zahraniční politiky do nástupu velké koalice bylo „naprosté neuznání NDR“.

¹²⁰ J. Pišková: Východní politika Brandtovy vlády 1969-1974. Praha 1999, s. 21

¹²¹ Taméž, s. 21.

¹²² H. Müller: Dějiny Německa. Praha 1995, s. 364-365.

Dosavadní spolkové vlády totiž vycházely z přesvědčení, že SRN je jediným „mluvčím všech Němců“, zatímco NDR je pouze „sovětskou zónou, a tudíž není demokraticky založeným státem. Na základě Hallsteinovy doktríny, již roku 1955 zformuloval Adenauerův zahraničněpolitický poradce Walter Hallstein, považuje Spolková republika uznání NDR podle mezinárodního práva ze strany třetího státu za nepřátelský čin a je oprávněna na něj reagovat sankcemi v podobě přerušování diplomatických styků.¹²³

Co se týče berlínské otázky, Sovětský svaz a jeho východoevropští vazalové odmítali příslušnost Západního Berlína ke Spolkové republice, což deklaroval Základní zákon (Ústava SRN), a trvali na zvláštním politickém postavení Západního Berlína. SSSR se navíc na adresu SRN několikrát obrátil s požadavky, aby ukončila „politiku militarismu a revanšismu, zřekla se přístupu k jaderným zbraním a podpořila úsilí zemí východního bloku svolat konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, jak tomu bylo například ve výzvě z budapešťské schůze zemí Varšavské smlouvy“.¹²⁴

Dialogy, které byly mezi SSSR a SRN zahájeny na podzim roku 1967, kdy mezi oběma státy došlo k výměně několika diplomatických nót, byly přerušeny v létě roku 1968 v důsledku vpádu zemí Varšavské smlouvy do Československa. Naději na pokračování německo-sovětských jednání přinesly volby do Spolkového sněmu na podzim 1969. Teprve dva dny po přednesení Brandtova prohlášení 30. října 1969 přijal ministr zahraničí Walter Scheel v Bonnu nového sovětského velvyslance, aby mu oznámil, že přijímá sovětský návrh z 12. září téhož roku o pokračování jednání o zřeknutí se násilí. Přátelská gesta, jako například blahopřejný telegram od sovětského ministerského předsedy Kosygina určený Willymu Brandtovi, vytvořila příznivé klima pro nadcházející jednání.¹²⁵

Již 8. prosince a pak znovu mezi 11. a 23. prosince 1969 proběhly na západoněmeckém velvyslanectví v Moskvě tři rozhovory mezi velvyslancem Allardtem a sovětským ministrem Gromykiem, jež znamenaly počátek německo-sovětských rozhovorů. Tyto rozhovory však prozatím nedávaly žádný důvod

¹²³ J. Plšková: *Východní politika Brandtovy vlády 1969-1974*. Praha 1999, s. 26.

¹²⁴ Tamtéž, s. 26.

¹²⁵ K. D. Bracher a kol: *Geschichte der BRD. Republik im Wandel 1969-74. Die Ära Brandt*. Stuttgart 1986, s. 179.

k optimismu, což bylo způsobeno maximalistickými sovětskými požadavky, jako bylo teritoriální uznání statutu quo ve smyslu stávajících hranic, mezinárodněprávní uznání NDR, zřeknutí se požadavků na opětovné sjednocení Německa, oddělení Západního Berlína od SRN či prohlášení neplatnosti mnichovské dohody od samého počátku.

Koncem ledna následujícího roku byl s ohledem na mimořádný význam, jaký Sovětský svaz německo-sovětským jednáním přikládal, do Moskvy vyslán státní tajemník Egon Bahr, aby zde tlumočil kancléřovo odmítnutí vznesených sovětských požadavků. Ještě než Bahr dorazil v lednu 1970 do Moskvy, vyslal Brežněvův zahraničněpolitický poradce A. M. Alexandrov k Bahrovi kontaktního člověka, čímž se měl otevřít tajný rozhovor mezi Brandtem a Brežněvem. Přes tento kanál si mohli Brežněv s Brandtem neoficiálně představit své myšlenky a ideje. Je nutné uznat, že toto přímé spojení mezi Kremlem a „Úřadem spolkového kancléře vytvořilo důležité předpoklady pro úspěšná jednání.“¹²⁶

Rozhovory mezi Bahrem a Gromykem byly vedeny ve třech kolech mezi 30. lednem a 22. květnem 1970. V tomto časovém horizontu proběhlo čtrnáct setkání mezi těmito politiky. Rozhovory trvaly celkem asi 50 hodin, což se nám sice může zdát poněkud zdlouhavé, ale ve srovnání s jinými jednáními (například vyjednávání smlouvy mezi SRN a Československem) a při započtení doby nutné na překlad dokumentů do příslušných jazyků, získáme dojem, jak rychle byla smlouva dojednána.¹²⁷ Konzervativní opozice v Bonnu vládní koalici vytýkala, že v důsledku své snahy projednat text smlouvy do léta se staví do velice nepříjemné pozice.

Na konci května prohlásily obě delegace, že v průběhu jednání mezi nimi bylo dosaženo shody, čímž mohla být zahájena jednání o smlouvě, která probíhala od konce července do začátku srpna 1970 v Moskvě. Za tzv. Bahrův dokument je považováno 10 zásad, jež jsou výsledkem výměny názorů mezi Bahrem a Gromykem z konce května 1970. Mezi tyto body patří např. normalizace vzájemných vztahů, zřeknutí se síly, respektování hranic, neplatnost mnichovské dohody atd. V důsledku indiskrecí tisku (zejména Bild-Zeitung) došlo v červnu

¹²⁶ K. Bracher a kol: Geschichte der BRD. Republik im Wandel 1969-1974. Die Ära Brandt. Stuttgart 1986, s. 180-181.

¹²⁷ Tamtéž, s. 181.

1970 ke zveřejnění tohoto dokumentu, čímž se Brandtova vláda dostala do velice choulostivé situace. Opozice v tom spatřovala důkaz, že vláda jednala ukvapeně a dostatečně nezajistila svá práva.¹²⁸

V době mezi 27. červencem a 7. srpnem probíhala v Moskvě jednání mezi Scheelem a Gromykem, jež byla zakončena parafováním smlouvy. 12. srpna 1970 byla smlouva v Kateřinském sále v Kremlu předsedou sovětské vlády Alexejem Kosyginem a kancléřem Willym Brandtem a oběma ministry zahraničí Andrejem Gromykem a Walterem Scheelem podepsána. Willy Brandt ve svých pamětech popisuje atmosféru, která v Kateřinském sále panovala takto: „Leonid I. Brežněv stál za mnou v sále Kateřiny II. v Kremlu, kde jsme ji spolu s Alexejem Kosyginem a oběma ministry zahraničí podepisovali. Má přítomnost zde původně nebyla očekávána, ale po naléhání sovětského protějšku mi ministr zahraničí Scheel zavolal, když jsem byl na dovolené v Norsku, abych přijel do Moskvy. S ohledem na velký tlak to muselo znamenat mnoho, proto jsem si nemohl dovolit nejet tam.“¹²⁹

V této smlouvě obě strany přislíbily, že v budoucnu budou řešit vzájemné problémy výlučně mírovými prostředky.¹³⁰ Smlouva se skládá z pouhých čtyř článků¹³¹ V 1. článku se oba státy zavázaly, že budou „podporovat normalizaci v Evropě a rozvoj mírových vztahů mezi všemi evropskými státy, článek 2. obsahuje závazky „zdržet se hrozeb násilí či použití síly ve vzájemných vztazích, ve 3. článku se obě strany zavázaly, že budou respektovat územní celistvost všech států v Evropě a že nebudou vůči nikomu v budoucnu vznášet žádné územní nároky. Současně se zavázaly, že budou respektovat stávající hranice v Evropě (jmenovitě západní hranice Polska na Odře a Nise a hranice mezi oběma německými státy).¹³² Součástí smlouvy byl rovněž tzv. Dopis o jednotě, jenž adresoval spolkový ministr zahraničí svému sovětskému kolegovi Andreji Gromykovi. Na základě tohoto dopisu, který sovětská strana bez námitek přijala, tato smlouva neodporuje

¹²⁸ J. Pišková: Východní politika Brandtovy vlády 1969-1974 . Praha 1999, s. 30-37.

¹²⁹ W. Brandt: My Life in Politics. New York 1990, s. 180-181.

¹³⁰ Tamtéž, s. 180-181.

¹³¹ H. Müller: Dějiny Německa. Praha 1995, s. 401-402.

¹³² J. Pišková: Východní politika Brandtovy vlády 1969-1974 . Praha 1999, s. 43-44.

politickému cílu SRN usilovat o „mírový stav v Evropě, v němž by německý národ svobodným sebeurčením dosáhl jednoty.“¹³³

5. 4 Varšavská smlouva

Moskevská smlouva uzavřená v srpnu 1970 nebyla jedinou smlouvou, kterou Brandtova vláda během tohoto roku uzavřena, neboť v prosinci 1970 došlo k podpisu historické smlouvy mezi SRN a Polskou lidovou republikou, jež měla po mnoha bolestných letech nastoupit cestu ke smíření mezi oběma národy.

Již v květnu 1969 naznačil šéf polských komunistů Gomulka ochotu Varšavy vést jednání s normalizací německo-polských vztahů. Krátce před volbami do Spolkového sněmu v září 1969 se již Sovětský svaz vyjádřil, že je ochoten hovořit se Spolkovou republikou o oboustranné smlouvě o zřeknutí se násilí.¹³⁴ Jednání mezi západoněmeckou a polskou delegací se konala od února do října 1970 střídavě ve Varšavě a v Bonnu. Díky tomu, že byla vedena paralelně s jednáním o moskevské smlouvě, mohla být podobná smlouva s Varšavou uzavřena v tak blízkém časovém termínu. Vedením západoněmecké delegace byl pověřen státní tajemník Georg Ferdinand Duckwitz, jenž se těšil důvěře spolkového kancléře. Duckwitzovým partnerem se stal zástupce polského ministra zahraničí Winiewicz.¹³⁵ Konečná jednání vedl Walter Scheel se svým polským kolegou Stefanem Jedrychovským ve Varšavě mezi 3. a 11. listopadem 1970. Po schválení návrhu textu smlouvy došlo 7. prosince 1970 k jejímu podepsání, což měli učinit spolkový kancléř Willy Brandt a jeho polský protějšek Jozef Cierankiewicz spolu se svými ministry zahraničí Waltrem Scheelem a Stefanem Jedrychovským.¹³⁶

V den podpisu smlouvy učinil Brandt své nejnámější gesto, když během svého varšavského pobytu při příležitosti položení věnce u památníku obětí povstání ve varšavském ghettu uctil jejich památku pokleknutím a minutou ticha.

¹³³ H. Müller: Dějiny Německa. Praha. 1995, s. 402.

¹³⁴ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 102.

¹³⁵ K. D. Bracher a kol: Geschichte BRD. Republik im Wandel 1969-1974. Die Ära Brandt. Stuttgart 1986. s. 190.

¹³⁶ J. Plšková: Východní politika Brandtovy vlády 1969-1974. Praha 1999, s. 47-48.

Přítomní lidé tento čin sledovali s neuvěřitelným úžasem. Během tohoto okamžiku nebylo na Brandtově obličejích znát téměř žádné pohnutí a jeho pohled směřoval do dále. Je pozoruhodné, že se Brandt nikomu dopředu o tomto gestu nezmínil, dokonce ani svému „alter ego“ Egonu Bahrovi, který se jinak těšil jeho mimořádné důvěře.¹³⁷ Snímky kancléřova pokleknutí („Kniefall“) brzy obletěly celý svět a staly se důkazem jeho snahy o dosažení usmíření mezi oběma národy. Za pokleknutím Hitlerova odpůrce před památníkem někdejšího varšavského ghetta stálo nejen gesto křesťanské pokory, ale i snaha odčinit vinu za ostatní Němce. Když byl tento motiv východní politiky pochopen v hlavních městech východní Evropy, vznikla i ona důvěra na druhé straně, bez níž by východní politika nemohla být účinná.¹³⁸

K tomuto aktu, snad nejznámějšímu aktu pokání, se Willy Brandt mnohokrát vrací ve svých pamětech: „Ráno po příletu do Varšavy se můj program skládal ze dvou ceremonií, během kterých jsem měl položit věnce. K prvnímu aktu mělo dojít u hrobu neznámého vojáka. Zde jsem měl vzpomenout na oběti násilí a věrolomnosti. Noviny a dokumentární filmy mě zachytily, jak klečím u památníku věnovaného obětem varšavského ghetta. Často jsem byl později dotazován, co bylo za tímto gestem. Bylo snad plánováno předem? Nikoli, nebylo, neboť moji blízcí kolegové byli právě tak překvapeni jako fotografové a reportéři, kteří byli přítomni. Dalšího dne ráno mi během cesty na letiště předseda vlády Jozef Cyrankiewicz, jenž přežil pobyt v Mauthausenu, podal ruku a řekl, že toto gesto došlo mnoho lidí.“¹³⁹

Měl kancléř pokleknout? Institut pro demokracii v Allensbachu v bleskovém průzkumu zjistil, že 41 % občanů SRN považovalo Brandtovo chování před pomníkem za „dostačující“. Naopak 48 % Němců Brandtovo pokleknutí považovalo za přehnané. Ve skupině lidí, kteří Brandtovo gesto odmítali, byli převážně lidé mezi třiceti až devětapadesáti lety, mezi nimi byli převážně účastníci druhé světové války.¹⁴⁰

V prvním článku prosincové smlouvy obě strany konstatovaly, že stávající hraniční linie na Odře Nise tvoří západní hranici Polska. Potvrdily neporušitelnost

¹³⁷ P. Merseburger: Willy Brandt. 1913-1992. Visionär und Realist. Stuttgart 2002, s. 614.

¹³⁸ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg. 1988, s. 101.

¹³⁹ W. Brandt: My Life in Politics. 1990, s. 199.

¹⁴⁰ P. Merseburger: Willy Brandt. 1913-1992. Visionär und Realist. Stuttgart 2002, s. 616.

svých existujících hraničních linií pro současnost i budoucnost a prohlásily, že proti sobě nebudou v budoucnu vznášet žádné územní nároky. Článek číslo 2 obsahoval zřeknutí se násilí. Třetí článek je věnován rozvoji další bilaterální spolupráce v různých oblastech, jako je hospodářství, věda, kultura apod. Závěrečný článek obsahuje formulaci, že tato smlouva, jež mezi sebou oba státy uzavřely, se nedotýká mezinárodních ujednání, která obě strany dříve uzavřely nebo která se jich dotýkají.¹⁴¹ Součástí smlouvy se na přání Spolkové republiky stalo rovněž povolení k vycestování do SRN pro příslušníky německé národnosti.

Prosincová smlouva mezi Spolkovou republikou a Polskem byla snahou o překonání temné minulosti, která se mezi oběma národy rozprostírala. Třebaže touto smlouvou nemohla být odstraněna všechna bezpráví a příkoří, stala se počátkem na cestě pro usmíření mezi oběma národy. Smlouva o normalizaci vzájemných vztahů se stala rovněž výrazným pokrokem za dosažení míru a bezpečnosti v Evropě.¹⁴²

Svým pokleknutím před památníkem obětí povstání varšavského ghetta se stal spolkový kancléř proslulý po celém světě. Například americký magazín Time označil na konci téhož roku západoněmeckého spolkového kancléře za muže roku 1970. Willy Brandt se tak stal jako třetí Němec po Adolfu Hitlerovi (1938) a Konradu Adenauerovi (1953) postavou, která nejvíce ovlivnila právě ukončený rok. Proč padla volba redaktora právě na Brandta? Brandt měl své nadějné vize o „nové Evropě“ a na rozdíl od většiny ostatních politiků nikdy nereagoval na události, nýbrž je vytvářel. Volební kritérium redaktora znělo zvolit člověka, jenž ovládá zprávy a zanechává nesmazatelný dojem – ať už dobrý, či špatný.¹⁴³

Brandtovi se rok po jeho nástupu do vlády podařilo uzavřít dvě důležité smlouvy; tím ale neměl být soubor smluv ukončen, protože v dalším období bylo zapotřebí pokračovat v jednání o smlouvách s Československem a NDR a rovněž měla být podepsána dohoda čtyř velmocí o Berlíně.

¹⁴¹ K. Bracher a kol.: Geschichte BRD.Republik im Wandel 1969-1974. Ära Brandt. Stuttgart 1986, s. 192.

¹⁴² J. Plšková: Východní politika Brandtovy vlády 1969- 1974. Praha 1999, s. 55.

¹⁴³ P. Merseburger: Willy Brandt. Visionär und Realist. 1913-1992. Stuttgart 2002, s. 616.

5. 5 Čtyřstranná dohoda o Berlíně

Právě Berlín se stal jedním z neuralgických bodů studené války. Mezi Východem a Západem existovaly spory ohledně statutu Západního Berlína. Zatímco Západ považoval Západní Berlín za součást Spolkové republiky Německo, východní blok, a především NDR, jej považovaly za samostatnou politickou jednotku. V důsledku nastupujícího období snižování napětí projevil obě strany ochotu vést jednání o otázce statutu Západního Berlína, jak dokládá nota, kterou v srpnu 1969 předaly západní velmoci Moskvě. V ní vyjádřily svá přání zlepšit situaci v Berlíně a tlumočily nabídku spolkové vlády určené vládě NDR o ochotě vést rozhovory o dopravních otázkách a snahu dosáhnout kompromisu v otázce spolkové přítomnosti v Berlíně.¹⁴⁴

V průběhu poloviny září zopakovali Sověti svou ochotu vést jednání (poprvé se kladně vyjádřili o vedení jednání již v srpnu téhož roku). Po výměně diplomatických not byly 26. března 1970 v budově bývalé Spojenecké rady v americkém sektoru města zahájeny rozhovory čtyř velmocí o Berlíně. Během prvního kola jednání se naplno projevil rozdíl v odlišném nazírání na vyřešení berlínské problematiky: zatímco Sověti trvali na odstranění přítomnosti SRN v Západním Berlíně, západní velmoci sledovaly zastupování Západního Berlína navenek Spolkovou republikou. V berlínských jednáních tak alespoň prozatím nebylo dosaženo žádného pokroku. Ten se projevil teprve až po podepsání německo-sovětské smlouvy v srpnu 1970, kdy došlo k určitému uvolnění sovětského postoje. Po krátkém přerušení tak mohla jednání pokračovat, ale jejich stanoviska zůstala i nadále odlišná. Po téměř ročním vyjednávání se na jaře podařilo dospět ke společné koncepci, jež byla rozdělena do tří bodů:

1. Čtyřstranná dohoda o Berlíně
2. Z toho vycházející německo-německé prováděcí úmluvy
3. Závěrečný protokol čtyř velmocí, jenž by vše uvedl v platnost.¹⁴⁵

V březnu došlo k zahájení vlastní fáze jednání, které bylo ukončeno v létě téhož roku.

¹⁴⁴ J. Plísková: Východní politika Brandtovy vlády 1969-1974. Praha. 1999, s. 68.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 69-70.

V průběhu jednání se hlavní překážkou dohody o Berlíně nestávali Sověti, ale představitelé východoněmeckého vedení. Je proto nutno přiznat, že díky pádu Waltera Ulbrichta v květnu 1971 z postu prvního tajemníka SED došlo k odstranění jedné z hlavních překážek dohody o Berlíně, protože právě Ulbricht byl zatvrzelým odpůrcem jakýchkoli ústupků NDR v otázce Berlína. Smlouva čtyř velmocí o Berlíně tak mohla být podepsána 3. září 1971 a byl též parafován Závěrečný protokol.¹⁴⁶ Sovětský svaz v této smlouvě garantoval přístup západních mocností do Západního Berlína přes východoněmecké území. Ačkoli vítězné mocnosti trvaly na tom, že Západní Berlín není součástí SRN, potvrdily jeho spojení se Spolkovou republikou, která jej mohla rovněž zastupovat v zahraničí. Podle Henryho Kissingera zmizel „od té doby Berlín ze seznamu ohnisek mezinárodního napětí.“¹⁴⁷

Protože berlínská smlouva byla přivítána po celém světě, opozice v Bonnu byla odhodlána revidovat svůj dosavadní odmítavý postoj k východní politice. Podobně jako SPD prodělala v 50. letech změnu ve svém nazírání na Adenauerovu západní politiku, prodělaly podobnou změnu v 70. letech také konzervativní strany ve svém pohledu na východní politiku. Tato politika se v cizině shledala s mnohem většími sympatiemi než v samotné Spolkové republice.¹⁴⁸

V průběhu roku 1971 rovněž probíhala německo-německá jednání, vedená Egonem Bahrem a státním tajemníkem NDR Michaellem Kohlem, jež se týkala otázek tranzitní dopravy ze Západního Berlína do SRN a zpět. Poté, co se podařilo v průběhu těchto jednání dospět ke zdárnému konci, mohla být v Bonnu na konci roku 1971 oběma německými vládami podepsána smlouva o tranzitní dopravě. Po tranzitní dohodě došlo k podpisu ještě dvou dalších dohod tentokrát mezi vládou NDR a západoberlínským senátem. První dohoda se týkala zlepšení cestování a usnadnění návštěv občanů Západního Berlína v NDR, druhá výměny území. Obě tyto dohody byly podepsány 20. prosince 1971.¹⁴⁹ Občané SRN a Západního Berlína s radostí přijali podepsání těchto dohod a dokázali také náležitě této situaci využít, jak od roku 1972 dokládá vzrůstající počet občanů SRN a Západního Berlína, kteří

¹⁴⁶ J. Plšková: Východní politika Brandtovy vlády 1969-74. Praha 1999, s. 69-70.

¹⁴⁷ H. Kissinger: Umění diplomacie. Praha 1996, s. 770.

¹⁴⁸ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 103.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 83-84

navštívili NDR a východní Berlín.¹⁵⁰ Závěrečný protokol Čtyřstranné smlouvy o Berlíně byl podepsán až 3. června 1972, tedy po ratifikaci německo-sovětské a německo-polské smlouvy, jak zněl původní požadavek Sovětů. Tímto datem vstoupila v platnost nejen Čtyřstranná dohoda, ale i německo-německé prováděcí smlouvy.¹⁵¹

5. 6 Setkání s Brežněvem na Oreandě

Brandtova reputace velmi vzrostla poté, co jej Leonid Brežněv několik dní po podepsání Čtyřstranné dohody o Berlíně pozval na své letní sídlo Oreandu, ležící na Krymu při pobřeží Černého moře. Tento summit se měl uskutečnit v polovině září 1971. Předcházel mu Brandtův dotaz přes Bahrův „tajný kanál“, zda je Brežněv ochoten vést s ním rozhovor, jenž by se týkal otázky odzbrojení. Důvodem tohoto dotazu byla Brandtova vzpomínka na své první setkání s Brežněvem, během něhož šéf Kremlu vedl několikahodinový monolog. Brandt na druhé straně hledal možnost vést s ním oboustranná jednání a lépe jej poznat.¹⁵² Brežněv na to přistoupil, a tak mohlo dojít k setkání, které dosud nemělo obdoby: sovětský státník poprvé pozval na své letní sídlo předsedu vlády významného západního státu.

Brandta během cesty na Krym doprovázel jeho státní tajemník Egon Bahr. Brežněv přijel Brandta osobně přivítat na letiště v Simfeporolu, odkud měli autem přijet na Oreandu.¹⁵³

„V budově letiště byla uspořádána velkolepá recepce, jež trvala velice dlouho. Zásoba vtipů se zdála být nevyčerpatelná a panovala zde příjemná atmosféra. Brežněv, který stál na vrcholu mocenské pyramidy v Kremlu, se tehdy zdál být v lepší formě, než jak jsem jej viděl o rok dříve v Moskvě nebo později roku 1973 v Bonnu.“¹⁵⁴

¹⁵⁰ H. Müller: Dějiny Německa. Praha 1995, str. 402-403.

¹⁵¹ J. Plšková: Východní politika Brandtovy vlády 1969-1974. Praha 1999, s. 69.

¹⁵² P. Merseburger: Willy Brandt Visionär und Realist. Stuttgart 2002, s. 620.

¹⁵³ Tamtéž, s. 620.

¹⁵⁴ W. Brandt: My Life in Politics. New York 1990, s. 192.

Oba vedoucí státníci spolu vedli více než šestnáct hodin trvající rozhovory, jejichž tématem byly například vztahy mezi Bonnem a východním Berlínem, problém odzbrojení či evropské bezpečnosti. Kromě toho byly také paralelně vedeny rozhovory mezi Egonem Bahrem a Brežněvovým bezpečnostním poradcem Alexandrovem. Jak již bylo výše uvedeno, průběh summitu provázela značně uvolněná atmosféra: Hostitelé a hosté spolu chodili plavat a během jednoho odpoledne se oba vedoucí politici dokonce vypravili na výlet lodí, aby si prohlédli půvaby zdejší krajiny. V průběhu setkání v Oreandě se prokázalo, že oba vedoucí politici jsou naladěni na stejné vlnové délce: Oba dva milovali ženy, víno a zpěv, oba také rádi vyprávěli vtípy a smáli se.¹⁵⁵

Vznikla tak vzájemná sympatie a důvěrný vztah, jaký neměl období. Kritikové tohoto vztahu jej označili za špatný příklad, protože podle jejich slov se zde jednalo o přátelství mezi člověkem, jenž potlačil Pražské jaro 1968, a reprezentantem demokratického socialismu.¹⁵⁶ Bonnská opozice například kárala Brandta za to, že pobýval v Brežněvově letní rezidenci, která se nacházela pouhých několik stovek metrů od bývalého carského letního zámku Jalty, kde si tři velmoci v únoru 1945 rozdělily Německo. Rheinische Merkur šel dokonce tak daleko, že Brandtovu cestu na Oreandu komentoval jako „jaltskou cestu.“¹⁵⁷

Avšak ani přátelské osobní vztahy mezi oběma vedoucími státníky nemohly překonat stávající politické protiklady, jaké mezi oběma zeměmi v důsledku odlišných politických systémů existovaly. Ačkoli měla Brandtova návštěva Brežněvova letního sídla spíše neoficiální charakter, oba vedoucí představitelé se zde shodli zejména na dalším pokračování uvolňování napětí a snížení vojenských sil v Evropě, čehož se mělo dosáhnout na jednáních mezi oběma bloky.¹⁵⁸

¹⁵⁵ P. Merseburger: Willy Brandt. Visionär und Realist. Stuttgart 2002, s. 620- 621.

¹⁵⁶ K. Bracher a kol.: Geschichte der BRD. Republik im Wandel 1969-7, Ära Brandt.. s. 225-226.

¹⁵⁷ P. Merseburger: Willy Brandt. Visionär und Realist. Stuttgart 2002, s. 621.

¹⁵⁸ K. Bracher a kol.: Geschichte BRD.Republik im Wandel 1969-1974.Die Ära Brandt. Stuttgart 1986, s. 193.

5. 7 Udělení Nobelovy ceny míru

Jak již bylo řečeno, prestiž Willyho Brandta stoupala strmě vzhůru zejména v zahraničí, což bylo doloženo rozhodnutím Nobelova výboru norského parlamentu z 21. října 1971 o udělení Nobelovy ceny míru spolkovému kancléři. Celkem se rozhodovalo mezi devětaticeti kandidáty. Odpoledne 20. října 1971 přerušil předseda Spolkového sněmu Kai- Uwe von Hassel právě probíhající jednání o státním rozpočtu na rok 1972 a oznámil poslancům rozhodnutí pětičlenného Nobelova výboru: „Právě jsem obdržel zprávu, že Nobelova komise norského parlamentu dnes udělila Cenu za mír panu spolkovému kancléři Spolkové republiky Německo. Pane spolkový kancléři, toto ocenění prokazuje čest vašemu upřímnému úsilí o mír ve světě a za porozumění mezi lidmi. Celý Spolkový sněm vám bez ohledu na politické přesvědčení gratuluje k této vysoké poctě.“¹⁵⁹

Zatímco všichni přítomní vládní poslanci po tomto oznámení aplaudovali, opoziční poslanci na tuto zprávu nezareagovali jednotně: například šéf poslanecké frakce CDU/ CSU Rainer Barzel Brandtovi spontánně pogrataloval, také někteří další poslanci vstali ze svých křesel a kancléři gratulovali, jiní zůstali ostentativně sedět na svých místech. Poslanec za CSU Höcherl, jenž se stejně jako Brandt narodil jako nemanželské dítě a byl rovněž vychováván svým dědečkem, se jako jediný z opozičních poslanců objevil na soukromé oslavě, jež se konala v Brandtově vile. Je velice zajímavé, že Úřad spolkového kancléře tuto zprávu obdržel již ve 14 hodin od z německého velvyslanectví v Oslu. Brandt se v té době nacházel ve své pracovně v Bundestagu, a když mu jeho osobní referent Reinhard sdělil, že získává toto ocenění, nebyl vůbec překvapen.¹⁶⁰ Později převzal slovo po von Hasselovi: „Toto je vysoké a velice zavazující ocenění. Učiním vše pro to, abych prokázal, že jsem ho hoden. Přijmu tuto cenu 10. prosince 1971 ve spojitosti se vším, o co jsem usiloval: osvobodit svět od válek a přivést Evropu k míru.“¹⁶¹

¹⁵⁹ P. Koch: Willy Brandt. Eine Politische Biographie. Ullstein 1988, s. 373.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 373.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 373-374.

Slavností akt udělení této význačné ceny proběhl 10. prosince 1971 v Oslu. Brandt tak získal jako čtvrtý Němec po Carlu von Ossietzkém,¹⁶² Ludwigu Quiddessovi a Gustavu Stresemannovi¹⁶³ toto prestižní ocenění.¹⁶⁴

New York komentoval udělení Nobelovy ceny míru spolkovému kancléři takto: „Více než jiní Němci učinil Willy Brandt vše pro to, aby vymazal obraz Německa přiklánějícího se k neonacismu a bažícího po revanšismu“, a hodnotil tuto skutečnost jako dojemné uznání Brandtova úspěchu. London Times tomu dal za pravdu: „Pan Brandt je správná volba“. Brandt dostával blahopřejné telegramy nejen od politiků z celého světa (vyjma NDR), ale i od obyčejných lidí. Navíc na základě bleskového průzkumu se dvě třetiny Němců z SRN vyjádřily, že Brandt toto ocenění získal zaslouženě.¹⁶⁵

5. 8 Konstruktivní hlasování o důvěře

Ačkoli byl Brandt doma populární, v Německu začínala ona dramatická vnitropolitická krize, která byla vyřešena teprve předčasnými volbami v listopadu 1972. Prapůvod této krize bychom mohli nalézt již v září roku 1969; tehdejší volební výsledky byly totiž velmi těsné a konzervativním stranám se téměř podařilo dosáhnout ve Spolkovém sněmu absolutní většiny. Obě unionistické strany volební výsledek odmítaly akceptovat jako svou porážku. Věřily, že jim SPD spolu s FDP ukradly jejich vítězství, a usilovaly o rychlou korekturu. Spoléhaly totiž na ty svobodné demokraty, od nichž se předpokládalo, že dají přednost spolupráci s CDU/CSU před sociálními demokraty. Deník Bild o této snaze uvedl informace 4.

¹⁶² Carl von Ossietzky (1889-1938) publicista, 1926-33 šéfredaktor časopisu Weltbühne. 1935 udělení Nobelovy ceny míru

¹⁶³ Gustav Stresemann (1878-1929) jeden z nejvýznamnějších politiků Výmarské republiky. 1918 zakladatel Německé lidové strany. 1923 kancléř velké koalice. Ukončil pasivní odpor proti okupaci Porúří a zastavil inflaci. 1923-29 ministr zahraničí.

¹⁶⁴ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 104.

¹⁶⁵ P. Koch: Willy Brandt. Eine Politische Biographie. Ulstein 1988, s 37.

října 1969: „Také včera byli poslanci FDP zahrnuti nabídkami, aby ještě odstoupili od nového koaličního spojení s SPD. Tento pokus však skončil neúspěchem.“

Teprve v říjnu 1970 opustili poslaneckou frakci FDP v Bundestagu její dosavadní poslanci Mende, Zogelmann a Starke a připojili se k opoziční CDU/CSU. Po tomto odchodu se vládní většina zmenšila na pouhých šest hlasů. Poměr mezi vládou a opozicí tak v dolní komoře německého parlamentu činil 251:246. Brandt po této události prohlásil: „Tato spolková vláda je zcela schopna jednání. Vládní většina parlamentu je sice těsná, ale postačující. Těsná většina neznamena žádnou překážku pro účinnou politiku.“¹⁶⁶

V roce 1971 zůstal poměr mezi vládou a opozicí v Bundestagu konstantní; ukázalo se tak, že naděje CDU/CSU na získání většiny byly liché, a opozice musela své naděje na svržení Brandtovy vlády pohřbit až do termínu řádných parlamentních voleb.

Avšak přesto po prvním čtení východních smluv se i nadále začala vládní většina drobit. Z protestu proti východním dohodám opustil řady SPD její poslanec Herbert Hupka a připojil se k opozici. Po Hupkově odchodu se koaliční většina scvrkla na pouhé čtyři hlasy (nyní byl poměr mezi vládou a opozicí 250 : 246). I přes tento krok zůstal Willy Brandt ohledně ratifikace východních smluv optimistický a spoléhal na to, že předčasné parlamentní volby nenastanou, jak dokumentuje jeho tehdejší výrok: „Jsem přesvědčen, že toto volební období skončí s těsnou většinou, která byla těsná již od začátku a nyní je ještě trochu těsnější.“¹⁶⁷

Opozice však byla zaměstnána jiným programem, protože chtěla provést konečné zúčtování se sociálně-liberální koalicí; čekala pouze na výsledek zemských voleb v Bádensku-Württembersku, které se měly konat 23. dubna 1972. V tuto dobu další svobodný demokrat, rolník Wilhelm Helms, opustil poslaneckou frakci a připojil se k opozici. Stále existující většina dvou hlasů se zdála být pouze na papíře, neboť hlasy poslanců Kurta von Kühlmana-Stumma a Gerharda Kienbauma spolu s poslancem Günterem Müllerem nebyly pokládány za příliš spolehlivé. Za takovéto situace a vzhledem k působivému vítězství opozice v Bádensku-Württembersku se 24. dubna 1972 opozice rozhodla, že vládu svrhne

¹⁶⁶ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 107.

¹⁶⁷ Tamtéž s. 107.

na základě 67. článku ústavy, který spočíval v podání návrhu o konstruktivnímu hlasování o nedůvěře. Jako kandidáta na post spolkového kancléře navrhla CDU svého předsedu Rainera Barzela.¹⁶⁸

Ještě v průběhu noci ze 24. na 25. duben 1972 proudilo do úřadu spolkového kancléře nesčíslné množství telefonátů a telegramů zasílaných Brandtovými stoupenci, kteří byli popuzeni usnesením křesťanských stran. Také během následujících dní docházelo k varovným stávkám a projevům sympatií určených vládní koalici.

Na čtvrtek 27. dubna 1972 připadlo tajné hlasování o opozičním návrhu v Bundestagu, které mělo rozhodnout o dalším osudu Brandtovy vlády. Jednání Spolkového sněmu začalo v deset hodin dopoledne. Vlastního hlasování, které bylo zahájeno ve 12 hodin, se zúčastnilo pouhých 260 poslanců., což činilo pouze o několik poslanců více, než měly strany CDU/ CSU. Tento stav byl totiž způsoben tím, že vedení sociálních demokratů svým poslancům doporučilo, aby se hlasování nezúčastnili, a z druhé vládní strany se jej zúčastnili pouze spolehliví poslanci, čímž se lépe ztratili případní odpadlíci CDU.¹⁶⁹

Rainer Barzel si byl tak jist svým vítězstvím, že poprosil úřad spolkového presidenta, aby nechal dopředu vytisknout jmenovací list. Očekával, že výsledky hlasování budou známy ve 14. hodin; ještě téhož dne se chtěl nastěhovat do Schaumburského paláce, kde šéf kancléřského úřadu Horst Ehmke nechal pro všechny případy uložit nejdůležitější akta do beden.¹⁷⁰ Ve 13,22 oznámil von Hassel výsledky: „Ze dvou set šedesáti oprávněných hlasovat bylo odevzdáno 260 hlasů, z berlínských poslanců 11 hlasů. Ze dvou set šedesáti poslanců hlasovalo pro návrh 247, proti 13 a 3 se zdrželi. Z berlínských poslanců hlasovalo pro 10 a proti 1. Na základě 67. článku ústavy je za následníka spolkového kancléře zvolen ten, kdo získal v Bundestagu většinu. Jak víte, absolutní většina v Bundestagu činí 249 hlasů. Konstatuji, že frakcí CDU/ CSU navržený poslanec Dr. Rainer Barzel nedosáhl většiny hlasů a návrh CDU/ CSU je

¹⁶⁸ Rainer Barzel (1924) politik CDU. 1962-63 ministr pro celoněmecké záležitosti. 1964-73 předseda frakce CDU/ CSU v Bundestagu. 1972 kandidát na spolkového kancléře.

¹⁶⁹ J. Pišková: Východní politika Brandtovy vlády 1969- 1974. Praha 1999, s. 97- 98.

¹⁷⁰ P. Merseburger: Willy Brandt. Visionär und Realist. Stuttgart 2002, s. 644.

tímto zamítnut.“¹⁷¹ Po oznámení výsledků nastal bouřlivý potlesk z řad vládních poslanců (mnozí poslanci z SPD a FDP povstali rovněž). Poražený kandidát na post kancléře Rainer Barzel poblahopřál lídrům vládní koalice – Willymu Brandtovi a Walteru Scheelovi.

Zklamanému Raineru Barzelovi scházely k získání potřebné většiny pouhé dva hlasy. Jak se brzy ukázalo, tyto hlasy náležely k jeho vlastní frakci. Toto konstruktivní hlasování o nedůvěře vyvolalo velký odpor u většiny obyvatelstva, protože znamenalo revizi výsledků voleb do Spolkového sněmu ze září 1969.¹⁷²

Co se týče hlasů, jež chyběly k Barzelovu zvolení spolkovým kancléřem a, jak již bylo výše řečeno, pocházely z řad CDU/ CSU, dosud je známo pouze to, že tehdejší poslanec za CDU Julius Steiner, jak ostatně dal sám brzy najevo, v den hlasování požadoval od vedoucího obchodu frakce SPD Karla Wienanda za své zdržení se hlasování částku 50 000 marek. Avšak před parlamentním vyšetřovacím výborem se Wienand zapletl do natolik protichůdných tvrzení, že to těžce otrásl jeho důvěryhodností. Ovšem Wienandova důvěra bylo později v očích mnoha občanů Spolkové republiky otřesena dlouho trvající aférou o podpoře mezinárodní letecké společnosti. Co se však ještě týče Steinerovy aféry, pravda a lež zůstává i nadále zahalena tajemstvím.¹⁷³

Ačkoli Brandtova vláda přežila dubnové hlasování, v Bundestagu i nadála panovala patová situace, poněvadž poměr sil mezi vládou a opozicí zde činil 247: 247 hlasům. Jak Brandtovi, tak Barzelovi bylo tedy jasné, že takováto situace v dolní komoře parlamentu nemůže trvat až do konce řádného volebního období. Klíč k vyřešení této situace spočíval ve vyvolání předčasných parlamentních voleb. Avšak podle Ústavy SRN (Základního zákona) bylo možno dojít k předčasným volbám pouze dvěma způsoby: první způsob spočíval v článku 63, podle kterého byl prezident povinen do 14 dní po odstoupení kancléře jmenovat jeho nástupce, jenž by v hlasování získal většinu, a v případě, že by ji nezískal, mělo dojít k rozpuštění Bundestagu. Druhý způsob, který představoval článek 68, předpokládal, že Spolkový kancléř navrhne hlasování o důvěře; pokud by ji nezískal, může prezident

¹⁷¹ P. Koch: Willy Brandt. Eine Politische Biographie. Ulstein 1988, s. 399.

¹⁷² J. Plšková: Východní politika Brandtovy vlády 1969-1974. Praha 1999, s. 98.

¹⁷³ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 108.

do tří týdnů Spolkový sněm rozpustit, nezvolí-li sněm nového kancléře. Zatímco se opozice přikláněla k první variantě, vláda logicky preferovala možnost druhou (byla to pro ni příležitost, jak získat znovu ztracenou většinu).¹⁷⁴

Následující týdny mezi 28. dubnem a 17. květnem 1972, což byl den ratifikace moskevské a varšavské smlouvy v Bundestagu, byly charakterizovány snahou Brandtovy vlády umožnit společným úsilím všech parlamentních frakcí ratifikaci východních smluv. Brandtovi ještě totiž zbývala naděje na to, že se sociálně-liberální koalici podaří získat hlasy CDU/CSU pro jejich ratifikaci nebo dosáhnout toho, aby se unionistické strany alespoň zdržely hlasování. Nakonec však byly obě smlouvy (jak moskevská, tak varšavská) 17. května 1972 Spolkovým sněmem ratifikovány, což bylo možné díky zdržení se hlasování většiny opozičních poslanců. O dva později ratifikovala obě smlouvy také Spolková rada, kde se opoziční poslanci rovněž zdrželi hlasování.¹⁷⁵

5. 9 Dopravní smlouva mezi SRN a NDR

26. května 1972 byla státním tajemníkem Egonem Bahrem a jeho východoněmeckým protějškem Michaelem Kohlem podepsána smlouva o dopravě. Jednání o této smlouvě byla vedena od ledna roku 1972 a byla zakončena 12. května, kdy byla smlouva oběma státními tajemníky parafována. Po jednomyslné ratifikaci Spolkovým sněmem 22. září 1972 vstoupila tato smlouva v platnost 17. října téhož roku.¹⁷⁶

Jednalo se o první mezistátní dohodu uzavřenou mezi oběma německými státy na základě vlastních pravomocí, nikoli tedy v rámci spojeneckých dohod (jako byla Čtyřstranná smlouva o Berlíně) Tato dohoda upravovala otázky technického rázu spjaté se silniční, železniční a vodní dopravou. Na základě dohody o dopravě mezi oběma německými státy mohli západoněmečtí občané navštívit své příbuzné a známé v NDR. Cesty do NDR byly umožněny rovněž z obchodních, sportovních, kulturních a náboženských důvodů. Pokud šlo o občany NDR, byly jejich cesty do

¹⁷⁴ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 108.

¹⁷⁵ H. Müller: Dějiny Německa. Praha 1995, s. 404.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 405- 406.

druhého německého státu povoleny v případě naléhavých rodinných událostí. Zatímco Spolková republika Německo oceňovala na této smlouvě usnadnění cestování, pro NDR měla dopravní smlouva jako první smlouva mezi oběma německými státy velký význam politický – nyní Bonn dokázal, že svá slova o uznání a rovnoprávnosti myslí vážně.¹⁷⁷ Dopravní dohoda doplňovala tranzitní dohodu z prosince 1971 (viz čtyřstranná dohoda o Berlíně).

5. 10 Předčasné parlamentní volby

Přestože se Brandtově vládě podařilo, že obě východní smlouvy byly schváleny, i nadále bylo zapotřebí vyřešit patovou situaci, jež v té době ve Spolkovém sněmu mezi vládou a opozicí panovala. Ještě v květnu vláda opozici navrhla, že kancléř položí otázku důvěry a opozice se vzdá dalšího hlasování o ní. Barzel však trval na Brandtově odchodu. Přestože byla otázka rozhodujícího střetu mezi vládou a opozicí v době prázdnin na určitý čas odložena, s nástupem podzimu neztratila na své aktuálnosti, protože nebylo možné donekonečna tento střet odkládat. Brandtova vláda se tedy rozhodla, že sama udělá první krok k tomuto rozhodujícímu střetnutí, a 20. září 1972 Spolkovému sněmu předložila otázku důvěry. Bylo rozhodnuto o tom, že se vládní poslanci nebudou podílet na hlasování o důvěře, čímž se měla otevřít cesta k předčasným volbám. K samotnému hlasování došlo o dny později (tedy 22. září) a vše proběhlo podle již předem dohodnutého scénáře, když ze 482 přítomných poslanců vládě vyslovilo podporu 233 z nich. Vládní koalice tak nezískala potřebnou důvěru a Brandt spolkovému prezidentovi Gustavu Heinemannovi navrhl, aby rozpustil Spolkový sněm a do tří týdnů vypsál nové volby – cesta k předčasným parlamentním volbám tak byla otevřena.¹⁷⁸

Volební kampaň na podzim 1972 patřila k nejtvrdějším kampaním od roku 1957. Jak vláda, tak opozice se snažily o mobilizaci co největšího počtu voličů, což se odrazilo na volební účasti, jež s 91 procenty patřila k nejvyšším v dosavadní poválečné německé historii. Ačkoli zhoršování hospodářské situace nahrávalo spíše

¹⁷⁷ J. Plšková: Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969-1974. Praha 1999, s. 96-97.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 98.

opozici, veřejnost více důvěřovala vládní SPD a FDP, což bylo ovlivněno nejen chováním konzervativní opozice, která se zdála být „destruktivní opozicí“, ale i úspěchy vlády na poli zahraniční politiky (např. ratifikace smluv se Sovětským svazem a Polskem, parafování Základní smlouvy s NDR na podzim téhož roku atd.). Sociálním demokratům také prospěla mezinárodní proslulost jejich kancléře, který získal v prosinci 1971 Nobelovu cenu míru.

Zatímco se tedy vláda ve své volební kampani zaměřila především na zahraniční politiku, opozice se snažila učinit hlavním tématem politiku vnitřní (zhoršování se hospodářské situace, růst cen atd.). Opoziční strany se také zaměřily na poškozování obrazu spolkového kancléře v médiích, mezi něž patřila například taková prohlášení, jako např. „Willy Brandt prokázal, že není silnou osobností, nýbrž pouze marxistickým papírovým tygrem.“ Dalším útokem proti kancléři byla tzv. Rudá kniha, jež se objevila na kongresu CSU, byla namířena proti Brandtovi a Wernerovi a nacházely se zde citáty obou politiků vytržené z kontextu. Jak uvedl Brandt ve svém deníku, „byly zde také podobné nesmyly, jako například, že Rut (Brandtová) byla členkou Komunistické strany Norska a že já nemám maturitu apod.“¹⁷⁹

Tyto útoky však Brandta poškodily právě tak málo jako například jeho aféry v oblasti intimního života a záliba v konzumaci alkoholu a nikotinu. Přes veškerou velmi intenzivní snahu jeho politických protivníků však klepy a indiskrece, kterými se ho snažila opozice očernit, nedosáhly takového účinku, jež si od toho slibovala – ba právě naopak. Takovéto historiky spolkovému kancléři propůjčily „znaky lidskosti“ a Brandt tím byl většině lidí blízký.¹⁸⁰

Právě tehdy vyvrcholil Brandtův „kult“, jak dokazovala volební hesla SPD typu: „Willy Wahl“. Tyto volby byly chápány jako referendum o Brandtovi a jeho usmiřovací politice. Kancléř objížděl celou zemi v tzv. „zvláštním vlaku.“ Průběh volební kampaně byl velice hektický: Brandt měl na svém denním programu zhruba pět až osm projevů a na každý měl vyměřeno zhruba 25 minut, což se ovšem nedalo stihnout, protože kancléř potřeboval na svůj projev nejméně hodinu; to vedlo k tomu, že se jeho vlak téměř vždy opozdil. Brandt se snažil zmobilizovat

¹⁷⁹ P. Merseburger: Willy Brandt. Visionär und Realist. Stuttgart 2002, s. 654.

¹⁸⁰ G. Schöllgen: Willy Brandt. Die Biographie. Berlin 2001, s. 183- 184.

v průběhu kampaně všechny síly a nijak se nešetřil – zřídka chodil spát před druhou. hodinou ranní a snažil se únavu a stres utlumit neustálým kouřením, což vedlo později k problémům s hlasivkami.¹⁸¹

Brandtovo nasazení se však vyplatilo, jak dokumentují výsledky voleb z 19. listopadu 1972: SPD získala 45,8 % hlasů (230 parlamentních křesel), a stala se tak poprvé v historii Spolkové republiky nejsilnější stranou Spolkového sněmu. Také druhá vládní strana FDP zaznamenala oproti roku 1969 výrazný úspěch, když získala 8, 4 % hlasů, což podle přepočtů činilo 41 mandátů. Naopak unionistické strany oproti posledním volbám ze září roku 1969 ztratily, protože získaly „pouze“ 44,9 % hlasů (225 mandátů). Nové volby znamenaly posílení vládní koalice, jež nyní v Bundestagu disponovala 271 mandáty (vládní většina po těchto volbách čítala 46 mandátů), a mohla tak i nadále realizovat své představy o zahraniční politice. Ačkoli tedy vláda bezpečně ovládala dolní komoru západoněmeckého zákonodárního sboru, konzervativní opozice po jarních volbách v Bádensku-Württembersku disponovala absolutní většinou v horní komoře západoněmeckého parlamentu – Spolkové radě. Vláda tak sice měla v oblasti zahraniční politiky volné ruce, ale na poli vnitřní politiky musela nalézt „modus vivendi“ s opozičními stranami.¹⁸²

Brandt sledoval první výsledky voleb na televizní obrazovce ve své vile na Venusbergu. Spolu s ním zde byli také jeho manželka Rut, tiskový mluvčí Horst Jürgen Winkel a nový osobní referent Günter Guillaume. Brandt vykouřil během poslední půlhodiny asi čtyři cigarety. Po vyhlášení konečných výsledků zapil nově získanou většinu v Bundestagu sklenkou červeného vína a odjel do Schamburského paláce, kde na něj již čekal Walter Scheel. Oba dva zde v televizním projevu vyjádřili svou vůli v pokračování koalice mezi SPD a FDP.

¹⁸¹ P. Merseburger: Willy Brandt. Visionär und Realist. Stuttgart 2002, s. 655.

¹⁸² J. Plšková: Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969-1974. Praha. 1999, s. 99.

5. 11 Vytváření druhé Brandtovy vlády

Jak se však často stává, vítěze brzy opustily síly. Po hektické volební kampani se totiž Brandt cítil být zcela fyzicky a psychicky vyčerpán a musel také snášet pravidelně se opakující záchvaty podzimních depresí. Navíc se během voleb jeho onemocnění hlasivek natolik zhoršilo, že se musel podrobit operaci hrtanu, po níž měl následovat nejméně třítydenní pobyt v nemocnici. To mělo za následek jeho delší nepřítomnost při vytváření druhé vlády. Jak se později vyjádřil ve svých pamětech, „má nepřítomnost během vytváření nové vlády byla chápána jako slabost.“ Přestože se Brandt přímo nezúčastnil jednání o nové vládě, pokoušel se je však řídit ze svého lůžka; přes Horsta Ehmekeho posílal své písemné pokyny Wehnerovi a Schmidtovi.

Jednání s vůdci liberálů Scheelem a Genscherem tak řídili jeho kolegové z vedení SPD Herbert Wehner a Helmut Schmidt. Během těchto jednání se liberálům podařilo dosáhnout takových úspěchů, o jakých si může malá koaliční strana nechat jen zdát: v nové vládě jim připadlo nově vzniklé ministerstvo hospodářství (bylo odděleno od ministerstva financí), v jehož čele stanul mladý a dynamický státní sekretář z Porýní-Falce Hans Friderichs, Walter Scheel a Hans-Dietrich Genscher zůstali ministry zahraničí a vnitra a představiteli levého křídla FDP Werneru Maihoferovi byl svěřen resort ministra bez portfeje. Aby toho nebylo málo, SPD svému menšímu koaličnímu partnerovi ještě přenechala Bundespresseamt (Spolkový tiskový úřad), což mnozí sociální demokraté přijali se značnou nelibostí.¹⁸³

Novými tvářemi v kabinetu z řad SPD se stali Hans Jochen-Vogel, jenž po Lauritzi Lauritzenovi stanul v čele ministerstva pro výstavbu, a Katharina Focheová, která vystřídala ministryni mládeže, zdraví a rodiny Käte Strobelovou. Egon Bahr se dostal do čela ministerstva pro „zvláštní záležitosti.“ Horst Ehmke, který odešel z postu šéfa Úřadu spolkového kancléře, dostal na starost ministerstvo

¹⁸³ K.D. Bracher a kol.: Geschichte der BRD. Republik im Wandel 1969- 1974. Die Ära Brandt. Stuttgart 1986, s. 91.

pro výzkum a technologie, jenž bylo odděleno od ministerstva pro vědu a vzdělání, které mělo být i nadále vedené Klausem Schützem.¹⁸⁴

Po ustavujícím zasedání Spolkového sněmu 7. prosince 1972, kdy byla jeho novou předsedkyní zvolena Annemarie Rengerová, došlo 13. prosince k volbě spolkového kancléře. Tuto volbu nejdříve doprovázela porucha hlasovacího zařízení, která způsobila, že 18 poslanců CDU/ CSU dalo svůj hlas Willymu Brandtovi. V novém hlasování získal Brandt 269 hlasů, proti bylo 239 a 1 hlas neplatný. Zajímavé je, že dva vládní poslanci pro Brandta nehlasovali.

5. 12 Smlouva o zásadách vztahů mezi SRN a NDR

Na počátku Brandtova 2. období 21. prosince 1972 došlo k podpisu smlouvy o zásadách vztahů mezi oběma německými státy. Jednání o této smlouvě, která byla zahájena v srpnu 1972, vedli opět oba státní tajemníci Egon Bahr a Michael Kohl. Jednání trvala téměř čtvrt roku a po jejich zdárném ukončení mohla být smlouva v Bonnu 8. listopadu parafována a rovněž zveřejněna (toto datum bylo zřejmě určeno Brandtem v souvislosti s blížícími se parlamentními volbami a vládní koalice tímto způsobem mohla získat více voličů). Deset dní po parafování smlouvy byly uskutečněny předčasné parlamentní volby a po vítězství sociálně-liberální koalice mohla být ve východním Berlíně 21. prosince smlouva podepsána Egonem Bahrem (nyní ministrem pro zvláštní úkoly) a státním tajemníkem NDR Michael Kohlem.¹⁸⁵

Oba smluvní partneři se v této smlouvě zavázali, že budou usilovat o normální vztahy na základě rovnoprávnosti, že se budou řídit principy Charty OSN; potvrdili nedotknutelnost hranic mezi oběma německými státy a uznali jejich územní celistvost – de iure tak uznali jeden druhého.¹⁸⁶ Dále se obě smluvní strany zavázaly, že budou podporovat mírové vztahy mezi evropskými státy a usilovat o

¹⁸⁴ K. D. Bracher a kol.: Geschichte der BRD. Republik im Wandel 1969-74. Die Ära Brandt. Stuttgart 1986, s. 91-92.

¹⁸⁵ J. Plšková: Východní politika Brandtovy vlády 1969-74. Praha 1999, s. 101.

¹⁸⁶ V. Nálevka: Světová politika ve 20. století II. Praha 2000, s. 191.

kontrolované omezení mezinárodního zbrojení.¹⁸⁷ Velice důležitý byl čtvrtý článek smlouvy, podle něhož nemůže žádný německý stát zastupovat druhý na mezinárodní úrovni nebo jednat jeho jménem – tímto článkem byla zrušena Hallsteinova doktrína o výhradním právu Spolkové republiky mluvit jménem celého německého národa. V této chvíli již nic nebránilo tomu, aby se oba německé státy staly členy OSN.

Na rozdíl od předchozích smluv, jako byla například moskevská a varšavská smlouva, nenarazila ratifikace smlouvy s NDR v parlamentu na žádné vážné překážky: Spolkový sněm ji ratifikoval 11. května 1973, kdy vládní poslanci byli pro a opoziční poslanci převážně proti. V horní komoře západoněmeckého parlamentu – Spolkové radě – byla smlouva s NDR v prvním čtení odmítnuta hlasy konzervativní opozice, ve druhém čtení proti hlasovali již jen zástupci bavorské CSU. Přestože byla smlouva s NDR schválena i Spolkovou radou, konzervativní opozice se nevzdávala a v květnu 1973 se bavorská zemská vláda obrátila se na Ústavní soud v Karlsruhe a žádala, aby smlouvu prohlásil za protiústavní. Přes tuto bavorskou stížnost vstoupila 21. června 1973 po výměně ratifikačních listin v Bonnu smlouva s NDR v platnost.¹⁸⁸ Pokud šlo o bavorskou žalobu ohledně rozporu smlouvy se Základním zákonem, Ústavní soud SRN ji 31. července 1973 zamítl s odůvodněním, že smlouva o zásadách vztahů s NDR je „slučitelná s ústavou.“

5. 13 Brežněvova květnová návštěva v Bonnu

Když v polovině května 1973 přijal Brandt v Bonnu generálního tajemníka KSSS Leonida I. Brežněva, stál na rozdíl od dřívějšího setkání se sovětským generálním tajemníkem na vrcholu své politické kariéry. Zatímco v době summitu v Oreandě disponoval Brandt ve Spolkovém sněmu slabou většinou a východní smlouvy (moskevská a varšavská smlouva) ještě nebyly ratifikovány, nyní jeho vláda disponovala v Bundestagu pohodlnou většinou a východní smlouvy už byly ratifikovány více než rok. Také ve světě vzrostla Brandtova prestiž: díky své

¹⁸⁷ H. Müller: Dějiny Německa. Praha 1995, s. 406.

¹⁸⁸ J. Pišková: Východní politika Brandtovy vlády 1969-74. Praha 1999, s. 102.

usmiřovací politice vůči zemím sovětského bloku se Brandt na mezinárodním poli prezentoval jako státník, jenž posílil mír v Evropě.¹⁸⁹

Na základě diplomatických protokolů nemohl Brandt osobně přivítat svého sovětského hosta na bonnském letišti, protože tato povinnost příslušela oficiální hlavě státu, kterou byl spolkový prezident Gustav Heinemann. Ačkoli Brežněv nebyl oficiální hlavou sovětského státu, byl přijat na bonnském letišti s vojenskými poctami u příležitosti jeho návštěvy byly vyvěšeny vlajky – stejně jako při podobných návštěvách. Více než všechny komentáře novinářů a kancléřovy parlamentní projevy byla přítomnost sovětského generálního tajemníka dokladem toho, že Brandtova politika přinesla nyní téměř 30 let od skončení druhé světové války své ovoce a že studená válka skončila. Nebylo většího příkladu, než jakým byla ona večere u Brandta na Venusbergu, kde si Brežněv se Schmidtem vyprávěli své vzpomínky z jejich služby na východní frontě během druhé světové války.¹⁹⁰

Sovětský generální tajemník byl během své bonnské návštěvy ubytován na Petersburgu, který skýtal nádherný výhled na celý Bonn. Brežněv, který byl ve světě známý coby milovník rychlých aut převážně západních značek, obdržel během pobytu v hlavním městě Spolkové republiky Německo jako dar zbrusu nový mercedes s automatickým řazením. Sovětský generální tajemník, který měl z daru velkou radost, se rozhodl, že darovaný automobil, zaparkovaný před jeho hotelem, vyzkouší: ke zděšení svých strážců strčil klíče do zámku u dveří auta a posadil se za volant. Sjížděl křivolakými bonnskými uličkami, ale daleko nedojel, protože již při třetí zatáčce narazil jím řízený vůz do stromu. Šéf Kremlu sice vyvázl bez zranění, zato škody na kapotě auta byly značné. Až na tuto malou nehodu proběhlo bonnské setkání obou vedoucích politiků bez vážnějších problémů. Brandt ovšem během setkání s Brežněvem rychle nabyt pocitu, že Sověti – snad na znamení tradičního ruského respektu k německé hospodářské síle – nesmírně zveličují hospodářské možnosti SRN, je však nutno říci, že hospodářství Spolkové republiky představovalo jeden z nejvýznamnějších faktorů v západní Evropě. Možná s ohledem na vzpomínku z dvacátých let, kdy Německo s mladým sovětským státem úzce spolupracovalo po ekonomické i politické stránce (obě země spojoval odpor

¹⁸⁹ P. Merseburger: Willy Brandt. Visionär und Realist. Stuttgart 2002, s. 675.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 675-676.

obou vůči versailleskému uspořádání), lákala Brežněva myšlenka sovětsko- německé hospodářské spolupráce. Brežněv si od ní sliboval přiblížení se sovětského průmyslu západnímu standardu.¹⁹¹

Důležitým tématem obou vedoucích politiků byla situace na Středním východě. Vzhledem k napjaté situaci v této části světa nabídl sovětský státník svého hostiteli dodávky ropy a zemního plynu ze Sovětského svazu, neboť SRN jako většina západoevropských států byla závislá na stálých zdrojích těchto energetických surovin. Brandt se však na radu svých ekonomických poradců zareagoval na tuto nabídku s rezervou, protože obchody podobného typu mají své záludnosti (pravděpodobně sílící ekonomická závislost na sovětské ropě a plynu). Během Brežněvova pobytu v Bonnu tak došlo k podpisu pouze německo- sovětské dohody o rozvoji průmyslové a technologické spolupráci mezi oběma státy.

Abychom to shrnuli: v průběhu návštěvy sovětského stranického šéfa v Bonnu byl důvěrným vztah mezi Brandtem a Brežněvem, jenž se vytvořil za kancléřovy návštěvy v Oreandě, ještě více upevněn. Po stránce čistě politické však bonnské setkání příliš velký průlom nezaznamenalo: mezi Brandtem a Brežněvem existovaly například rozdílné pohledy na evropskou integraci, jíž se Brežněv obával jako možného nástroje pro křížové tažení Západu proti Sovětskému svazu.¹⁹²

Kromě Leonida I. Brežněva se Brandt setkal na jaře roku 1973 také s dalšími světovými státníky: v dubnu navštívil stárnoucího jugoslávského prezidenta Josipa Broze Tita, v květnu amerického prezidenta Richarda Nixona a v červnu ministerskou předsedkyni Izraele Goldu Meirovou.

Nyní bychom se pouze v krátkosti zmínili o Brandtově návštěvě u jugoslávského prezidenta: Brandt se s Titem setkal poprvé ještě v době, kdy vykonával funkci ministra zahraničí. Nyní za ním jako první spolkový kancléř přiletěl do Bělehradu v doprovodu své ženy Rut. Z Bělehradu potom Brandt, Rut, Tito a jeho žena Jovanka odletěli na ostrov Brioni ležící v Jaderském moři, kam za jugoslávským prezidentem často cestovaly návštěvy ze zahraničí. Zde měl jugoslávský prezident k dispozici pohodlnou vilu podobající se spíše zámku, kterou obklopoval rozsáhlý park. Vztahy mezi Brandtem a Titem byly velice srdečné: Tito

¹⁹¹ P. Merseburger: Willy Brandt. Visionär und Realist. Stuttgart 2002, s. 676.

¹⁹² Tamtéž, s. 676.

osobně prováděl svého západoněmeckého hosta po ostrově. Zatímco během oficiálních rozhovorů využívali oba politici tlumočnický, při neformálním rozhovoru hovořil Tito s Brandtem německy, neboť tento jazyk se pravděpodobně naučil během svého působení ve Vídni na počátku 20. století. Na pořad jednání obou politiků přišlo i méně zábavné téma, kterým byl problém německých reparací, jenž zde byl také vyřešen: z Brandtova pobytu na Titově rezidenci vzešla tzv. formule z Brioni, na základě které SRN poskytla Jugoslávii v rámci hospodářské pomoci půjčku s velice výhodnými úroky.¹⁹³

Další částí Brandtovy diskuse s Titem byla věnována problémům na Blízkém východě. Tito svého německého partnera vyrozuměl o svém rozhovoru s egyptským prezidentem Anvarem Sadatem, s nímž měl jako vedoucí představitel země stojící mimo bloky velice dobré vztahy. Varoval Brandta, že Egypťané se připravují na další tažení proti Izraeli a tentokrát se má jednat o totální válku. Požádal spolkového kancléře, aby při své návštěvě Washingtonu tlumočil americkému prezidentovi Nixonovi Titovy vážné obavy: pokud velmoci nepodniknou nějaké další kroky nalezení potřebného řešení, nebude již možné zabránit vojenskému střetnutí. Poněvadž v místě konfliktu se nachází 65 % zásob ropy, mohl by taký konflikt skončit katastrofou.¹⁹⁴

5.14 Vstup SRN a NDR do OSN

Na základě dodatkového protokolu ke smlouvě o zásadách vztahů mezi SRN a NDR z prosince 1972 se oba německé státy dohodly, že koordinovaně podají svou žádost o vstup do OSN. 18. září 1973 tak byla NDR přijata do této mezinárodní organizace jako 133. a SRN jako 134. člen.¹⁹⁵ O osm dní později Brandt poprvé vystoupil na plénu Valného shromáždění OSN v New Yorku. Ve svém projevu spolkový kancléř hovořil o problémech třetího světa a o zde panujícím násilí: „Nouze znamená konflikt. Kde panuje hlad, tam dlouho nevydrží mír. Kde panuje chudoba, tam neexistuje žádné právo. Ve třetím světě panuje násilí

¹⁹³ P. Merseburger: Willy Brandt. Visionär und Realist. Stuttgart 2002, s. 678.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 679.

¹⁹⁵ H. Müller: Dějiny Německa. Praha 1995, s. 413.

jako důsledek lhostejnosti, panuje zde hrozba válek jako důsledek pasivity zabíjení zaviněné nehybností. To je hranice, na níž bychom se neměli zastavit, neboť může být hranicí mezi přežitím a zánikem.“¹⁹⁶

Se vstupem do OSN se Němci stali znovu členy mezinárodního společenství. Německá otázka tak již přestala být nevyřešeným problémem a oba německé státy ztratily pověst kazimíra v oblasti politiky uvolňování napětí. Vstup do OSN znamenal velký úspěch zejména pro NDR, jež dosáhla svého hlavního cíle – mezinárodního uznání. Pozitivní ohlas Brandtova prvního vystoupení na půdě OSN však pokazila Wehnerova kritika spolkového kancléře na jeho cestě v Moskvě, jež krátkodobě kalila vztahy mezi oběma vedoucími sociálnědemokratickými politiky.¹⁹⁷

V říjnu 1973 v souvislostech s ropnou krizí, jež znamenala zvýšení pohledávek a růst cen tohoto „černého zlata.“, začínala sílit kritika spolkového kancléře, který se v té době rozhodl odjet na dovolenou do jižní Francie. V té době si Theo Sommer položil otázku, zda je Willy Brandt tím správným kancléřem v době krize. Navíc průzkumy veřejného mínění té doby naznačovaly, že ani obraz kancléře na veřejnosti již není tak neotřesitelný: například v říjnu 1973 klesl počet občanů, kteří byli srozuměni s jeho politikou z 57 na 38 %. Největší vládní strana SPD začala ztrácet preference a počet nerozhodnutých voličů SRN se téměř zdvojnásobil.

5.15 Smlouva s Československem z 11. prosince 1973

K tomu, aby byla mozaika východních smluv úplná, bylo zapotřebí uzavřít smlouvu s bezprostředním sousedem Spolkové republiky – Československem.¹⁹⁸ Ačkoli byly mezi oběma státy již na počátku 50. let podepsány první obchodní dohody, vzájemný obchod nebyl příliš intenzivní a mezi oběma zeměmi nebyly navázány diplomatické styky, což bylo způsobeno tzv.

¹⁹⁶ P. Koch: Willy Brandt. Eine Politische Biographie. Ullstein 1988, s. 421-422.

¹⁹⁷ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 116.

¹⁹⁸ podrobné jednání o československo-německé smlouvě; R. Břach: Smlouva o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN. Praha 1994.

Hallsteinovou doktrínou. Na počátku 60. let poté, co SRN otevřela v Polsku, Maďarsku, Bulharsku a Rumunsku svá obchodní zastoupení, bylo Československo jedinou východoevropskou zemí, jež v polovině 60. let neudržovala s SRN žádné oficiální styky. Obrat nastal teprve po nástupu vlády velké koalice. V létě 1967 byl do Prahy vyslán pětičlenný vyjednávací tým pod vedením Egona Bahra, aby vyjednal dohodu o zřízení obchodních zastoupení. Po Kiesingerově a Brandtově společném prohlášení o neplatnosti mnichovské dohody, jež pod hrozbou síly připojila území Sudet k Německu, již nic nebránilo v tom, aby byla 3. srpna 1967 mezi oběma státy podepsána dohoda o zřízení obchodních zastoupení, která vstoupila v platnost 15. února následujícího roku. Po srpnových událostech v Československu vztah mezi oběma zeměmi opět ochladl.¹⁹⁹

Klíčovým problémem ve vztazích mezi ČSSR a SRN byla doba neplatnosti mnichovské dohody: z pohledu československé strany byla tato smlouva neplatná od samého počátku; naproti -tomu podle názoru německé strany byla mnichovská dohoda původně v souladu s mezinárodním právem a byla porušena teprve Hitlerovou okupací zbytku Československa v březnu 1939.²⁰⁰ Na konci března 1971 byly zahájeny předběžné rozhovory obou delegací, které s pravidelnými přestávkami trvaly déle než dva roky. V čele československé delegace stál náměstek ministra zahraničí Jiří Götz, německá delegace byla vedena státním tajemníkem ministerstva zahraničních věcí Paulem Frankem. Po ukončení předběžných rozhovorů, během nichž si obě strany vyměňovaly svá stanoviska, mohlo 7. května 1973 konečně dojít k oficiálním jednáním mezi oběma ministry zahraničních věcí Bohuslavem Chňoupkem a Walterem Scheelem. Po dvou kolech oficiálních jednání byla 20. června 1973 oběma ministry zahraničí smlouva parafována.²⁰¹

Po téměř tři roky trvajících jednáních tak mohla být 11. prosince 1973 v Praze smlouva o vzájemných vztazích mezi SRN a ČSSR podepsána. Za československou stranu ji podepsali předseda vlády Lubomír Štrougal a ministr zahraničí Bohuslav Chňoupek, za německou stranu pak kancléř Willy Brandt a Walter Scheel. Zároveň došlo mezi oběma státy k navázání diplomatických styků na

¹⁹⁹ J. Plšková: Východní politika Brandtovy vlády 1969-74. Praha 1999, s. 125.

²⁰⁰ více o této problematice J. Götz: Ke vztahům mezi ČSSR a NSR. In: Nová mysl 10/ 1973

²⁰¹ J. Plšková: Východní politika Brandtovy vlády 1969-74. Praha 1999, s. 125.

úrovni velvyslanectví.²⁰² Ještě před podepsání dohody mezi ČSSR a SRN absolvoval Brandt rozhovor s československým prezidentem Ludvíkem Svobodou a prvním tajemníkem KSČ Gustávem Husákem.²⁰³ Druhého dne se na Pražském hradě konal slavnostní oběd, který řadě československých účastníků ukázal chuť, protože na kancléřovo přání se jej zúčastnil Brandtův přítel z dob exilu ve Švédsku, herec pražského Realistického divadla Walter Taub²⁰⁴.

Pokud jde o pražskou smlouvu, obě strany se zde shodly na formulaci, že mnichovská dohoda „je neplatná.“ Jednalo se zde tedy o kompromisní formulaci, která oběma stranám umožňovala, aby setrvaly na svých názorech o neplatnosti. Smlouva o vzájemných vztazích mezi SRN a Československem umožnila nejen normalizaci vztahů mezi oběma státy, ale také vytvořila předpoklady pro rozvoj kulturní, hospodářské a politické spolupráce mezi oběma zeměmi. Mezi její negativní důsledky však patřilo dodání legitimacy Husákovu normalizačnímu režimu.²⁰⁵

5. 16 Kancléř v krizi

18. prosince 1973, což byl den 60. Brandtových narozenin, se kancléři dostalo obzvláště nepříjemného dárku od tisku, neboť téměř v každém článku se na jeho adresu objevilo hodnocení „neschopnost vést“ či „špatné vůdcovské schopnosti.“ Dobrosrdečné blahopřání ministra zahraničí a předsedy liberální FDP Waltera Scheela se vůbec neshodovalo s jeho rozhodnutím stát se po Gustavu Heinemannovi spolkovým prezidentem.; Scheel totiž musel vědět, že Brandt bude mít potíže dosadit Hanse-Dietricha Genschera na post vicekancléře a ministra zahraničí.²⁰⁶

Na počátku roku 1974 již většina západoněmeckých novin nekomentovala kancléřovu politiku, zabývaly se většinou pouze hloubkou jeho deprese, neboť

²⁰² Tamtéž, s. 126.

²⁰³ W. Brandt: *People and Politics*. Boston 1978, s. 419-420.

²⁰⁴ Walter Taub- syn německého významného sociálního demokrata v ČSR. Za druhé světové pobýval stejně jako Brandt ve Švédsku. Později člen Realistického divadla v Praze. Více o vztazích mezi Brandtem a Taubem podává K. Pacner: *Osudové okamžiky Československa II*. Praha 2001

²⁰⁵ V. Nálevka: *Světová politika ve 20. století II*. Praha 2000, s. 192.

²⁰⁶ C. Stern: *Willy Brandt*. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 117.

Brandta líčily jako rezignovaného, deprimovaného a hluboce zraněného člověka. Výraznou úlohu hrál v této kampani obzvláště Der Spiegel svými tituly jako například „Brandt stále v menším okruhu důvěry“ apod. Šéfovi Spiegelu se zdálo, že musí být „vždy u toho“. Sám také prohlásil, že Brandt se blíží ke svému konci. Brandt se skutečně cítil být ponechán „ve štychu“, a to nejen od vlastní strany, ale i ze strany odborů. Příčinou byl mimo jiné dvojmístný tarif ve veřejných službách, proti čemuž se Brandt důrazně vyslovil před parlamentem, aby vláda dosáhla cenové stability.

V té době na tom nebyla dobře ani vládní SPD, jak dokumentují její výrazné ztráty, jež utrpěla při volbách do hamburského zastupitelstva a v komunálních volbách konaných i na dalších místech SRN. Protože se v průběhu roku 1974 měly konat ještě další troje volby do zemských sněmů, začínalo si stále více koaličních politiků lámat hlavu nad tím, co si počít se spolkovým kancléřem. Někteří uvažovali o možnosti, že Willy Brandt by měl v roce 1974 místo Waltera Scheela kandidovat na post spolkového prezidenta. Jiní dávali přednost přestavbě sociálně-liberálního kabinetu. Nakonec se téměř ve všech doplňujících návrzích objevilo jméno Helmuta Schmidta jako kandidáta na příštího spolkového kancléře.²⁰⁷

Brandt se však v té době vzhledem ke spekulacím o svém nástupci rozhodl, že přemůže špatnou náladu a depresi a znovu se pustí do boje, který měl nejdříve vypuknout uvnitř jeho vlastní strany. Ve svém desetibodovém prohlášení se předseda SPD obrátil příznivce a členy SPD a vyzval je, aby se nedali zbavit odvahy vyšetřit příčiny úpadku, jenž v té době postihl SPD, a společně s ním znovu dokázali, co ještě může sociální demokracie vykonat. Brandt se také rozhodl, že se zúčastní volební kampaně své strany v nadcházejících volbách v Dolním Sasku. Kromě toho připravil plán přestavby vlády po zvolení Waltera Scheela spolkovým prezidentem po odstoupivším Gustavu Heinemannovi a vypracoval nové vládní prohlášení.²⁰⁸

V průběhu tohoto kancléřova „nového startu“ 25. dubna 1974 vybuchla bomba v podobě zatčení jeho blízkého spolupracovníka Güntera Guillaumea, který

²⁰⁷ C. Stern: Willy Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988, s. 120.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 121.

byl zatčen pro podezření ze špionáže ve prospěch NDR. Guillaume přišel na území SRN jako politický uprchlík (ve skutečnosti se ovšem jednalo o spolupracovníka ministerstva státní bezpečnosti NDR a důstojníka Národní lidové armády, který byl v SRN činný jako agent a vyzvědač). Díky svému organizačnímu talentu a pílí se z uprchlíka přes člena předsednictva SPD ve Frankfurtu nad Mohanem dostal až místo pracovníka kancléřského úřadu., kde od roku 1972 organizoval stranické schůzky a vedl korespondenci s jednotlivými stranickými složkami i členy strany.²⁰⁹

Guillaume byl díky náhodě odhalen a téměř jeden rok byl proti němu trvale shromažďován materiál, než byl konečně zatčen. Když se Brandt 24. dubna 1974 vrátil ze své státní návštěvy Alžírsko a Egypta, byl o Guillaumově zatčení informován: „ Na bonnském letišti na mě čekali ministr vnitra Genscher a šéf kancléřského úřadu Horst Grabert. Již z dálky bylo vidět, že mi chtějí něco důležitého říci. A skutečně: pan Guillaume, který byl jedním z mých spolupracovníků, byl brzy ráno ve svém bytě spolu se svou manželkou zatčen pro podezření ze špionáže. Tato zpráva mě doslova omráčila. Věděl jsem, že vůči tomuto muži existovalo již další dobu podezření ze špionáže pro NDR. Guillaumeovo odhalení znamenalo konec mého kancléřství. Byl jsem přesvědčen o tom, že budu dostávat nepříjemné otázky ze strany tisku a opozičních poslanců.“²¹⁰

O pět dní později během nočního rozhovoru státního sekretáře Horsta Graberta s vedoucím ministrem kancléřského úřadu Horstem Ehmkem se poprvé uvažovalo o tom, zda Brandt nemá odejít z úřadu kancléře.

Během víkendu 4. a 5. května 1974, což byl první víkend v tomto měsíci, se Brandt v lázních Münstereifel setkal s vedoucími představiteli své strany a odborů. Tato víkendová schůze již byla dlouhou dobu naplánována. Tématem jednání byla špatná hospodářská situace v SRN způsobená ekonomickou krizí na podzim téhož roku a rovněž nejnovější porážky SPD v řadě zemských volbách spolu s poklesem důvěry v osobu spolkového kancléře.²¹¹ Šéf odborů (DGB) Heinz Oskar Vetter položil během jednání otázku, zda se ještě vůbec odborům vyplatí, aby se zastávaly vládní koalice, když hrozí její rozpad. Večer 4. května se do Münstereifelu vydal i

²⁰⁹ H. Müller: Dějiny Německa.. Praha 1995, s. 416.

²¹⁰ W. Brandt: Erinnerungen. Frankfurt am Main 1989, s. 315-316.

²¹¹ P. Merseburger: Willy Brandt. Visionär und Realist. Stuttgart 2002, s. 735.

Herbert Wehner, jenž tentýž večer vedl s Brandtem velice intimní rozhovor, který se měl konat v malém Brandtově pokoji.

Rozhovor mezi Brandtem a Wehnerem trval asi dvě hodiny. Dodnes se přesně neví, co se přesně za zavřenými dveřmi odehrálo. Podle dostupných informací se Brandt Wehnerovi zmínil o možnosti rekonstrukce své vlády, na což Wehner zareagoval demonstrativním mlčením. Brandt si potom stěžoval na postup vyšetřovatelů v souvislosti s Guillaumeovou aférou. Wehner se poté odhodlal k tomu, aby Brandtovi podrobně oznámil zprávu šéfa Úřadu pro ochrany ústavy Güntera Nollaua obsahující zjištění, že Guillaume mohl disponovat choulstivými informacemi z kancléřova soukromého života. Na konci svého výkladu Herbert Wehner kancléři sdělil: „Musíš se podívat do papírů a být podrobně informován, než učiníš rozhodnutí.“²¹²

Brandt, jenž začal dokola obcházet celou místnost, měl po vyslyšení Wehnerovy zprávy prohlásit: „Tak už mi zbývá pouze odstoupit.“ Wehner nabídl kancléři jako nezúčastněný právník tři možnosti: 1. Brandt může zůstat i nadále kancléřem a předsedou SPD, 2. odstoupí z funkce kancléře, ale zůstane předsedou SPD a konečně 3. odejde z obou úřadů. Wehner se vyvaroval toho, aby Brandtovi řekl, jaké variantě má dát přednost; pouze mu řekl, že bude stát při něm, ať už se rozhodne pro jakékoli řešení. Současně mu však ultimativně oznámil, že by se měl rozhodnout do čtyřadvaceti hodin. Po tomto výstupu se Werner zvedl a odešel z Brandtova pokoje. Brandt, který toužil po nějakém slově povzbuzení, cítil, že ztratil pevnou půdu pod nohama.²¹³

Pokud jde o to, co Wehnera vedlo k takovéto rozmluvě s Brandtem, nabízejí se nám tři důvody: 1. veřejná diskuse o Brandtových vztazích k jiným ženám v souvislosti s Guillaumeovou aférou mohla pro SPD znamenat katastrofu, 2. Wehner si dělal oprávněné obavy o to, zda by Brandt byl schopen psychicky ustát nepřijemnou kampaň a 3. Brandt jej informoval o rekonstrukci vlády, po níž se měl Schmidt znovu vrátit na post předsedy frakce SPD v Bundestagu, a Egon Bahr, který byl v současné době ministrem pro zvláštní úkoly, se měl ještě navíc stát

²¹² P. Koch: Willy Brandt. Eine politische Biographie. Ullstein 1988, s. 450.

²¹³ Tamtéž, s. 450-451.

šéfem kancléřského úřadu. Představa, že by Bahr mohl mít na kancléře větší vliv, než jaký měl on sám, se pro Wehnera zdála být noční můrou.²¹⁴

Po rozmluvě s Wehnerem pozval Brandt do svého pokoje své dva spolupracovníky Holgera Börnera a Karla Ravense. Všichni tři pak do časných ranních hodin debatovali a popíjeli červené víno. Brandt informoval své dva spolupracovníky o svém záměru odstoupit z postu spolkového kancléře. V důsledku velkého množství vypitého alkoholu, únavy, zklamání a sebelítosti mluvil Brandt dokonce o sebevraždě. Börner a Ravens se pokoušeli Brandta přesvědčit, aby své rozhodnutí změnil, neboť z aféry Günter Guillaume by se měli zodpovídat „jiní lidé.“ Nakonec se jim podařilo Brandta přesvědčit, aby své rozhodnutí ještě zvažil. Willy Brandt si do svého deníku o událostech ze sobotní noci napsal: „Oba moji přátelé se mě pokoušeli přemluvit, abych zůstal.“²¹⁵

Následujícího rána přišel Brandt na zasedání s vedoucími odborů, jako by se nic nestalo. Odpoledne se sešel se členy vedení SPD, jež tvořili Helmut Schmidt, Herbert Wehner, Holger Börner a Alfred Nau, aby sdělil své rozhodnutí rezignovat na post kancléře. Důvody, jež Brandt vyjmenoval, nechtěli akceptovat, neboť byly více subjektivní než objektivní, protože vyplývaly pouze z Brandtovy osobnosti. Na rozdíl od ostatních členů vedení Wehner proti Brandtovu rozhodnutí nic nenamítal, a zatímco se všichni ostatní pokoušeli Brandta přesvědčit, aby ve své funkci zůstal, Wehner demonstrativně mlčel a pouze popotahoval ze své dýmky. Helmut Schmidt se přestal ovládat a na Brandta vykřikl, že kvůli „takové lapálii se kancléř nemůže vzdát svého úřadu.“²¹⁶

Po návratu z Bad Münstereifelu do Bonnu napsal odstupující kancléř spolkovému prezidentovi Gustavu Heinemannovi rezignační dopis, v němž zdůvodňoval své rozhodnutí odejít z úřadu kancléře: „Velectěný pane spolkový prezidento! Přijímám svou politickou zodpovědnost za nedbalost v souvislosti s aférou Günter Guillaume a tímto prohlašuji, že odstupuji z funkce spolkového kancléře. Jako svého nástupce navrhuji spolkového ministra financí Helmuta Schmidta. S pozdravem Váš Willy Brandt.“ Tento dopis byl datován dopředu na 6.

²¹⁴ P. Merseburger: Willy Brandt. Visionär und Realist. Stuttgart 2002, s. 737.

²¹⁵ P. Koch: Willy Brandt. Eine Politische Biographie. Ullstein 1988, s. 454.

²¹⁶ P. Merseburger: Willy Brandt. Visionär und Realist. Stuttgart 2002, s. 737- 738.

květen 1974.²¹⁷ Prezident Heinemann, jenž se právě nacházel v Hamburku, obdržel Brandtův dopis o odstoupení z úřadu kancléře krátce po půl dvanácté v noci 6. května 1974.

O půlnoci 7. května informoval šéf Úřadu spolkového kancléře Horst Grabert západoněmeckou televizní stanicí NDR o Brandtově úmyslu odstoupit z kancléřského postu. O něco později se před Brandtovou vilou na Venusbergu objevilo asi 100 až 200 mladých sociálních demokratů s hořícími pochodněmi, aby vyjádřili odstupujícímu kancléři svou přízeň, a požadovali, aby ve své funkci zůstal. V půl třetí v noci se před Brandtovými mladými příznivci objevil Holger Börner a řekl jim, že jim sice zcela rozumí, ale měli by raději kancléře nechat spát²¹⁸.

Ráno v úterý 7. května 1974 dorazil Brandt se zpožděním na zasedání poslanecké frakce SPD v Bundestagu. Na stole před prázdným Brandtovým křeslem umístil Wehner kytici červených růží zabalených do celofánu. Poprvé dostal Brandt podobnou kytici na konci dubna 1972 po neúspěšném pokusu opozice o jeho svržení. Když Brandt vstoupil do místnosti, vstali všichni poslanci jako jeden muž a začal bouřlivý potlesk. Wehner přivítal odstupujícího kancléře slovy: „Všichni pocítujeme bolest nad událostmi a rovněž respekt z tohoto rozhodnutí spolu s láskou k osobě Willyho Brandta a jeho politice.“ Při slově „láska“ si Egon Bahr rukama zakryl obličej a začal plakat.²¹⁹

Ve 14.00 hod. odevzdal Brandt Gustavu Heinemannovi abdikační listiny a ještě téhož dne opustil Schamburgský palác. Brandta, který i nadále zůstal předsedou SPD, nahradil ve funkci kancléře dosavadní místopředseda SPD a ministr financí Helmut Schmidt, který byl 16. května 1974 zvolen spolkovým kancléřem. Tak skončila téměř pětiletá éra prvního sociálnědemokratického kancléře v poválečné německé historii.

Po odchodu z kancléřského úřadu zůstal Willy Brandt i nadále politicky činný, neboť po své rezignaci na post spolkového kancléře zůstal i nadále předsedou vládní SPD. Nezůstalo však jen u tohoto postu, neboť Willy Brandt se po konzultaci se svými přáteli z řad vůdců evropských socialistických a sociálnědemokratických

²¹⁷ P. Koch: Willy Brandt. Eine Politische Biographie. Ullstein 1988, s.452.

²¹⁸ P. Merseburger: Willy Brandt. Visionär und Realist. Stuttgart 2002, s. 737.

²¹⁹ P. Koch: Willy Brandt. Eine Politische Biographie. Ullstein 1988, s. 454.

stran, mezi něž patřili například švédský premiér Olof Palme²²⁰ či budoucí francouzský prezident François Mitterrand,²²¹ rozhodl, že na ženevském zasedání Socialistické internacionály (SI)²²², jež se plánovalo na podzim 1976 bude kandidovat na jejího předsedu.²²³

Na ženevském zasedání Socialistické internacionály, které se konalo 26. listopadu 1976, tak byl Willy Brandt zvolen prezidentem této významné mezinárodní organizace. Nejen s touto funkcí, ale i dalším význačným postem, kterým bylo předsednictví Komise OSN pro Sever a Jih, byly spojeny četné zahraniční cesty. Z Brandtovy iniciativy byl na konferenci socialistických a sociálnědemokratických stran roku 1975 založen Výbor pro obranu demokracie v Portugalsku, jenž měl poskytnout podporu demokratickým stranám v této zemi a bez jehož pomoci by pokus portugalských komunistů o puč v listopadu 1975 tak snadno neminul účinkem. Významnou pomoc poskytli portugalským socialistům poskytli jejich kolegové z SRN- díky Nadaci Fridricha Eberta putovalo na podporu demokratických stran Portugalska v čele s Mariem Soaresem 100 000 západoněmeckých marek. Willy Brandt shledal tuto pomoc jako chvályhodnou a prospěšnou.²²⁴

Díky této finanční pomoci se podařilo zabránit portugalským komunistům získat moc v zemi. Z parlamentních voleb, jež se konaly poprvé od pádu Salazarova režimu v dubnu 1976, vyšli vítězně socialisté a Mario Soares se tak stal předsedou portugalské menšinové vlády. Soares byl Brandtovi za finanční pomoc velmi vděčný a mezi oběma politiky se vytvořily přátelské vztahy.

Velice těsné vztahy udržoval Brandt rovněž s Felipem Gonzálem²²⁵. Poprvé se spolu setkali roku 1974 v Lisabonu, kde se konal sjezd španělských socialistů. Brandt si během této schůzky s budoucím španělským premiérem vzpomněl na své

²²⁰ Olof Palme (1927-1986) předseda švédské sociální demokracie v letech 1969-86. 1969-76 a 1982- 1986 předseda vlády. zabit kulkou atentátníka.

²²¹ François Mitterrand (1916-1996) francouzský socialista. Odpůrce de Gaulla. 1971-81 předseda Socialistické strany Francie. 1981-95 francouzský prezident.

²²² Socialistická internacionála- mezinárodní organizace sociálnědemokratických stran založena roku 1951 ve Frankfurtu nad Mohanem. V současné době sdružuje asi 80 sociálnědemokratických a socialistických stran po celém světě.

²²³ G. Schöllgen: Willy Brandt. Die Biographie. Berlin 2001, s 222.

²²⁴ P. Merseburger: Willy Brandt. Visionär und Realist. Stuttgart 2002, s. 739-41.

²²⁵ Felipe Márquez González (1942) španělský socialista, znovuzakladatel španělské soc. strany (PSOE). 1974-97 její předseda. 1982-96 španělský premiér.

osobní zážitky z doby španělské občanské války. Podruhé se oba dva setkali na sjezdu SPD v Mannheimu roku 1975. V prvních parlamentních volbách od pádu Francova režimu, které se ve Španělsku konaly roku 1977, získala Španělská socialistická strana (PSOE) 28 % a o devět let později vytvořil González první většinovou vládu socialistickou vládu Španělska po čtyřiašedesáti letech.²²⁶

6. Období 1976-1992

Co se týče Brandtova soukromého života, od roku 1977 se začal stýkat s Brigitte Seebacherovou, která byla členkou SPD a později psala Brandtovi projevy. Brigitte Seebacherová, která vystudovala historii a germanistiku, pracovala po skončení studií po určitou dobu jako šéfredaktorka týdeníku *Berliner Stimme*. Později se mezi Willym Brandtem a Brigitte Seebacherovou vyvinul velice těsný vztah – Seebacherová doprovázela Brandta roku 1978 na jeho cestě po Spojených státech.²²⁷ Když v témže roce cestoval Brandt na kongres Socialistické internacionály do Kanady, myslel si, že onemocněl chřipkou. Skutečnost však byla mnohem vážnější; během vancouverského kongresu internacionály Brandt pouze s největší námahou přednesl připravený projev.

Po návratu do Bonnu vyhledal lékaře, kteří konstatovali již několik týdnů trvající infarkt a důrazně mu nařídili, aby na nějakou dobu zanechal politiky. Nebylo to poprvé, co těžká nemoc zásadně proměnila jeho život, neboť Brandt již nějakou dobu uvažoval o odloučení od Rut a během šestitýdenní léčebné kúry v jihofrancouzském Hyerés se odhodlal ke konečnému rozhodnutí, kterým byl rozvod. Během svého pobytu na pobřeží azurového moře se Brandt díky dietě, pravidelným procházkám a cvičení rychle zotavil. O prominentního německého hosta se osobně staral ředitel kliniky Mauroice Roux, jenž mluvil trochu německy.

²²⁶ P. Merseburger: *Willy Brandt. Visionär und Realist*. Stuttgart 2002, s. 753-754.

²²⁷ Tamtéž, s. 760.

Během léčebného pobytu na francouzské riviéře Brandta navštívili jeho staří přátelé, mezi nimiž nechyběl Egon Bahr.²²⁸

Po návratu do Bonnu informoval Rut o svém záměru rozejít se s ní. K rozvodu došlo na konci prosince 1980. Rut získala chatu Brandtových v Norsku, která měla hodnotu 25 000 marek, a každý měsíc měla od Brandta dostávat 8000 marek, což v té době tvořilo téměř polovinu jeho příjmů²²⁹. Tak skončilo více třicet let trvající manželství Willyho Brandta s Rut. Po rozchodu s Brandtem žila Rut s dánským novinářem Nielsem Nørlundtem, jenž patřil k Brandtovým přátelům. Oba muži se seznámili roku 1946, když psali články o norimberském tribunálu. Rut Brandtová zemřela v létě 2006. Krátce před svými 70. narozeninami se v prosinci 1983 Willy Brandt oženil s Brigitte Seebacherovou. Willyho Brandta a Brigitte Seebacherovou osobně oddal starosta Unkelu u Bonnu, kde se manželé rozhodli prožít svůj společný život.²³⁰

K významné Brandtově činnosti patřilo na konci 70. let jeho předsednictví Komise OSN pro Sever a Jih. Podle názoru bývalého amerického ministra obrany Roberta McNamary, který byl ve druhé polovině 70. let prezidentem Světové banky, měl v čele této komise stát právě Willy Brandt, jenž se těšil velké mezinárodní vážnosti. Brandt dlouho váhal, zda má předsednictví přijmout, ale nakonec, po překonání všech pochybností, v září na tiskové konferenci v New Yorku prohlásil, že je ochoten na McNamarův návrh přistoupit a stanout v čele nezávislé komise pro otázku rozvoje zemí třetího světa.²³¹

V prosinci 1977 se na zámku Gymnich u Bonnu konalo první zasedání Komise Sever-Jih. Poté následovalo dalších devět sezení, jež se konala po celém světě. Willy Brandt se pro dialog mezi Severem a Jihem snažil získat rovněž Sověty a jejich spojence ve východní Evropě. Z tohoto důvodu se roku 1978 setkával s hlavami států a předsedy vlád Polska, Maďarska, Československa, Rumunska, Bulharska a Sovětského svazu. Pokud jde o samotnou komisi, ta měla celkem jednadvacet členů a její práce nebyla nikterak jednoduchá. Z důvodu nemoci (infarkt) se Brandt nemohl zúčastnit jejího 5. zasedání v malajském Kuala Lumpur

²²⁸ P. Merseburger: Willy Brandt. Visionär und Realist. Stuttgart 2002, s. 770-771.

²²⁹ Tamtéž s. 772- 773.

²³⁰ Tamtéž, s. 775-776.

²³¹ G. Schöllgen: Willy Brandt. Die Biographie. Berlin 2001, s. 238.

během listopadu 1978. Především díky Brandtovu osobnímu nasazení mohla komise 12. února 1980 (tedy dva a půl roku od svého založení) generálnímu tajemníkovi OSN v New Yorku předložit svou závěrečnou zprávu. V 300 stran dlouhém dokumentu, jenž vešel ve známost jako Brandtova zpráva, byla vylíčena krutá pravda o situaci v zemích třetího světa a její příčiny: nedostatečná výživa, analfabetismus, velký počet narozených dětí, nedostatek pracovních příležitostí a malé příjmy.²³² Všechny uvedené povážlivé faktory zabraňují nalézt z této situace východisko. Také po skončení své zprávy zůstal Brandt spojen s touto činností a jeho nasazení nalezlo příznivý ohlas po celém světě – 25. dubna 1985 mu byla v sídle OSN v New Yorku za mimořádný výkon na poli rozvojové politiky udělena cena Nadace 3. světa. Zároveň získal Brandt dotaci 100 000 dolarů na Nadaci vývoje a míru, kterou založil spolu se spolkovou zemí Severní Porýní-Vestfálsko.²³³

Na podzim roku 1982 došlo k rozpadu dosavadní vládní koalice Helmuta Schmidta, když liberální FDP pod vedením Hanse-Dietricha Genschera opustila sociálně-liberální koalici a vstoupila do koaliční vlády s CDU/ CSU, v jejímž čele stanul Helmut Kohl. K příčinám rozpadu koalice SPD a liberálů patřily převážně názorové rozdíly obou stran ohledně opatření, které by směřovalo k překonání hospodářské krize, jež postihla SRN na počátku 80. let.²³⁴ Ve volbách do Spolkového sněmu, které se konaly v březnu následujícího roku, pak voliči potvrdili Kohlovu koalici.

Pád Schmidtovy vlády umožnil, aby Brandt zřetelně formuloval své názory na závody ve zbrojení. 6. května 1983 na půdě Bundestagu vyjádřil svůj odpor vůči rozmístění amerických raket Pershing II. na území Spolkové republiky. Otázka rozmístění amerických raket na území západního Německa rovněž rozdělovala samotnou SPD, což ostatně potvrdil její mimořádný sjezd, konaný 19. listopadu 1983 v Kolíně nad Rýnem: drtivá většina delegátů včetně předsedy strany se vyslovila proti rozmístění amerických raket středního doletu na území SRN. Pouze 14 delegátů (mezi nimi byl také Helmut Schmidt) hlasovalo pro rozmístění amerických raket v zemi. Avšak díky pohodlné většině, kterou v Bundestagu

²³² G. Schöllgen: Willy Brandt. Biographie. Berlin 2001, s. 239-240.

²³³ Tamtéž, s. 240.

²³⁴ více informací o krizi Schmidtovy vlády: Geschichte der BDR Republik im Wandel 1974-82. Ära Schmidt.

disponovala křesťansko-liberální koalice, schválil Spolkový sněm rozmístění amerických raket na půdě SRN.

V průběhu kolínského zasedání došlo k zásadnímu zlomu ve vztazích mezi Willym Brandtem a Helmutem Schmidtem. Před pětadvaceti lety byli na stuttgartském sjezdu zvoleni do předsednictva sociální demokracie. Od onoho května roku 1958 vedla jejich společná cesta, jež překonala mnohé vzestupy, ale i pády. Nejprve se z nich stali spojenci a přátelé, poté konkurenti a nakonec v důsledku odlišných názorů ohledně rozmístění raket středního doletu na území SRN i zuřiví odpůrci.²³⁵

V 80. letech odešli z vedení SPD představitelé někdejší „velké trojky“: Herbert Wehner opustil roku 1982 ze zdravotních důvodů vedení SPD a v parlamentních volbách roku 1983 již nekandidoval. Helmut Schmidt sice zůstal jako všichni kancléři před ním a po něm poslancem Bundestagu, bylo to však pouze na jedno volební období. Na sjezdu SPD v Essenu odešel z jejího vedení a po parlamentních volbách roku 1987 odešel i z parlamentu. Brandt tak jako jediný z někdejší „velké trojky“ zůstával i nadále politicky aktivní. Bylo to pro něj určité zadostiučinění, neboť zůstal v politice déle než jeho straničtí konkurenti. Avšak i jeho čas se pomalu nachýlil: na norimberském sjezdu sociálních demokratů konaném v srpnu 1986 se stále více objevovaly hlasy požadující jeho odstoupení z postu předsedy.²³⁶

Brandt věděl, že stojí již na samém konci své kariéry, a snažil se najít vhodného nástupce. Jako první připadal v úvahu Johannes Rau²³⁷, jenž však po porážce ve volbách do Bundestagu roku 1987 prohlásil, že se nebude ucházet o post předsedy SPD. Jako další vhodný kandidát se jevil Hans-Jochen Vogel, jehož Brandt neměl příliš v lásce, a konečně Oskar Lafontaine, kterého chtěl mít nestor strany za svého nástupce. Původně se chtěl Brandt svého úřadu vzdát roku 1988, kdy měl oslavit své 75. narozeniny a předat předsednictví Lafontaineovi. Ten však Brandtovu nabídku odmítl s argumentem, že na tento post má ještě dost času. Jako jediný ze tří předpokládaných Brandtových nástupců připadal v úvahu Vogel. Jeho

²³⁵ G. Schöllgen: Willy Brandt. Die Biographie. Berlin 2001, s. 247-248.

²³⁶ Tamtéž, s. 248-250.

²³⁷ Johannes Rau (1931-2005) 1978-98 předseda vlády Severního Porýní- Vesfálska. 1999-2004 spolkový prezident

kandidatura na vedoucí post SPD byla takřka jediným nouzovým řešením. Věci se však vyvíjely jinak, než jak bylo původně plánováno: poté, co Brandt povolal na uprázdněný post tiskové mluvčí SPD dobře vyhlížející politoložku řeckého původu, vypukla uvnitř strany bouře nevole. Po projevení nesouhlasu s novou tiskovou mluvčí se Brandt rozhodl, že z vedoucího postu strany odejde v létě 1987.²³⁸ 23. března 1987 předsednictvu strany sdělil, že na bonnském sjezdu, jenž byl plánován na červen téhož roku, opustí post předsedy strany. Na tomto sjezdu, konaném 14. června 1987, pak skutečně odstoupil. Odstoupivšího předsedu, jenž stál v čele strany 23 let (tedy o dva roky déle, než tomu bylo u jeho velkého vzoru Augusta Bebela)²³⁹ nahradil podle očekávání Hans-Jochen Vogel. Současně byl Brandt na témže sjezdu zvolen čestným předsedou SPD. Po odstoupení z předsednické funkce tak zůstal pouze prezidentem Socialistické internacionály.

Na počátku ledna 1989 uspořádal spolkový prezident Richard von Weizsäcker pro pětasedmdesátiletého Brandta velkolepou oslavu jeho narozenin ve vile Hammerschmidt. Této opožděné oslavy se zúčastnili nejen jeho přátelé, ale i významní světoví politikové, s nimiž se setkal ve svém kancléřském období nebo jako předseda SI. Na nejdůležitějších místech stáli Bruno Keisky, Egon Bahr, Walter Scheel, François Mitterrand, Mario Soares, Šimon Peres, Jacques Delors a někdejší sovětský velvyslanec v SRN Valentin Falin.²⁴⁰

Na konci srpna 1989 se Brandt nacházel ve svém letním sídle v jihofrancouzském Gognières, když francouzská televize přinesla zprávy ze Šoproně o otevření hranic mezi Maďarskem a Rakouskem. Pro tisíce východoněmeckých občanů znamenalo otevření maďarsko-rakouských hranic otevřenou bránu k útěku na Západ.²⁴¹

7. listopadu 1989 se Brandt vrátil z pracovní cesty po Nizozemí. O dva dny později cestoval v obvyklou dobu kolem 10. hodiny dopolední do své kanceláře v Unkelu, kde měl schůzku s H.-Jochenem Vogelem. Poté odjel na dopolední zasedání Bundestagu, kde se poslanci dozvěděli překvapivou zprávu, že první

²³⁸ G. Schöllgen: Willy Brandt. Die Biographie. Berlin 2001, s. 259-260.

²³⁹ August Bebel (1840-1913) sociálnědemokratický politik. Od r. 1871 poslanec Říšského sněmu. Jeden ze zakladatelů SPD. 1892-1913 předseda SPD.

²⁴⁰ P. Merseburger: Willy Brandt. Visionär und Realist. Stuttgart 2002, s. 408.

²⁴¹ B. Seebacher: Willy Brandt. München 2004, s.283.

tajemník SED v Berlíně Günter Sabowski povolil východoněmeckým občanům cestovat na Západ. Poslanci zareagovali na tuto zprávu zpěvem německé hymny.²⁴²

Sabowského pokyn otevřít hranice mezi oběma německými státy a rovněž oběma částmi Berlína, jež vydal Sabowsky na tiskové konferenci 9. listopadu, znamenal protržení hráze. Ještě v noci z 9. na 10. listopad proudily tisíce lidí přes hranice Západního Berlína a Spolkové republiky, jež byly ještě nedávno velice přísně střeženy.²⁴³

Willy Brandt se o pádu berlínské zdi dozvěděl ráno 10. listopadu 1989: asi ve čtyři hodiny ráno zazvonil v domě Brandtových telefon. Rozespálá Brigitte jej zvedla a dozvěděla se, že došlo k pádu berlínské zdi. Poté vzbudila svého manžela a předala mu sluchátko, protože volající pracovník hesenského rozhlasu s ním chtěl mluvit. Jakmile se Brandt dozvěděl, co se vůbec stalo, usmál se a řekl: „A je to tady.“²⁴⁴ Brzy ráno odjel Brandt do své kanceláře a ve čtvrt na jedenáct nastoupil na bonnském letišti do britského vojenského letadla, které jej dopravilo do Berlína. Zde navštívil nejprve Schöneberskou radnici a poté se vydal k Braniborské bráně, kde před tisíci Berlínany prohlásil: „Nyní to, co k sobě patří, znovu srůstá.“²⁴⁵

28. listopadu 1989, tedy téměř tři týdny po pádu berlínské zdi, přednesl kancléř Kohl desetibodový plán budoucí německé politiky. Nejprve měla být zahájena spolupráce v oblasti dopravy a životního prostředí. Dalším krokem měla být konfederace obou německých států, jež byla podmiňována změnou ústavy NDR, uskutečnění svobodných voleb a zavedení tržního hospodářství. Na konci tohoto plánu stála německá federace, tedy spolkové zřízení. Tímto plánem začal proces znovusjednocení Německa. To, že tento proces nebude trvat ani jeden rok, netušil tehdy kancléř Kohl, ale ani Willy Brandt.²⁴⁶

Na přelomu roku 1989–90 strávil Brandt mnoho času v NDR, neboť se zde měl zúčastnit oficiálních aktivit své strany. Tak se například zúčastnil zakládacího sjezdu SPD v Durynsku a 24. ledna 1990 byl zvolen čestným předsedou východoněmecké SPD na jejím ustavujícím sjezdu v Lipsku. Takovéto události a především vlna sympatií, která mu byla na mnoha místech NDR prokazována, jej

²⁴² Tamtéž, s. 95.

²⁴³ H. Weber: Dějiny NDR. Praha 2003, s. 301.

²⁴⁴ B. Seebacher: Willy Brandt. Múnchen 2004, s. 295-296.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 296.

vedly ke špatnému odhadu a v důsledku toho také ke zklamání – Brandt totiž zaměnil popularitu vůči své osobě za popularitu své strany. Velké zklamání pro něj znamenal 18. březen 1990, kdy se v NDR konaly první svobodné volby: zatímco SPD získala pouze 22 % hlasů, Aliance pro Německo, jež tvořily CDU, Německá sociální unie (DSU) a Demokratický přelom (DA), získala 48 % hlasů a stala se tak vítězkou voleb. Většina východoněmeckých občanů očekávala, že favoritem voleb bude SPD. To, že východoněmecká CDU sama získala 40 % hlasů, svědčilo o tom, že se většina voličů přeorientovala na systém stran SRN a svou volbou CDU hlasovala pro Helmuta Kohla. Ten tak dostal jasný signál, aby provedl sjednocení Německa, jak si velká část Němců v NDR přála.²⁴⁷

Po volbách byla vytvořena široká vládní koalice CDU, SPD a liberálů, jejímž šéfem se stal Lothar de Maizière. 5. dubna 1990 pak první svobodně zvolená Lidová sněmovna NDR zvolila jako svou prezidentku Sabinu Bergmann-Pohlovou, jež se zároveň stala oficiální hlavou státu.²⁴⁸ Od jara 1990 byla poté mezi oběma německými vládami zahájena jednání o vytvoření měnové, hospodářské a sociální unie, která byla podepsána v Bonnu 18. května 1990. Od 1. července 1990 pak německá marka začala platit i na území NDR.

V průběhu července probíhala jednání Helmuta Kohla s Michaiilem Gorbačovem v kavkazském letovisku Miněralnyje Vody, kde spolkový kancléř slíbil částku 11 miliard marek a hrazení nákladů pobytu sovětských vojáků na německém území. Na základě smlouvy o sjednocení z 31. října 1990 pak mělo ke spojení obou německých států dojít 3. října 1990. Posledním kaménkem v mozaice sjednocení Německa byla moskevská smlouva o závěrečné úpravě Německa z 12. září 1990, kterou podepsali ministři zahraničí SSSR, USA, Francie, Velké Británie a obou německých států, vymezující mezinárodní podmínky sjednocení: sjednocené Německo získalo plnou suverenitu včetně svobody volby svých spojeneckých svazků. Zároveň se Německo vzdalo jakýchkoli územních nároků vůči jiným státům a potvrdilo platnost hranic na Odře a Nise.²⁴⁹

²⁴⁶ H. Müller: Dějiny Německa. Praha 1995, s. 456.

²⁴⁷ H. Weber: Dějiny NDR. Praha 2003, s. 307- 308.

²⁴⁸ H. Müller: Dějiny Německa. Praha 1995, s. 462.

²⁴⁹ B. Plechanová- J.Fidler: Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995. Praha 1997, s. 88.

Tím se měl splnit Brandtův sen o německém znovusjednocení. Znovusjednocení Německa však nemělo být jedinou událostí, již sledoval celý svět, neboť téhož roku se pozornost světové veřejnosti obrátila také na Blízký východ; 2. srpna 1990 obsadil Irák Kuvajt a prohlásil ho za svou provincii. Reakce Západu následovala obratem: Rada bezpečnosti prohlásila Irák za agresora a jednohlasně trvala na tom, aby se stáhl z Kuvajtu. Irácký prezident Saddám Husajn vyzval všechny Araby a muslimy ke svaté válce, jeho rukojmím se stali Evropané a Američané zde žijící; mezi nimi se nacházelo také několik desítek Němců. Bylo třeba najít mezi západními politiky někoho, kdo by vyjednal jejich propuštění. Pro tento delikátní úkol se jako vhodná osoba jevil právě čestný předseda SPD. Generálnímu tajemníkovi OSN Perézovi de Cuéllar se nakonec po dlouhém naléhání podařilo přesvědčit jej, aby se tohoto úkolu zhostil. Spolková vláda se však vůči Brandtově misi stavěla rezervovaně a chápala ji pouze jako jeho soukromou návštěvu. Brandt se tedy nakonec vydal do Iráku, kde se zdržoval mezi 5.–9. listopadem. Během své návštěvy hovořil nejen s Němci zadrženými na německém velvyslanectví v Bagdádu, ale i se Saddámem Husajnem a iráckým ministrem zahraničí Tárikem Avízem. Nakonec se mu podařilo vyjednat propuštění všech 175 rukojmí celkem jedenácti národností. Tato úspěšná mise byla Brandtovým posledním angažmá na mezinárodní politické scéně.²⁵⁰

3. října 1990 se zúčastnil oficiálních slavností v Berlíně na počest znovusjednoceného Německa, kde s dojetím naslouchal zpěvu německé hymny. Tímto dnem se splnil jeho sen o opětném sjednocení Německa, které se před několika desetiletími zdálo jen jako málo pravděpodobné. Na konci června 1991 pak Spolkový sněm schválil jeho návrh, aby se hlavním městem sjednoceného Německa stal opět Berlín.

Na počátku října 1991 byla však u Brandta zjištěna rakovina střeva a o několik dní později se musel podrobit operaci v nemocnici v Kolíně nad Rýnem. Lékařský zákrok proběhl bez komplikací a zdálo se, že nemoc je na ústupu. V březnu následujícího roku oznámil na zasedání Socialistické internacionály v Madridu, že se na berlínském kongresu již nebude ucházet o post jejího předsedy.²⁵¹

²⁵⁰ G. Schöllgen: Willy Brandt. Die Biographie. Berlin 2001, s. 282-283.

²⁵¹ P. Merseburger: Willy Brandt. Visionär und Realist. Stuttgart 2002, s. 856-857.

Na jaře roku 1992 došlo k dalším zdravotním komplikacím, když se zhoubná nemoc znovu přihlásila o slovo. Ukázalo se, že optimistická diagnóza z doby po Brandtově operaci je zcela mylná. Lékaři z bonnské nemocnice se sice pokoušeli zhoubný nádor během druhé operace odstranit, avšak po deseti minutách zákrok přerušili, neboť metastáza již byla příliš pokročilá, než aby mohla být odstraněna chirurgickým zákrokem, a Brandt byl propuštěn domů²⁵²

Brandtův pokoj byl na základě doporučení lékařů z bonnské kliniky přeměněn v nemocniční. Střídali se u něj ošetřovatelky a dvakrát denně ho navštěvoval lékař. Až do posledních dní svého života přijímal Brandt ve svém domě své přátele a důvěrníky; k nim patřil například jeho dlouholetý spolupracovník Egon Bahr, Johannes Rau, Hans-Jochen Vogel, španělský premiér Felipe Gonzáles a rovněž Helmut Schmidt, jehož vztahy s Brandtem se na počátku 90. let po roztržce v 80. letech značně zlepšily. Někdejšího kancléře rovněž navštívil spolkový prezident von Weizsäcker a kancléř Kohl, jemuž Brandt vyprávěl o svém životě, o matce a rovněž o svém vztahu k umění. Nakonec vyjádřil kancléři svá přání ohledně smuteční slavnosti.

8. října 1992 v půl páté večer zemřel Willy Brandt ve svém domě v Unkelu u Bonnu. O několik dní později byla o jeho skonu informována veřejnost. Pohnuté reakce lidí ukázaly, proč byl tento člověk tak populární: byl jedním z nás, člověk jako ty nebo já, člověk se svými slabostmi, ale i silnými stránkami; především ale člověk, jenž se nikdy nevzdával, a tak zůstává nyní jako vzor.

Slavnostní rozloučení s tímto velkým Němcem a Evropanem se konalo 16. října 1992 v Berlíně. Před Schöneberskou radnicí se shromáždili nejen Berlínčané a občané SRN, nýbrž také celá řada hostů ze zahraničí, např. Felipe Gonzáles a princ Charles. Místo svého posledního odpočinku našel Willy Brandt na berlínském hřbitově Zehlendorf v bezprostřední blízkosti svého velkého vzoru a jednoho ze svých předchůdců Ernsta Reutera. Na jeho poslední cestě jej doprovázela rovněž jeho poslední žena Brigitte a jeho čtyři děti, Ninja, Peter, Lars a Mathias. Jeho druhá manželka Rut, po jejímž boku strávil více než třicet let a jež byla matkou jeho tří dětí, nebyla na rozloučení pozvána.²⁵³

²⁵² P. Merseburger: Willy Brandt. Visionär und Realist. Stuttgart 2002, s. 857.

²⁵³ G. Schöllgen: Willy Brandt. Die Biographie. Berlin 2001, s. 297-298.

Závěr

Willy Brandt, jenž pocházel z hanzovního města Lübecku, se od mládí angažoval v německé sociální demokracii. Poté, co se vrátil ze skandinávského exilu, vstoupil r.1947 opět do SPD a posléze zakotvil v Berlíně, kde stal členem předsednictva. Ačkoli SPD dosáhla v Západním Berlíně nadpoloviční většiny, na spolkové úrovni stála až do roku 1966 v opozici; k příčinám jejich neúspěchů patřilo dosud lpění na marxistickém programu, jehož změna přišla až roku 1959, kdy na sjezdu v Bad Godesbergu strana přijala tzv. godesberský program, na základě kterého se definitivně oprostila od marxismu, a stala se tudíž volitelnou i pro příslušníky středních vrstev.

Tento nový program obhajoval i Brandt, jenž v tuto chvíli byl již členem předsednictva strany. Ačkoli se sociálním demokratům podařilo získat nové voliče, přesto nezískala v následujících volbách dost hlasů na to, aby mohla zasednout ve vládě. Tato možnost se naskytla až na podzim 1966 po pádu vlády kancléře Erharda. Svou účastí ve vládě velké koalice SPD prokázala, že je schopna převzít vládní odpovědnost. Na jaře 1969 začalo sblížování SPD s centrickými liberály, jejich nový předseda Walter Scheel usiloval o spolupráci se sociálními demokraty. Po podzimních volbách roku 1969 získaly obě strany dostatečnou většinu (ačkoli činila pouze 12 hlasů), aby mohly vytvořit společnou vládu.

Vláda Brandt/Scheel dosáhla zlepšení vztahů se zeměmi východního bloku. Usmíření s Polskem a pokleknutím u pomníku obětí povstání varšavského ghetta neslo podobný symbol jako snaha K. Adenauera o usmíření s Francií. Popření platnosti Hallsteinovy doktríny otevřelo cestu normalizaci vztahů s NDR. Díky nalezení kompromisní formule o obecné nulitě mnichovské dohody mohlo dojít k normalizaci vztahů s Československem a také k navázání diplomatických styků mezi oběma zeměmi. Smlouvy SRN se zeměmi sovětského bloku umožnily normalizaci vzájemných vztahů a v neposlední řadě i rozvoj ekonomické, kulturní a

vědecké spolupráce. Na druhé straně však podle kritiků upevnily komunistické režimy ve východní Evropě a dodaly jim zdání legitimacy, což se v neposlední řadě týkalo i tehdejšího Československa. Tyto názory jsou jistě oprávněné, avšak pokud chtěla Brandtova vláda normalizovat své vztahy s východními sousedy, musela je také uznat.

Díky svému úsilí o podporu míru ve světě a zlepšování vztahů se zeměmi východního bloku získal Brandt na podzim roku 1971 zaslouženě Nobelovu cenu míru. Brandtova Ostpolitik znamenala most pro helsinská jednání, jež vyvrcholila 1. srpna 1975 podpisem Závěrečného aktu evropskými státy spolu s USA a Kanadou, jenž kromě uznání poválečných hranic v Evropě a ekonomické spolupráce s sebou přinesl s závazek dodržování lidských práv.

Východní politika však narážela nejen na odpor konzervativní opozice, ale i některých poslanců vládních stran, kteří přecházeli na stranu opozice. Křehká vládní většina se tím zmenšovala a na jaře 1972 činil poměr sil ve Spolkovém sněmu mezi vládou a opozicí 249 : 249 hlasům. Opozice se pokusila této situaci využít navrhla vyslovení důvěry vládě, které však Brandtova vláda ustála. Ačkoli pokus opozice o Brandtovo svržení skončil neúspěchem, panovala i nadále v Bundestagu patová situace, jež byla vyřešena teprve předčasnými volbami na podzim 1972, v níž dosáhla koalice SPD/ FDP velkého vítězství.

Avšak jak bývá obvyklé, vítěze brzy opustily síly; Brandt se ještě na podzim téhož roku musel podrobit operaci, čímž byla oslabena jeho pozice při vzniku jeho druhé vlády. Třebaže se v následujícím roce dočkal řady mezinárodních úspěchů – Brežněvova návštěva v Bonnu (první oficiální návštěva sovětského státníka v Bonnu po vzniku SRN), vstup obou německých států do OSN a dlouho toužebně očekávané podepsání smlouvy s Československem –, objevily se na obzoru první těžké mraky v podobě zvyšující se inflace a ropného šoku. Projevilo se, že ačkoli Brandt úspěšně reprezentoval svou zemi v zahraničí, odsouval řešení dlouhodobých vnitropolitických problémů.

Odhalení Guillauma jako agenta východoněmecké rozvědky tak bylo pouze jakousi záminkou k jeho odstoupení. Navzdory odchodu z kancléřského postu zůstal Brandt i nadále předsedou SPD a r. 1976 byl na ženevském sjezdu zvolen do čela Socialistické internacionály. K této aktivitě patřilo rovněž i jeho tříleté

předsednictví mezinárodní komise OSN pro záležitosti Severu a Jihu. Takovéto mnohostranné aktivity si však brzy vybraly svou daň; velkou únavu a r. 1978 infarkt. R. 1987 odešel Brandt z SPD, ale zůstal jejím čestným předsedou a též předsedou Socialistické internacionály. Téměř v samém závěru života se mu splnilo jeho přání: pád berlínské zdi a znovusjednocení Německa. S pádem komunistických režimů ve střední a východní Evropě byla také nastoupena cesta širší ekonomické a politické spolupráce mezi evropskými státy, kterou ostatně po celý život podporoval.

Resumé

Willy Brandt is the adopted name of Herbert Ernst Karl Frahm. Born in December 1913 to an unwed Lübeck shopgirl, he was raised by maternal grandfather to be a fervent blue-collar socialist. As a teenager Brandt joined the Social Democratic Party of Germany (SPD) in 1930, but one year later switched to a more radical spin-off the Socialist Labour Party (SAP). In 1933 to escape arrest the Gestapo changed his name to Willy Brandt and fled to Scandinavia where he was active as a journalist and in anti-fascist movement.

In 1945/46 he worked as a correspondent in Germany for Scandinavian newspaper and became press officer at the Norwegian Mission in Berlin. Brandt was persuaded by fellow Social Democrats to apply for reinstatement of his German citizenship.

In 1949 he was elected a member of the first parliament of the post war West Germany that convened in Bonn. In 1957 the SPD chose him as its candidate for the office of the Mayor of West Berlin. At the 1958 Stuttgart Party Congress Brandt was elected to the Party Committee and was prominent in the proceedings of extraordinary party congress held in Bad Godesberg in 1959 where the policy outlook of the party was fundamentally adjusted in the so-called Godesberger Program which accepted that a social market economy had some advantages of a and disavowed rigorously Marxist state ownership.

On August 13 1961 East Germany suddenly began to erect the Wall through the heart of Berlin to stem the outflow of East German refugees. The Wall was a blatant violation of international understanding about free moving city, but the Western allies waited a full 48 hours before lodging an ineffectual protest with the Soviets. "Kennedy cooked our goose" said Brandt, and he fired off a blistering reproach to the president. (He later mellowed toward Kennedy, however after president delivered his *Ich bin ein Berliner*)

In 1965 was Brandt (from 1964 chairman of the SPD) nominated for the chancellor in the Bundestag elections. But was these elections won Christian Democratic chancellor Ludwig Erhard. From 1966 to 1969 Willy Brandt served as a Vice Chancellor and Foreign Minister in the government of the Great Coalition

.After the election in 1969 he became the first Social Democratic chancellor of West Germany. His government concluded a non-aggression treaty with the Soviet Union and also normalized relations with Poland, Czechoslovakia and East Germany. In 1971 Brandt was awarded the Nobel Peace Prize for his work in improving relations between East and West. In elections in 1972 the SPD led by Brandt gained its largest election victory ever. But in May 1974 Brandt resigned after his personal assistant Günter Guillaume was discovered as a spy for the German Democratic Republic.

Until his death the age of 78 on October 8, 1992 near Bonn, three years after the collapse of the Berliner Wall, Willy Brandt remained active in German politics, the Socialist International, and as an international spokesman for better North-South relations.

Prameny a literatura:

Paměti:

- W. Brandt: My Life in Politics. New York 1990.
W. Brandt: People and Politics. The Years 1960-1975. Boston 1978.
H. Kohl: Chtěl jsem sjednocení Německa. Praha 2000.
H. Schmidt: Menschen und Mächte. Berlin 1987.
H. Schmidt: Na společné cestě. Praha 1997.
R. von Weizsäcker: Čtvero zastavení. Vzpomínky politika. Praha 2000.

Literatura:

Odborné články:

- J. Götz: Ke vztahům mezi ČSSR a NSR. In: Nová mysl 10/1973.
J. Götz: Solidní základ dobrých vztahů. In: Práce, 23. 6. 1973.
V. Horčíčka: Druhá berlínská krize. In: Historický obzor 2000 9-10.
J. Plšková: Ostpolitika za Erharda a Kiesingera. In: Mezinárodní vztahy 4/ 96.

Odborná literatura:

- K. Bracher: Geschichte der BRD. Republik im Wandel 1969-1974. Ära Brandt. Stuttgart 1986.
R. Břach: Smlouva o vzájemných vztazích mezi SRN a ČSSR. Praha 1994.
J. Dejmek: Československo. Jeho sousedé a velmoci ve 20. století. Praha 2002.
K. Durman: Útěk od praporů. Praha 1998.
F. Gilbert- D. C. Large: Konec evropské éry. Dějiny Evropy 1890-1990. Praha 2003.
K. Hildebrand: Geschichte der Bundesrepublik Deutschland. Von Erhard zur Grossen Koalition 1963-1969. Stuttgart 1984.
M. Hroch: Dějiny Norska. Praha 2005.
E. Jäckel: Německé století. Praha 2003.
H. Kissinger: Umění diplomacie. Praha 1999.
P. Koch: Willy Brandt. Eine politische Biographie. Ullstein 1988.

- M. Lemke: Berlinkrise 1958-1963. Berlin 1995.
- P. Luňák: Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce. Praha 1999.
- P. Merseburger: Willy Brandt. Visionär und Realist. Stuttgart 2002.
- H. Müller: Dějiny Německa. Praha 1995.
- V. Nálevka: Kapitoly z dějin studené války. Praha 1997.
- V. Nálevka: Světová politika ve 20 století II. Praha 2000.
- V. Nálevka: Z neznámých stránek historie. Praha 2001.
- M. Novák: Kancléř Adenauer. Praha 1995.
- A. Ort: Evropa ve 20. století. Praha 2000.
- K. Pacner: Osudové okamžiky Československa II. Praha 2001.
- B. Plechanovová- J. Fidler: Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů. Praha 1997.
- J. Plšková: Východní politika Brandtovy vlády 1969-1974. Praha 1999.
- B. Seebacher: Willy Brandt. München 2004.
- G. Schöllgen: Willy Brandt. Die Biographie. Berlin 2001.
- C. Stern: Wily Brandt. Reinbek bei Hamburg 1988.
- Ch. Williams: Adenauer. Otec nového Německa. Praha 2002.
- M. Weber: Dějiny NDR. Praha 2003.

Seznam zkratk:

CDU- Christlich Demokratische Union (Křesťansko- demokratická unie)

CSU- Christlich Soziale Union (Křesťansko- sociální unie)

ČSSR- Československá socialistická republika

EHS- Evropské hospodářské společenství

ES- Evropská společenství

EURATOM- Evropské společenství pro atomovou energii

FDP- Freie Demokratische Partei (Svobodná demokratická strana)

KPD- Kommunistische Partei Deutschland (Komunistická strana Německa)

KSČ- Komunistická strana Československa

KSSS- Komunistická strana Sovětského svazu

NATO- North Atlantic Treaty Organization (Severoatlantická aliance, Organizace Severoatlantické smlouvy)

NAP- Norská dělnická strana

NDR- Německá demokratická republika

NPD- Nationaldemokratische Partei Deutschlands (Nacionálnědemokratická strana Německa)

NSDAP- Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nacionálně- socialistická německá dělnická strana)

OSN- Organizace spojených národů

PLR- Polská lidová republika

SAP- Sozialistische Arbeiterpartei (Socialistická dělnická strana)

SED- Sozialistische Einheitspartei Deutschland (Jednotná socialistická strana Německa)

SPD- Sozialdemokratische Partei Deutschlands (Sociálnědemokratická strana Německa)

SRN- Spolková republika Německo

SSSR- Svaz sovětských socialistických republik

USA- United states of Amerika (Spojené státy americké)

Willy Brandt - biografické údaje:

18. prosince 1913 – narozen v Lübecku; již od mládí aktivní v mládežnických hnutích

1930 – člen SPD, v následujících letech přestup do nově založené SAP

1932 – složení maturity na lübeckém gymnáziu Johanneum

1933 – útěk přes Dánsko do Norska; novinářská činnost, studium historie a výchovná práce různých organizací norských pracujících

1936 – tajná návštěva Německa

1937 – několikaměsíční pobyt v Katalánsku, zpravodajství o španělské občanské válce

1938 – zbaven německého státního občanství

1940 – obsazení Norska Německem, Brandt dočasně v německém zajetí, útěk do neutrálního Švédska

1945 – návrat do Osla, první návštěva Německa od skončení války. Brandt poté korespondentem skandinávských novin v Německu; reportáže z norimberského procesu

1947 – tiskový atašé norské vojenské mise v Berlíně

1948 – znovuzískání německého občanství

1949–57 – poslanec Bundestagu za Berlín

1955 – prezident berlínské sněmovny

1957–66 – starosta Západního Berlína

1961–13. 8. – stavba berlínské zdi, 1. kandidatura na post spolkového kancléře v zářijových volbách. (další roku 1965)

1964 – po smrti Ericha Ollenhauera zvolen předsedou SPD (předsedou až do roku 1987)

1966–69 – vicekancléř a ministr zahraničí vlády velké koalice tvořené CDU/CSU a SPD

1969–74 – kancléř koalice SPD/ FDP.

1970 – setkání s Willim Stophem v Erfurtu a Kasselu; podpis moskevské a varšavské smlouvy

1971– udělení Nobelovy ceny míru

1972 – ztroskotání hlasování o důvěře vůči Brandtově vládě; na podzim předčasné volby, jež přinesly vítězství SPD, smlouva s NDR

1973 – vstup SRN a NDR do OSN; podpis smlouvy s Československem

1974 – kvůli Guillaumově aféře odstoupení z kancléřského úřadu

1976 – zvolen prezidentem Socialistické internacionály (až do roku 1992)

1977–80 – předseda komise mezinárodní komise Sever-Jih

1987 – odstoupení z postu předsedy SPD; současně se stává čestným předsedou strany

1989 – listopad pád berlínské zdi

1990 – znovusjednocení Německa

1992 – smrt v Unkelu u Bonnu

Příloha 1

Smlouva mezi Svazem sovětských socialistických republik a Spolkovou republikou Německo

Vysoké smluvní strany

VE SNAZE přispět k upevnění míru a bezpečnosti v Evropě a ve světě,

V PŘESVĚDČENÍ, že mírová spolupráce mezi státy na základě cílů a zásad Charty Organizace spojených národů odpovídá tužbám národů a všeobecným zájmům světového míru,

OCEŇUJÍCE skutečnost, že jejich dřívější dohodnutá opatření, zejména uzavření dohody z 13. září 1955 o navázání diplomatických styků, vytvořila příznivé podmínky pro další významné kroky k příštímu rozvoji a upevnění jejich vzájemných vztahů,

VE SNAZE vyjádřit smluvní formou své odhodlání zlepšit a rozšířit vzájemnou spolupráci, včetně hospodářských, jakož i vědeckotechnických a kulturních styků v zájmu obou států, se dohodly:

Článek 1

Svaz sovětských socialistických republik a Spolková republika Německo považují zachování světového míru a zmírnění napětí za významný cíl své politiky.

Vyjadřují snahu přispívat k normalizaci situace v Evropě a k rozvoji mírových vztahů mezi všemi evropskými státy, přičemž vycházejí ze skutečné situace v této oblasti.

Článek 2

Svaz sovětských socialistických republik a Spolková republika Německo se budou ve svých vzájemných vztazích i v otázkách zajištění evropské a světové bezpečnosti řídit cíli a zásadami zakotvenými v Chartě Organizace spojených národů.

V souladu s tím budou řešit své spory výlučně mírovými prostředky a zavazují se podle článku 2 Charty Organizace spojených národů vystříhat se hrozby silou nebo použití síly v otázkách, které se dotýkají bezpečnosti v Evropě a ve světě, i ve svých vzájemných vztazích

Článek 3

V souladu s výše uvedenými cíli a zásadami jsou Svaz sovětských socialistických republik a Spolková republika Německo zajedno v názoru, že mír v Evropě lze zachovat jedině tehdy, nepokusí-li se někdo porušit nedotknutelnost současných hranic.

- Zavazují se bezvýhradně respektovat územní celistvost všech států v Evropě jejich dnešních hranicích,
- prohlašují, že nemají žádné územní nároky vůči komukoli a nebudou takové vznášet ani v budoucnu,
- považují dnes i v budoucnu za neporušitelné hranice všech států v Evropě, jak existují v den podepsání této Smlouvy, včetně linie Odra-Nisa, která tvoří západní hranice Polské lidové republiky, a hranice mezi Spolkovou republikou Německo a Německou demokratickou republikou.

Článek 4

Tato smlouva mezi Svazem sovětských socialistických republik a Spolkovou republikou Německo se nedotýká dvoustranných nebo vícestranných smluv a dohod, které dříve uzavřely.

Článek 5

Tato smlouva bude předložena k ratifikaci a vstoupí v platnost v den výměny ratifikačních listin, která se bude konat v Bonnu.

VYHOTOVENO v Moskvě 12. srpna 1970 ve dvou exemplářích, každý v ruském a v německém jazyce, přičemž oba stejnou platnost.

Za Svaz sovětských socialistických republik

Alexej N. Kosygin

Andrej Gromyko

Za Spolkovou republiku Německo

Willy Brandt

Walter Scheel

Příloha 2

Smlouva mezi Polskou lidovou republikou a Spolkovou republikou Německo o základech normalizace jejich vzájemných vztahů

Polská lidová republika a Spolková republika Německo-
BEROUCÉ v úvahu, že uplynulo již více než 25 let od konce druhé světové války,
jejíž první obětí se stalo Polsko a která evropským národům přinesla těžké utrpení,
VĚDOMY si toho, že v obou zemích mezitím vyrostla nová generace, které má být
zajištěna mírová budoucnost,
S PŘÁNÍM vytvořit trvalé základy pro mírové soužití a rozvoj normálních a
dobrých vzájemných vztahů,
VE SNAZE upevnit mír a bezpečnost v Evropě,
U VĚDOMÍ, že nenarušitelnost hranic a respektování územní celistvosti a
svrchovanosti všech států v Evropě v jejich nynějších hranicích jsou základní
podmínkou pro mír,
se dohodly takto:

Článek 1

1. Polská lidová republika a Spolková republika Německo shodně konstatují,
že nynější hraniční linie, stanovené v kapitole IX usnesení postupimské
konference z 2. srpna 1945, od Baltského moře bezprostředně západně od
Svinoústí a odtud podél Odry až po ústí Lužické Nisy a podél Lužické Nisy
až k hranicím s Československem, tvoří západní státní hranici Polské lidové
republiky.
2. Potvrzují nenarušitelnost nynějších hranic nyní ani v budoucnu a vzájemně
se zavazují neomezeně respektovat svou územní celistvost.
3. Prohlašují, že nemají vůči sobě územní nároky a nebudou takové vznášet ani
v budoucnu.

Článek 2

1. Polská lidová republika a Spolková republika Německo se budou ve svých vzájemných vztazích, jakož i v otázkách zajišťování bezpečnosti v Evropě a ve světě řídit cíli a zásadami zakotvenými v Chartě Organizace spojených národů.
2. Podle toho budou v souladu s články 1 a 2 Charty OSN řešit všechny své sporné otázky výlučně pokojnými prostředky a zdrží se v otázkách, jež se dotýkají evropské bezpečnosti, jakož i ve vzájemných vztazích, hrozby silou nebo použití síly.

Článek 3

1. Polská lidová republika a Spolková republika Německo podniknou další kroky k úplné normalizaci a k širokému rozvoji svých vzájemných vztahů, jejichž pevný základ tvoří tato Smlouva.
2. Jsou zajedno v tom, že rozšíření jejich spolupráce v oblasti hospodářských, vědeckých, vědeckotechnických, kulturních a jiných vztahů je zájmu obou stran.

Článek 4

Tato smlouva se nedotýká dvoustranných nebo vícestranných mezinárodních ujednání, která strany uzavřely nebo která se jich týkají.

Článek 5

Tato smlouva podléhá ratifikaci a vstoupí v platnost dnem výměny ratifikačních listin v Bonnu.

NA DŮKAZ čehož zplnomocněnci smluvních stran podepsali tuto Smlouvu.

DÁNO ve Varšavě dne 7. prosince 1970 ve dvou exemplářích, každý v jazyce polském a německém, přičemž obě znění jsou autentická.

Za Polskou lidovou republiku

Józef Cyrankiewicz

Stefan Jedrychowski

Za Spolkovou republiku Německo

Willy Brandt

Walter Scheel

Příloha 3

Smlouva mezi Německou demokratickou republikou a Spolkovou republikou Německo o základech vztahů

Vysoké smluvní strany-

VĚDOMY si své odpovědnosti za zachování míru

VE SNAZE přispět k uvolnění a bezpečnosti v Evropě,

U VĚDOMÍ, že základní podmínkou pro mír je nedotknutelnost hranic a respektování územní celistvosti a svrchovanosti všech států v Evropě v jejich nynějších hranicích,

UZNÁVAJÍCE, že se oba německé státy ve svých vztazích musí zdržet hrozby silou nebo použití síly,

VYCHÁZEJÍCE z historických skutečností a bez ohledu na rozdílné názory Německé demokratické republiky a Spolkové republiky Německo na zásadní otázky, mezi nimi otázkou národa,

VEDENY přáním vytvořit blaho lidu v obou německých státech předpoklady pro spolupráci mezi Německou demokratickou republikou a Spolkovou republikou Německo-

Se dohodly takto:

Článek 1

Německá demokratická republika a Spolková republika Německo rozvíjejí normální vzájemné sousedské vztahy na základě rovnoprávnosti.

Článek 2

Německá demokratická republika a Spolková republika Německo rozvíjejí normální vzájemné sousedské vztahy na základě rovnoprávnosti

Článek 3

V duchu Charty Organizace spojených národů budou Německá demokratická republika a Spolková republika Německo řešit své sporné otázky výlučně mírovými prostředky a zdrží se hrozby silou nebo použití síly.

Potvrzují nedotknutelnost hranic existujících mezi nimi, nyní i v budoucnosti, a zavazují se k neomezenému respektování územní celistvosti.

Článek 4

Německá demokratická republika a Spolková republika Německo vycházejí z toho, že žádný z obou států nemůže zastupovat druhý stát mezinárodně nebo jednat jeho jménem.

Článek 5

Německá demokratická republika a Spolková republika Německo budou podporovat mírové vztahy mezi evropskými státy a přispívat k bezpečnosti a spolupráci v Evropě.

Podporují úsilí o snížení ozbrojených sil a výzbroje v Evropě, aniž by tím vznikly nevýhody pro bezpečnost zúčastněných.

S cílem všeobecného a úplného odzbrojení za účinné mezinárodní kontroly budou Německá demokratická republika a Spolková republika Německo podporovat úsilí sloužící omezení zbrojení a odzbrojení, zejména v oblasti jaderných zbraní a jiných druhů zbraní hromadného ničení.

Článek 6

Německá demokratická republika a Spolková republika Německo vycházejí ze zásady, že svrchovaná moc každého z obou států se omezuje na jeho státní území. Respektují nezávislost a samostatnost každého z obou států v jeho vnitřních a zahraničních záležitostech.

Článek 7

Německá demokratická republika a Spolková republika Německo vyhlásují ochotu upravit praktické a humanitární otázky v průběhu normalizace svých vztahů. Uzavřou dohody, aby se na základě této smlouvy a k oboustrannému prospěchu rozvíjela a podporovala vzájemná spolupráce v oblasti hospodářství, vědy a techniky, dopravy, právních styků, pošt a spojů, zdravotnictví, kultury, sportu, ochrany životního prostředí a v jiných oblastech. Podrobnosti jsou uvedeny v dodatkovém protokolu.

Článek 8

Německá demokratická republika a Spolková republika Německo si vymění Stálá zastoupení. Budou zřízena v sídlech příslušných vlád. Praktické otázky, které souvisejí se zřízením zastoupení, budou upraveny dodatečně.

Článek 9

Německá demokratická republika a Spolková republika Německo se shodují v tom, že touto Smlouvou nebudou dotčeny dvoustranné a vícestranné mezinárodní smlouvy a úmluvy, jimi dříve uzavřené nebo jich se dotýkající.

Článek 10

Tato smlouva vyžaduje ratifikaci a vstoupí v platnost den po výměně příslušných nót.

NA DŮKAZ čeho zplnomocněnci smluvních stran podepsali tuto Smlouvu.

DÁNO v Berlíně dne 21. prosince 1972 ve exemplářích v německém jazyce.

Za Německou demokratickou republiku

Michael Kohl

Za Spolkovou republiku Německo

Egon Bahr

Příloha 4

Smlouva o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německo

Československá socialistická republika a Spolková republika Německo-
POUČENY HISTORIÍ, že mír vyžaduje harmonické soužití národů Evropy,
V PEVNÉ VŮLI jednou provždy skoncovat s neblahou minulostí ve svých
vzájemných vztazích, především v souvislosti s druhou světovou válkou, která
přinesla nezměrné útrapy evropským národům,
UZNÁVAJÍCE, že mnichovská dohoda z 29. září 1938 byla Československé
republice vnucena nacistickým režimem pod hrozbou síly ,
UVĚDOMUJÍCE SI, že v obou zemích vyrostla nová generace, která má právo na
zajištěnou mírovou budoucnost,
VEDENY ÚMYSLEM vytvořit trvalé základy pro rozvoj dobrých sousedských
vztahů,
VE SNAZE upevnit mír a bezpečnost v Evropě,
PŘESVĚDČENY, mírová spolupráce na základě cílů a Charty Organizace
spojených národů odpovídá tužbám národů zájmům míru ve světě-
Se dohodly takto

Článek 1

Československá socialistická republika a Spolková republika Německo považují
mnichovskou dohodu z 29. září 1938 vzhledem ke svým vzájemným vztahům podle
této smlouvy za nulitní.

Článek 2

(1.) Tato Smlouva se nedotýká právních účinků, které vyplývají vůči fyzickým a
Vyňaty z toho jsou účinky opatření, které obě smluvní strany považují pro jejich
neslučitelnost se základními zásadami spravedlnosti za nulitní.

(2.) Tato Smlouva ponechává nedotčenu státní příslušnost žijících a zemřelých osob, která vyplývá z právního řádu každé z obou stran.

(3.) Tato smlouva netvoří svými prohlášeními o mnichovské dohodě právní základnu pro materiální nároky Československé socialistické republiky a jejich fyzických a právnických osob.

Článek 3

(1.) Československá socialistická republika a Spolková republika Německo se řídí ve svých vzájemných vztazích i v otázkách zajištění bezpečnosti v Evropě a ve světě cíli a zásadami zakotvenými v Chartě Organizace spojených národů.

(2.) V souladu s tím budou podle článku 1 a 2 Charty Organizace spojených národů řešit všechny své spory výlučně mírovými prostředky a vystříhají se hrozby silou nebo použití síly v otázkách, které se týkají evropské a světové bezpečnosti, jakož i ve svých vzájemných vztazích.

Článek 4

(1.) Československá socialistická republika a Spolková republika Německo v souladu s výše uvedenými cíli a zásadami potvrzují neporušitelnost svých společných hranic nyní i v budoucnu a vzájemně se zavazují respektovat svou územní celistvost.

(2.) Prohlašují, že nemají vůči sobě žádné územní nároky a nebudou takové nároky vznášet ani v budoucnu.

Článek 5

(1.) Československá socialistická republika a Spolková republika Německo podniknou další kroky k širokému rozvoji svých vzájemných vztahů.

(2.) Jsou zajedno v tom, že rozšíření jejich sousedské spolupráce v oblasti hospodářství, vědy, vědeckotechnických styků, kultury, ochrany životního prostředí, sportu, dopravy a jiných styků je zájmu obou stran

Článek 6

Tato Smlouva podléhá ratifikaci a vstoupí v platnost dnem výměny ratifikačních listin, která má být provedena v Bonnu.

NA DŮKAZ TOHO zmocněnci smluvních stran tuto Smlouvu podepsali.

DÁNO v Praze 11. prosince 1973

ve dvou vyhotoveních, každá v jazyce českém a německém, přičemž obě znění mají stejnou platnost.

Za Československou socialistickou republiku

Lubomír Štrougal

Bohuslav Chňoupek

Za Spolkovou republiku Německo

Willy Brandt

Walter Scheel